

Centra wielkich miast Japonii
w procesie przemian
1955–2005

Rajmund Mydel

Centra wielkich miast Japonii
w procesie przemian
1955–2005

Kraków 2012

Rada Wydawnicza Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego:
Klemens Budzowski, Maria Kapiszewska, Zbigniew Maciąg, Jacek M. Majchrowski

Recenzja: prof. zw dr hab. Zygmunt Górka

Okladka: Joanna Sroka

Adiustacja i korekta: zespół

Tłumaczenie na j. angielski: Rajmund Mydel

ISBN 978-83-7571-220-9

Copyright© by Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
Kraków 2012

Wszystkie materiały ilustracyjne zostały przygotowane przez autora
i są zamieszczone na jego odpowiedzialność

Zadna część tej publikacji nie może być powielana ani magazynowana
w sposób umożliwiający ponowne wykorzystanie,
ani też rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie
za pomocą środków elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych,
bez uprzedniej pisemnej zgody właściciela praw autorskich

Na zlecenie:

Krakowskiej Akademii
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
www.ka.edu.pl

Wydawca:

Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o. – Oficyna Wydawnicza AFM,
Kraków 2012

Sprzedaż prowadzi:

Księgarnia U Frycza

Kampus Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

ul. Gustawa Herlinga-Grudzińskiego 1, 30-705 Kraków

tel./faks: (12) 252 45 93

e-mail: ksiegarnia@kte.pl

Skład: Joanna Sroka

Druk i oprawa: Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o.

Fotografie 16 i 17 udostępnione zostały przez Wydział Informacji i Kultury Ambasady Japonii
w Warszawie. Pozostałe fotografie wykonane zostały przez autora.

Spis treści

Contents

Wprowadzenie / <i>Introduction</i>	7	
Przedmiot, zakres i cel studium / <i>Subject, Scope and Aim of Study</i>	13	
Rozdział 1 / <i>Chapter 1.</i>		
Współczesny obraz przestrzenny, demograficzny i funkcjonalny centrów oraz ich miejsce w ogólnomiejskim systemie demograficzno-gospodarczym <i>Contemporary Spatial, Demographic and Functional Picture of the Central Business Districts and their Place in the Whole-city Demographic and Economic System</i>	23	
Rozdział 2 / <i>Chapter 2.</i>		
Dobowy rytm funkcjonowania oraz przemian obrazu funkcjonalnego CBD <i>Diurnal Rhythm of Functional Activity and Evolution of Functional Structure of the Central Business District</i>	59	
Rozdział 3 / <i>Chapter 3.</i>		
Proces rozwoju demograficznego centrów <i>The Process of Demographic Development of the Central Business Districts</i>	69	
Rozdział 4 / <i>Chapter 4.</i>		
Przemiany funkcjonalne centrów oraz ich miejsca w ogólnomiejskim rynku pracy <i>Functional Transformations of the Central Business Districts and Evolution of their Position in the Whole-city Labour Market</i>	89	
Podsumowanie / <i>Conclusions</i>	109	
Literatura / <i>Literature</i>	113	
Summary <i>Central Business Districts of Japanese large cities in the process of transformations: 1955–2005</i>		117

Spis treści

Spis tabel / <i>List of Tables</i>	119
Spis rycin / <i>List of Figures</i>	123
Spis fotografii / <i>List of Photographs</i>	127

Wprowadzenie

Na tle bogatego dorobku naukowego dotyczącego przestrzenno-funkcyjnych i demograficzno-społecznych problemów miast oraz obszarów metropolitalnych raczej skromnie prezentują się studia traktujące o powyższych zagadnieniach z uwzględnieniem funkcjonalnych centrów. Określane powszechnie angielskim terminem *Central Business Districts* (CBD) tereny te pozostają w skali miast-obszarów metropolitalnych głównymi obszarami realizacji tzw. usług wyższego rzędu, na czele z szeroko rozumianymi usługami finansowymi (FIRE: *finance, insurance, real estate*), informacyjnymi i komunikacyjnymi (IC: *information and communication*), zarządzająco-kontrolnymi oraz specjalistyczną działalnością handlową. Centra wielkich miast kreują z reguły ogromny, o nowoczesnej strukturze rynek pracy oraz czołowy ośrodek działalności ekonomicznej (nierzadko też politycznej), zajmując w przestrzeni funkcjonalnej i gospodarczej miasta-obszaru metropolitalnego miejsce wyjątkowe. Wyraża się to przede wszystkim w formowaniu przez nie głównych ośrodków – biegunów wzrostu i rozwoju zarówno miasta, jak też obszaru metropolitalnego czy regionu.

Problemy centrów wielkich miast podejmowane były w ramach badań nad zróżnicowaniem wewnętrznej struktury funkcjonalnej miast, procesów redystrybucji ludności i zróżnicowania jej etniczno-rasowego oraz społeczno-ekonomicznego wizerunku, codziennych dojazdów do pracy oraz przestrzennej zmienności wysokości renty gruntowej (np. Hartman G.W., 1950; Mayer H.M., Kohn C.F., 1959; Murphy R.E., 1972; Carter H., 1975; Yeates M., Garner B., 1980; Yamamoto T., 1980; Short J.R., 1984; Mydel R., 1996; Mydel R., Ishihara H., 2002).

Wśród pionierskich opracowań dotyczących różnych aspektów CBD wielkich miast, wyróżnić należy studium na temat centrów miast amerykańskich Horwooda E.M., Boyce'a R.R. (1959). Zaowocowało ono sformułowaniem pierwszego w literaturze przedmiotu graficzno-opisowego schematu, wyróżniającego w przestrzeni CBD dwie odmienne pod względem obrazu funkcjonalnego oraz intensywności użytkowania przestrzeni strefy: jądra (*core*) oraz obrzeża (*frame*). W ramach układu zwanego *core-frame*, jądro charakteryzuje się m.in. wysokim wskaźnikiem dojazdów do pracy, silną obecnością funkcji finansowych, kontrolno-zarządzających oraz specjalistycznego handlu. Obrzeża jądra (czyli *frame*) są natomiast miejscem lokalizacji drugorzędnych instytucji biznesowych, handlu hurtowego, przemysłu lekkiego, infrastruktury

tury komunikacyjnej o regionalnym zasięgu oraz wielorodzinnej zabudowy mieszkaniowej.

W opracowaniach dotyczących miast i obszarów metropolitalnych podkreślany jest powszechnie spadek znaczenia w CBD klasycznego handlu detalicznego przy jednoczesnym wzroście poziomu koncentracji placówek handlowych z ekskluzywnymi artykułami oraz powierzchni biurowej. Podkreślany jest jednocześnie wzrost w obrębie CBD liczby miejsc pracy, w tym dla osób o najwyższych kwalifikacjach zawodowych, przy równoczesnym spadku liczby stałych mieszkańców. Proces wyludniania CBD, charakterystyczny dla centrów wielkich miast od zakończenia II wojny światowej do lat 90. XX wieku, znalazł odzwierciedlenie w sformułowanych ujęciach modelowych, dotyczących rozwoju miast oraz obszarów metropolitalnych. Do klasycznych w tym względzie zaliczyć należy model ewolucji gęstości zaludnienia B. Newlinga (Newling B., 1969) oraz opracowany przez autora niniejszej pracy model redystrybucji ludności oraz falowego rozwoju obszaru metropolitalnego (Mydel R., 2006). W sformułowanych modelach CBD kreuje w początkowej fazie rozwoju miasta-obszaru metropolitalnego tzw. „centralny stożek”, który w najbardziej zaawansowanej fazie tych przemian przekształcony zostaje w „centralny krater”.

Dla centrów wielkich miast krajów o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego charakterystyczne są rozwijane procesy filtracji oraz gentryfikacji. Pierwszy z nich znamionuje silne obniżanie statusu społeczno-ekonomicznego zamieszkującej CBD ludności i związany jest praktycznie z ośrodkami miejskimi znajdującymi się w stadium głębokiego kryzysu ekonomicznego. Drugi proces, bardziej powszechny i typowy dla centrów miast legitymujących się systematycznym rozwojem rynku pracy, charakteryzuje wzrost przedmiotowego statusu mieszkańców funkcjonalnego centrum. Oba te procesy rozwijane są zarówno w warunkach depopulacji CBD, jak też notowanego na przełomie XX i XXI wieku procesu powolnego ich wzrostu demograficznego (np. Hamnet C., Williams P., 1980; Smith N., Williams P., 1986; Short J.R., 1984; White P., 1984; van Weesep J., Musterd S., 1991; Mydel R., 1996 oraz 2007).

Do grupy ważnych z naukowo-poznawczego punktu widzenia opracowań należy zaliczyć także wyniki studiów na temat przestrzennego zasięgu CBD, intensywności użytkowania ziemi, miejsca w systemie ekonomicznym miasta i obszaru metropolitalnego oraz skali wahadłowych migracji ludności czynnej zawodowo (np. Mayer H.M., Kohn C.F., 1959; Carter H., 1975; Mydel R., Ishimizu T., 1991; Mydel R., 1993; Mydel R., Ishihara H., 2003). W zespole tych prac wyróżnić należy, ze względu na pionierski charakter podjętej tematyki oraz szczegółowość badań, studia na temat dobowych przemian struktury funkcjonalnej i społeczno-ekonomicznej centrum Tokio (Mydel R., Ishimizu T., 1991) oraz Kioto (Mydel R., Ishihara H., 2003).

Miejsce specjalne w tym zakresie zajmują badania centrów wielkich miast historycznych, których proces ewolucji funkcjonalnego obrazu dokonuje się zasadniczo w warunkach procesu rewaloryzacji-rewitalizacji zabudowy, w tym zwłaszcza tej o najwyższych walorach historyczno-architektonicznych. Mając na uwadze nowatorstwo metodologii badań, szczegółowość studiów, opartych najczęściej na pracach terenowych oraz wartość naukowo-poznawczą tej kategorii centrów wielkich miast, wyróżnić należy opracowanie monograficzne Górki Z. (2004) oraz publikacje Mydela R., Ishihary H. (2002 oraz 2003). Pierwsze z nich dotyczące historycznej dzielnicy śródmiejskiej Krakowa (tzw. I dzielnica katastralna zamknięta pierścieniem Plant o łącznej powierzchni 79 ha) prezentuje m.in. szczegółowy obraz funkcjonalny centrum Krakowa na kanwie liczby placówek – zakładów oraz powierzchni użytkowej w ponad 20 kategoriach funkcjonalnych. Za szczególny walor poznawczy powyższego studium należy uznać ilustrację zróżnicowania struktury funkcjonalnej historycznego centrum miasta według poszczególnych kondygnacji zabudowy.

Nowatorstwo prac Mydela R. oraz Ishihary H. (2002, 2003) polega natomiast na szczegółowej prezentacji struktury funkcjonalnej i społeczno-ekonomicznej centrum historycznej stolicy Japonii – Kioto w kategoriach nocnego oraz dziennego zaludnienia oraz jego miejsca w systemie demograficznym i społeczno-ekonomicznym całego miasta.

Centra wielkich miast formują specyficzne pod względem funkcjonalnym bieguny ekonomicznej aktywności zarówno w układzie ogólnomiejskim, jak też obszaru metropolitalnego. Stanowią one integralną część ich systemu społeczno-ekonomicznego, pozostając współcześnie czołowymi ośrodkami w zakresie lokalizacji oraz funkcjonowania najważniejszych oraz najbardziej innowacyjnych firm-instytucji, powiązanych nierzadko silnie z globalnym rynkiem. Nieliczna ich zbiorowość funkcjonuje w strukturze globalnych i subglobalnych miast (np. Taylor P., 2004; Marcus P., van Kempen 2000; Sassen S., 1991), współuczestnicząc aktywnie w rozwijaniu procesu globalizacji światowej gospodarki (np. *London's Central Business District: Its Global Importance*, GLA Economics, 2008, London). Oznacza to zarazem, że centra tej kategorii miast będą szczególnie wrażliwe na wszelkiego typu zarówno pozytywne, jak i recesyjne trendy rozwijane w światowej gospodarce. Potwierdza to m.in. przykład CBD Londynu, gdzie w związku z lokalizacją licznych globalnych firm finansowych odnotowany został w latach 1990–2002 silny spadek zatrudnienia i powierzchni biurowej, będący pochodną światowego kryzysu kredytowego (tzw. *credit crunch*).

Badania naukowe oraz specjalistyczne ekspertyzy dotyczące londyńskiego CBD, realizowane w znacznej części przez władze miasta (Greater London Authority), wskazują jednoznacznie na początek nowej fazy rozwoju funkcjonalnego oraz pozycji centrów wielkich miast świata przełomu XX/XXI wieku w systemie eko-

nomicznym miast-obszarów metropolitalnych oraz globalizującej się gospodarce (m.in. *London's Central Business District. Its Global Importance*, London 2008, *Innovation in London*, GLA 2007, Accounting Series. International Service, London 2007, *The Competitive Position of London as a Global Financial Centre*, Corporation of London 2005). Powyższe fakty podkreślają także wyniki badań dotyczących wpływu rozwijanego procesu globalizacji świata na przemiany funkcjonalne miast i ich centrów, w tym także w kontekście wykorzystania nowoczesnych technologii. Leżą one między innymi u podstaw wzrostu skali, złożoności oraz szybkości dokonywanych operacji gospodarczych. Centra wielkich miast stają się ośrodkami globalnej informacji i komunikacji oraz zarządzania na duże odległości. Kreowane są one w powyższych okolicznościach na transterytorialne „autostrady cyfrowe” (*digital highways*), w których szeroko rozumiana działalność gospodarcza prowadzona jest z wykorzystaniem najnowocześniejszych, najszybszych i ekstremalnie wydajnych systemów elektronicznego przekazu (*telematics*). Tworzą one w globalnych miastach dynamicznie rozwijaną „elektroniczną przestrzeń”, będącą pochodną lawinowo rosnącego wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych przez zlokalizowane tam instytucje (Fu-chen Lo., Yue-man Yeng, 1998; Marcus P., van Kempen, 2000; Robinson J., 2005). W następstwie powyższego procesu notowane jest silne ożywienie działalności budowlanej na obszarze CBD oraz w jego najbliższym otoczeniu. Wyraża się ona w realizacji tzw. „inteligentnych budynków”, które w większości mieszczą siedziby wielkich korporacji gospodarczych oraz instytucji świadczących usługi finansowe, doradcze itp. o globalnym zasięgu (są to firmy, charakteryzujące się ekstremalnie wysokim poziomem wykorzystania *telematics*). Przykładem tego typu działalności inwestycyjnej może być otoczenie jądra Wall Street (Nowy Jork) oraz zespół Marunouchi (Tokio). Najnowszym i zarazem najbardziej spektakularnym tego typu przedsięwzięciem w tym drugim zespole (Marunouchi), było oddanie do użytku w 2007 roku dwóch „inteligentnych” biurowców (każdy o wysokości 205 m) o nazwie Gran Tokyo North Tower oraz Gran Tokyo South Tower.

Rozwijany we współczesnych centrach wielkich miast proces koncentracji tego typu aktywności ekonomicznej oraz działalności inwestycyjnej skutkuje wzrostem ich rynku pracy. Sprawia to, że CBD utrzymuje wysoką pozycję w ogólnomiejskim systemie zatrudnienia, pomimo równoczesnego rozwoju w ich sąsiedztwie licznych subcentrów. Nie mniej znamienne dla tego typu centrów jest kreowanie nowych miejsc pracy dla osób wykształconych, legitymujących się bardzo wysokimi kwalifikacjami. Są to jednocześnie osoby o wysokim i bardzo wysokim statusie społeczno-ekonomicznym, które swoje biznesowe obowiązki i osobiste potrzeby pragną realizować w pobliżu miejsca zatrudnienia. Powyższa okoliczność leży u podstaw rozwoju w CBD sektora handlowo-usługowego o najwyższych standardach (główne instytucje kulturalne, luksusowe restauracje,

Wprowadzenie

słynne domy mody, salony jubilerskie, salony z antykami itp.), czyniąc z centrum obszar „aglomeracji luksusu“ (*London's Central Business District. Its Global Importance*, GLA Economics, London 2008). Z tego typu oferty handlowo-usługowej korzystają powszechnie zamożne miejskie elity, w których zespole coraz silniej zaznacza się obecność osób zamieszkujących w ekskluzywnych apartamentowcach, zlokalizowanych w obrębie funkcjonalnego CBD.

W warunkach skrajnie wysokiej renty gruntowej, która determinuje wysokie koszty wynajmu powierzchni użytkowej, współczesne CBD wielkich miast są obszarami lokalizacji siedzib wysoko konkurencyjnych oraz innowacyjnych firm, charakteryzujących się przy tym bardzo silnymi związkami ze światowym rynkiem biznesu. Za ich sprawą centra stają się ośrodkami globalnej informacji i komunikacji oraz zarządzania. Współczesna strategia działalności firm, a co za tym idzie lokalizacja ich siedzib, w zasadniczym stopniu bazuje na szybkim dostępie do informacji, którą pozyskuje się w znacznym stopniu w ramach osobistych kontaktów. W przypadku działalności charakteryzującej się wysokim poziomem ryzyka czy też wymagającej specjalistycznych opinii prawniczych, doradczych, konsultingowych itp., kontakty osobiste z przedstawicielami firm mają fundamentalne znaczenie. Fakt ten stanowi zasadniczą determinantę lokalizacji w najbliższym sąsiedztwie „służebnych” instytucji. W CBD lokują także swe firmy zarówno realni, jak i potencjalni klienci. Z tej to właśnie przyczyny centra wielkich miast są głównymi obszarami lokalizacji siedzib firm (*headquarters*) o regionalnym, krajowym i globalnym zasięgu. Tylko w tym szczególnym środowisku współczesnego CBD wielkiego miasta (zwanym niekiedy „elektronicznie wytworzoną przestrzenią”) mogą one najbardziej efektywnie funkcjonować.

Przedmiot, zakres i cel studium

W świetle zaprezentowanych wyżej najbardziej charakterystycznych zagadnień centrów funkcjonalnych współczesnych wielkich miast należy stwierdzić, że przełom XX/XXI wieku wyznacza nową fazę w zakresie mechanizmu ich funkcjonowania, specyfiki struktury funkcjonalnej oraz skali i przestrzennego zasięgu oddziaływania. Związana jest ona nade wszystko z najwyższym poziomem informatyzacji wszelkiego rodzaju działalności gospodarczej, z wykorzystaniem najbardziej nowoczesnych systemów przekazu elektronicznego (*telematics*). Należy podkreślić raz jeszcze, że współczesne centra największych miast świata kreujące ośrodki węzłowe globalnej komunikacji oraz innowacji i zarządzania na wielkie odległości pozostają niezmiennie tym elementem ich przestrzeni, gdzie realizowane są głównie usługi tzw. wyższego rzędu. Należą do nich przede wszystkim usługi finansowe i bankowe (w tym ubezpieczenia), zarządzające i kontrolne (w tym siedziby krajowych i międzynarodowych organizacji gospodarczych), polityczne i kulturalne (w tym studia radiowe i telewizyjne, studia filmowe oraz działalność wydawnicza).

W zakresie rozwijanych procesów demograficznych, do najbardziej charakterystycznych należy zahamowanie procesu ich wyludniania na rzecz ponownego wzrostu liczby mieszkańców CBD. Odrodzenie demograficzne CBD, którego głównymi uczestnikami są osoby o wysokim statusie społeczno-ekonomicznym (w znacznej mierze zatrudnione na jego obszarze), znajduje wyraz w zjawisku gentryfikacji.

Powyzsze okoliczności determinują w opinii autora ożywienie procesów rewitalizacji, restrukturyzacji oraz modernizacji zarówno komercyjnych, jak i rezydencjalnych zasobów zabudowy CBD. Towarzyszy temu działalność inwestycyjna w zakresie realizacji ultranowoczesnych obiektów (niekiedy zespołów zabudowy) o silnie zróżnicowanym obliczu funkcjonalnym, reprezentowanych głównie przez tzw. inteligentne budynki. Prowadzi to do zasadniczego wzrostu oraz modernizacji zarówno zasobów komercyjnej zabudowy (*commercial improvement*), jak też zasobów mieszkaniowych CBD (*residential improvement*). W opinii autora niniejszej pracy powyższa aktywność inwestycyjna jest bezpośrednim świadectwem rozwijanego procesu gentryfikacji CBD w sferze infrastrukturalnej.

Lektura dorobku naukowego dotyczącego centrów wielkich miast wskazuje jednoznacznie na brak szczegółowych opracowań prezentujących w ujęciu dyna-

micznym proces ich demograficznych i funkcjonalnych przemian. Towarzyszy temu ogólnikowe określenie miejsca – pozycji CBD w ogólnomiejskim rynku pracy oraz ekonomicznym potencjale. Rangę powyższego zagadnienia podkreśla fakt niezwykle dynamicznego rozwoju procesów suburbanizacji, którym towarzyszy między innymi lokalizacja poza CBD różnych rodzajów działalności gospodarczej, typowej dla centrum wielkiego miasta. Charakterystycznym przejawem obecności powyższego procesu jest rozwój w strefach przejściowych wielkich miast systemu subcentrów, określanych niekiedy terminem „sub-CBD”. Klasycznym przykładem powyższych tendencji deaglomeracyjnych funkcji centralnych w wielkich miastach krajów wysoko rozwiniętych gospodarczo, jest Tokio, gdzie w pierścieniu przyległych do CBD dzielnicach strefy przejściowej zlokalizowane są, rozwijane od lat 70. XX wieku, ultranowoczesne subcentra: Shinjuku, Shibuya, Ikebukuro, Ueno-Asakusa, Kinchicho-Kameido oraz Osaki (m.in. Mydel 1993; Sorensen 2001; Tokyo Metropolitan Government 1991), a których obecność jest pochodną wieloletnich zamierzeń planistyczno-urbanistycznych.

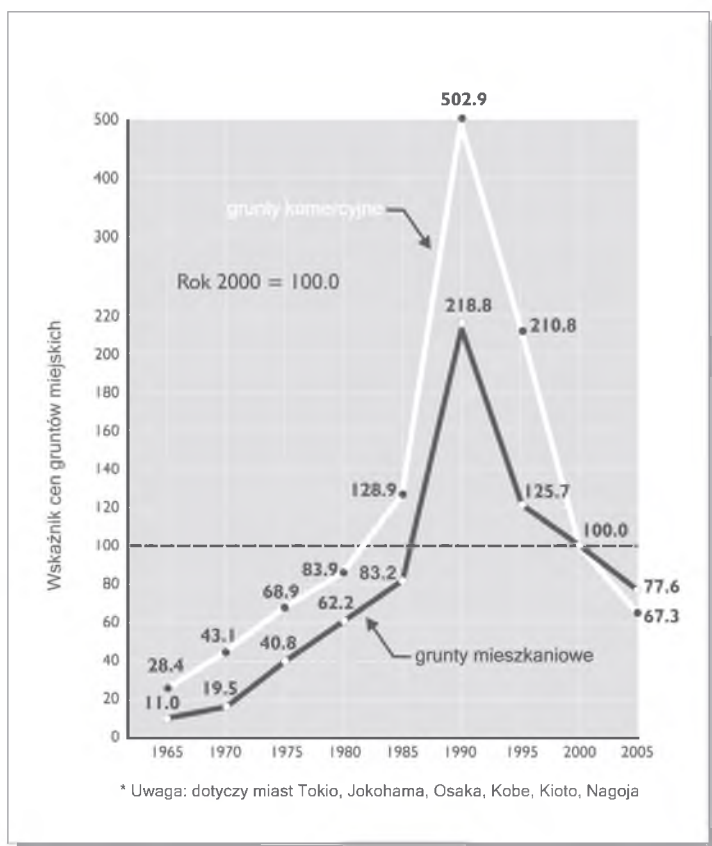
Szczegółowa prezentacja oraz synteza badań empirycznych w formie graficzno-opisowych schematów i modeli dotyczących pozycji CBD w demograficzno-gospodarczym systemie miasta oraz charakteru i skali przemian demograficznych oraz funkcjonalnych, stanowi jeden z najważniejszych celów poznawczych niniejszego studium. Oparto ją na przykładzie centrów funkcjonalnych czterech miast Japonii, a mianowicie CBD Tokio, CBD Osaka, CBD Nagoja oraz CBD Kioto. Prowadzono ją w odniesieniu do zmiennych w czasie struktur ekonomicznych całego miasta, z wykorzystaniem szczegółowych statystyk dotyczących aktywnej zawodowo ludności zatrudnionej na obszarze CBD. Uwzględniona została w tym przypadku czynna zawodowo ludność zagregowana w ramach sektorów oraz w wybranych działach gospodarki w kategoriach dziennego zaludnienia (*day time population*). Ze względu na specyfikę obrazu funkcjonalnego CBD oraz urzędową (statystyczną) kategoryzację zatrudnionej ludności, przedmiotem szczegółowego postępowania badawczego jest analiza procesu ewolucji zatrudnienia w przemyśle, handlu, usługach oraz w sferze tzw. *FIRE Activities* (FIRE), obejmującej pracowników zatrudnionych w finansach, ubezpieczeniach oraz w handlu i zarządzaniu nieruchomościami. W tym przypadku zakres czasowy badań obejmuje zasadniczo lata 1955–2005, podzielony na jedenaście 5-letnich podokresów. W powyższym zakresie problemowym uwzględniono miejsce CBD w wewnętrznym oraz ogólnomiejskim systemie zatrudnienia w sferze informacji i komunikacji (IC). Jak potwierdzają uprzednie rozważania, ten typ aktywności ekonomicznej notuje niezwykle dynamiczny wzrost w centrach wielkich miast od przełomu XX/XXI wieku. Powyższa okoliczność sprawia, że ta kategoria czynnej zawodowo ludności wyróżniana jest w urzędowych statystykach dopiero od 2005 roku. W konsekwencji, pracownicy sfery IC uwzględnieni zostaną w analizach

struktur funkcjonalnych CBD wyłącznie w 2005 roku, zamykającym generalnie 50-letni okres badawczy (1955–2005).

W powyższym nurcie badawczym znajdują się szczegółowe studia na temat dobowego rytmu funkcjonowania CBD i przemian struktury funkcjonalnej oraz skali i kierunków migracji wahadłowych, związanych z codziennymi dojazdami do pracy oraz szkół. Zagadnienie to zostanie zaprezentowane na przykładzie CBD Tokio. Wynika to zarówno z możliwości wykorzystania najnowszych materiałów statystycznych (za 2005 rok), publikowanych w specjalistycznym roczniku statystycznym tego miasta, oraz wysokiego poziomu natężenia powyższego zjawiska, które znamionuje wysoki stopień reprezentatywności i uniwersalności. Wyniki szczegółowego postępowania badawczego zwieńczono graficzno-opisowymi modelami kierunków oraz skali dojazdów zewnętrznych i wewnętrznych do pracy i szkół w CBD tego największego megamiasta świata.

Mając na uwadze fakt, że centra wielkich miast pozostają ogniwami regionalnego, krajowego, a nawet globalnego systemu gospodarki, poszukiwane będą w ramach niniejszej pracy także ewentualne związki czy też wpływy sytuacji ekonomicznej kraju na przestrzenne (infrastrukturalne i inwestycyjne) jak i demograficzno-funkcjonalne procesy przemian CBD.

Historia gospodarcza Japonii drugiej połowy XX wieku odpowiadająca czasowemu zakresowi badawczemu niniejszego studium, znacząca jest kilkoma charakterystycznymi wydarzeniami, które niewątpliwie wpłynęły na proces przemian demograficznych, funkcjonalnych i przestrzennych centrów wielkich miast tego kraju. Wymienić należy w tym miejscu w pierwszym rzędzie 20-letni okres skrajnie wysokiego tempa rozwoju gospodarczego Japonii w okresie 1960–1980. Znany powszechnie pod nazwą „japońskiego cudu gospodarczego”, przyniósł on między innymi dynamiczny wzrost liczby miejsc pracy w centrach największych japońskich miast (od 35% w CBD Osaka i 38% w CBD Nagoja do 51,9% w przypadku CBD Tokio). Ożywieniu działalności inwestycyjnej w zakresie komercyjnego budownictwa towarzyszyło w tym okresie uruchomienie i silny rozwój procesu wyludniania centrów. Ogromny wpływ na charakter oraz tempo przemian demograficzno-funkcjonalnych centrów wielkich miast Japonii wywarła tzw. „gospodarka bańki mydlanej” lat 1986–1991 (tzw. *bubble economy*). Oparcie rozwoju gospodarki japońskiej na nierzeczywistych możliwościach płatniczych banków oraz przedsiębiorstw, spowodowało ogromny wzrost cen nieruchomości (z apogeum w 1991 roku) oraz drastyczny spadek tempa wzrostu PKB (głównie w okresie 1992–1995). Spekulacyjną politykę na rynku nieruchomości najsilniej odczuły wielkie ośrodki miejskie kraju, gdzie ceny gruntów oraz budynków komercyjnych i mieszkalnych wzrosły nawet o kilkaset procent (ryc. 1).

Ryc. 1. Zmiany wskaźnika cen gruntów mieszkaniowych oraz komercyjnych w 6 głównych miastach Japonii w okresie 1965–2005 (rok 2000 = 100,0)*

Fig. 1. Residential and commercial land price index changes in the six major Japanese cities over the 1965–2005 period (2000 = 100,0)

Obszarami ogniskującymi negatywne następstwa *bubble economy* oraz osłabionego tempa rozwoju gospodarczego Japonii w latach 1990–2000 (tzw. „stracona dekada”) były właśnie centra wielkich miast. Nienotowany, spekulacyjny wzrost cen nieruchomości (w tym gruntów), przyniósł gwałtowny spadek działalności inwestycyjnej w obrębie centrów, a spowolnienie wzrostu gospodarczego skutkowało okresowym spadkiem liczby miejsc pracy w CBD. Symbolicznym przykładem skutków *bubble economy* w zakresie cen nieruchomości w centrach miast japońskich może być tokijska Ginza (znana na całym świecie dzielnica handlowo-usługowa położona w zachodniej części CBD), gdzie 1 m² nieruchomości komercyjnej osiągnął cenę 1,5 mln USD. Innym spektakularnym przykładem w tym przedmiocie problemowym pozostawa-

ła wchodząca w skład CBD Tokio dzielnica Chiyoda, której obszar o łącznej powierzchni 11,6 km² wyceniano na świecie na równi z całym terytorium Kanady!

Począwszy od 2000 roku notowany jest generalny silny trend spadkowy cen nieruchomości w wielkich miastach Japonii, w szczególności zaś w ich CBD. Tak na przykład w dzielnicach wchodzących w skład CBD Tokio spadek cen gruntów mieszkaniowych w okresie 1990–2005 osiągnął wielkość w przedziale od 350% do niemal 560% (tab.1).

Tabela 1. Ceny gruntów mieszkaniowych w wybranych miejscach CBD Tokio oraz w prefekturze stołecznej Tokio w zależności od odległości od centrum miasta w 1990 i 2005 roku

Table 1. Residential land prices in selected places of the Tokyo CBD and Tokyo prefecture in 1990 and 2005 on dependence of the distance from the city centre

Nazwa dzielnicy/ miejscowości	Nazwa przystanku kolei	Odległość (w km*)	Cena 1 m ² gruntu (w tys. jenów**)		% zmian cen w okresie
			1990	2005	1990–2005
Chiyoda –CBD	Ichigaya	2,0	10600	2300	- 360,9
Chuo–CBD	Tsukishima	3,5	3750	570	- 557,9
Minato –CBD	Azabu-ju- baru	3,5	6790	1270	- 434,6
Shibuya	Shibuya	6,0	6600	1100	- 489,3
Suginami	Ogikubo	11,0	1130	436	- 159,2
Mitaka	Mitaka	18,0	890	398	- 23,6
Akishima	Akishima	35,0	393	162	- 142,6

Uwaga:

* odległość od Pałacu Cesarskiego położonego w dzielnicy Chiyoda;

** średni roczny kurs dolara amerykańskiego: 1990 1USD = 144,9 jenów; 2005 1USD = 110,2 jenów

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Tokyo Statistical Yearbook 2000 i 2008*, Tokyo Metropolitan Government, Bureau of General Affairs, Tokyo oraz *Teikoku's Complete Atlas of Japan*, Tokyo 2008.

Towarzyszyło mu bardzo silne ożywienie działalności inwestycyjnej w zakresie budownictwa mieszkaniowego, skutkującego silnym oraz systematycznym spadkiem cen mieszkań (przeciętnie z 10 540 USD w 1990 roku do 6193 USD za 1 m² w 2004 roku; obliczenia własne wg *Land of Tokyo 2005*, Tokyo Metropolitan Government 2006, Tokyo).

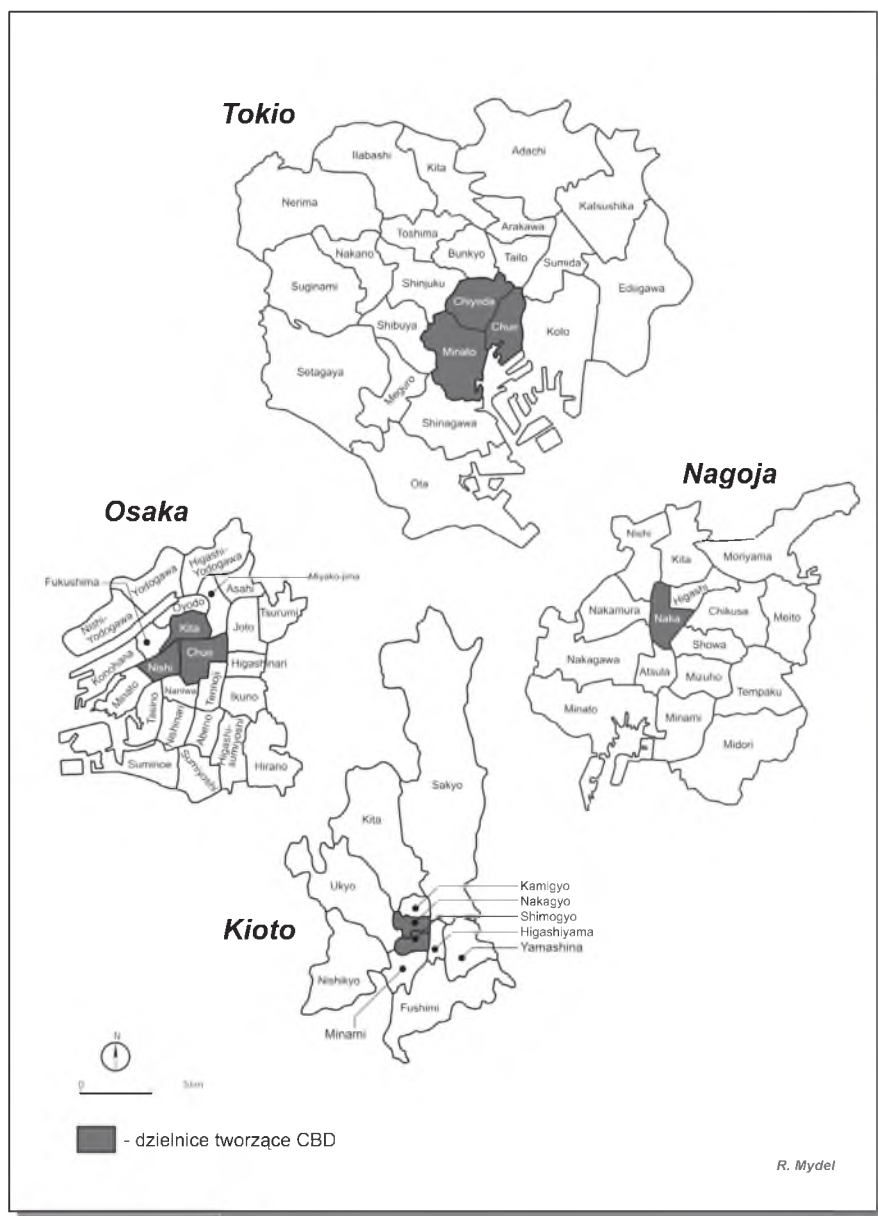
Sformułowana problematyka badawcza realizowana jest na przykładzie centrów czterech następujących wielkich miast Japonii: Tokio (8489,7 tys. mieszkańców), Osaka (2628,9 tys.), Nagoja (2215,1 tys.) oraz tzw. historycznego miasta Kioto (1474,8 tys. mieszkańców – 2005). Trzy pierwsze miasta są ośrodkami centralnymi największych w Japonii obszarów metropolitalnych (OM) oraz regionów gospodarczych tego kraju, liczących odpowiednio 35,1 mln mieszkańców (OM Tokio), 16,3 mln (OM Osaka) i 9 mln (OM Nagoja). Miasto Kioto, które w okresie 794–1868 pod nazwą Heian-kyo pełniło funkcję ośrodka stołecznego Japonii, położone jest w zewnętrznej strefie OM Osaka. Badane miasta tworzą podstawowe ogniwa największej formacji osadniczej świata zwanej Japońskim Megalopolis (Nippon Megalopolis), zamieszkaney przez ponad 75 mln osób. Trzy pierwsze z nich formują jednocześnie ośrodki węzłowe największych regionów gospodarczych Japonii, w których wytworzonych zostało ponad 55% PKB oraz znajdowało zatrudnienie 53% ogółu czynnej zawodowo ludności kraju (2005). Czołowa pozycja miast centralnych oraz obszarów metropolitalnych Tokio, Osaka i Nagoja w systemie osadniczo-gospodarczym Japonii, determinuje bezpośrednio fakt szczególnego miejsca i roli CBD w ich strukturze przestrzennej i demograficzno-funkcjonalnej. Oznacza to jednocześnie, że uzyskane wyniki postępowania badawczego okażą się wysoce reprezentatywne dla centrów wielkich miast krajów o najwyższym poziomie rozwoju gospodarczego, w tym innych megamiast oraz miast globalnych.

W świetle naukowej literatury (m.in. Friedman J., Wulff R., 1976; Hall P., 1997) oraz statystyczno-demograficznej definicji, Tokio jawi się jako największe megamiasto globu oraz jedno z trzech (obok Londynu i Nowego Jorku) miast globalnych współczesnego świata. Status megamiasta posiada także Osaka, będąca dynamicznie rozwijającym się ośrodkiem węzłowym drugiego co do wielkości w Japonii regionu gospodarczego o nazwie Hanshin. Kolejne miejsce pod tym względem zajmuje Nagoja będące centrum gospodarczego regionu Chukyo. Szczególne zaś miejsce w zespole badanych miast przypada w udziale Kioto, reprezentującemu w Japonii i w skali międzynarodowej klasyczny typ tzw. miasta historycznego. Jego staromiejski zespół zawierający CBD, objęty jest ścisłą ochroną konserwatorską oraz znajduje się na liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO. Powyższa okoliczność wpłynie będzie z pewnością na wizerunek funkcjonalny CBD tej „duchowej stolicy” kraju. Ze względu na silne dziedzictwo historyczne w sferze infrastrukturalnej i gospodarczej oraz ograniczone możliwości przebudowy i rozwoju urbanistycznej tkanki, charakteryzować będzie się specyficznym obrazem funkcjonalnym oraz odmienną w porównaniu z CBD Tokio, Osaka i Nagoja, pozycją w ogólnomiejskim systemie demograficzno-ekonomicznym. Powyższe uwagi znajdują jednoznaczne potwierdzenie w wynikach studiów autora na temat miasta i obszaru

metropolitalnego Tokio oraz miasta Kioto (np. Mydel R., Ishimizu T., 1991; Mydel R., 1993; Mydel R., Ishihara H., 2002 i 2003; Mydel R., 2007). Stosownym w tym miejscu będzie zwrócenie uwagi, iż studia na temat centrów wielkich miast Japonii stanowią końcowy etap wieloletniego projektu badawczego dotyczącego ewolucji struktur przestrzennych, demograficzno-społecznych i funkcjonalnych japońskich obszarów metropolitalnych. Zapoczątkowane zostały one przez autora w 1982 roku w ramach rocznego naukowego stypendium w Nagoya University i kontynuowane były na tej samej zasadzie w roku 1986 w Nagoya University oraz w 2000 roku w Kyoto University. Pozwoliły one autorowi m.in. zgromadzić bogaty zespół szczegółowych materiałów statystycznych odnoszących się do centrów największych miast Japonii obejmujących lata 1955–1995. Dane statystyczne za lata 2000 oraz 2005 pochodziły natomiast z urzędowych materiałów spisowych przesłanych w większości przez zaprzyjaźnionych naukowców z Departamentu Geografii Nagoya University (głównie przez T. Ishimizu i T. Mizoguchi).

Wykorzystane w niniejszym studium materiały źródłowe reprezentowane są zasadniczo przez bogaty zbiór różnotematycznych spisów ludności Japonii za lata 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005 w ujęciu poszczególnych prefektur, wydawanych przez takie agendy rządowe jak Bureau of Statistics, Office of the Prime Minister (do 1990 roku) oraz Statistics Bureau, Management and Coordination Agencies, Government of Japan i Statistics Bureau, Ministry of International Affairs and Communications (za lata 1995–2005). Szczegółowe materiały empiryczne dotyczące Tokio uzupełniały statystyki z lat 2006 i 2007, zawarte w rocznikach statystycznych tego miasta (*Tokyo Statistical Yearbook* – roczniki 2006, 2007, 2008 i 2009) wydawanych przez Tokyo Metropolitan Government, Bureau of General Affairs.

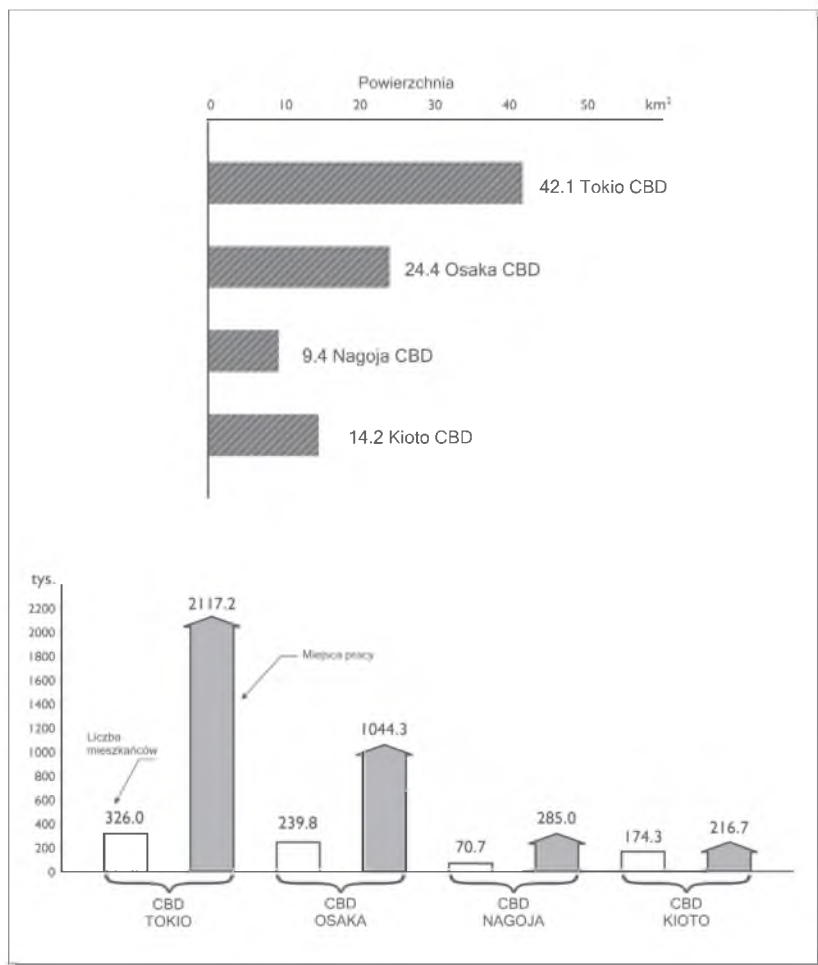
Podstawowym problemem, który wymagał rozwiązania w początkowej fazie realizacji niniejszego zadania badawczego, było ustalenie przestrzennego zasięgu centrów badanych miast. Nawiązując do wyników studiów japońskich badaczy miast i obszarów metropolitalnych (np. Ishimizu T., Ishihara H., 1980), tudzież wieloletnich doświadczeń badawczych autora, zakończonych licznymi publikacjami z udziałem japońskich specjalistów, dokonana została merytorycznie uzasadniona delimitacja przestrzenna centrów funkcjonalnych badanych miast. Uwzględniono w jej ramach jednocześnie powojenne zmiany granic oraz nazw niektórych jednostek administracyjnych wchodzących w skład centrów. Towarzyszył temu proces odpowiedniej agregacji danych statystycznych, odpowiadający aktualnemu zasięgowi terytorialnemu poszczególnych dzielnic (tzw. „ku”), formujące współczesne CBD czterech badanych miast (ryc. 2).

Ryc. 2. Położenie funkcjonalnych centrów (Central Business Districts – CBD) na tle pozostałych jednostek administracyjnych miasta Tokio, Osaka, Nagoja i Kioto (2005)

Fig. 2. Location of the Central Business Districts on the background of the administrative districts of the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto city (2005)

Centrum funkcjonalne Tokio tworzą więc 3 dzielnice (spośród 23, na które podzielone jest miasto): Chiyoda (11,64 km²), Chuo (10,15 km²) oraz Minato (20,34 km²). Zajmują one łącznie 42,1 km² powierzchni, co stanowi 6,8% ogólnego obszaru miasta Tokio. W 2005 roku zamieszkiwało je 326 tys. osób (Chiyoda 41,8 tys., Chuo 98,4 tys., Minato 185,8 tys. osób), stanowiąc 3,8% ogółu ludności miasta (2005).

Ryc. 3. Powierzchnia, liczba mieszkańców oraz wielkość rynku pracy (zatrudnienia) w CBD Tokio, Osaka, Nagoja i Kioto (2005)

Fig. 3. Area, number of population and employees of the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto Central Business Districts (2005)

CBD Osaka tworzą także 3 dzielnice o nazwie Kita (10,33 km²), Chuo (8,88 km²) i Nishi (5,20 km²) o łącznej powierzchni 24,4 km², reprezentujące łącznie 11% terytorium miasta. Zamieszkiwało je łącznie 239,8 tys. osób (Kita 100,4 tys., Chuo 66,8 tys., Nishi 72,6 tys. osób), co stanowiło 3,8% ogółu mieszkańców Osaki (2005).

CBD Nagoja tworzy tylko jedna z centralnych dzielnic, o nazwie Naka. Zajmująca powierzchnię 9,4 km², co stanowiło 2,9% terytorium miasta, zamieszkiwana była przez 70,7 tys. osób, reprezentujących 3,2% ogólnej liczby jego ludności (2005).

Centrum funkcjonalne miasta Kioto obejmuje dwie staromiejskie dzielnice: Nakagyo (7,38 km²) oraz Shimogyo (6,82 km²). To zajmujące łącznie 14,2 km² terytorium CBD stanowiło zaledwie 2,3% obszaru miasta. Z kolei mieszkańcy CBD Kioto w liczbie 174,3 tys. osób (Nakagyo 99,4 tys., Shimogyo 74,9 tys. osób) stanowili aż 11,8% ogółu ludności miasta (2005).

W świetle powyższych danych należy stwierdzić, że centra wielkich miast Japonii charakteryzują się dużym zróżnicowaniem zarówno pod względem zajmowanego obszaru i liczby mieszkańców, jak też udziału w ogólnym terytorium czy zaludnieniu badanych miast (ryc. 3).

Jednoznaczny jest pośród nich terytorialny i demograficzny prymat CBD Tokio, reprezentującego funkcjonalne centrum największego megamiasta świata. Odmienne prezentuje się w tym względzie CBD miasta Nagoja, charakteryzujące się zarówno najmniejszym terytorium, jak i najniższą liczbą mieszkańców. Zajmujące pośrednią pozycję CBD Osaka oraz Kioto dowodzą łącznie znacznego poziomu zróżnicowania terytorialnego i demograficznego badanych centrów.

Do zespołu najważniejszych celów naukowo-poznawczych niniejszego opracowania należy prezentacja współczesnego obrazu przestrzennego, demograficznego i funkcjonalnego badanych centrów. Opisowe treści uzupełniono najważniejszymi, wyselekcjonowanymi danymi statystycznymi, odnoszącymi się generalnie do sytuacji z 2005 roku. Zaprezentowane zostaną na tym początkowym etapie badań między innymi informacje na temat zmienności poziomu nocnego i dziennego zaludnienia (w tym skali codziennych dojazdów do pracy i szkół), struktury zatrudnienia aktywnej zawodowo ludności w kategoriach dziennego zaludnienia oraz pozycji CBD w ogólnomiejskim rynku pracy z uwzględnieniem charakterystycznych dla centrów wielkich miast rodzajów aktywności gospodarczej, jak na przykład zatrudnienie we wspomnianych już sferach FIRE czy IC.

Rozdział 1

Współczesny obraz przestrzenny, demograficzny i funkcjonalny centrów oraz ich miejsce w ogólnomiejskim systemie demograficzno-gospodarczym

Przy realizacji zasadniczych celów naukowo-poznawczych niniejszego opracowania za nieodzowne uznał autor zaprezentowanie aktualnego wizerunku przestrzennego, demograficznego i funkcjonalnego badanych centrów. Bogato udokumentowany w formie statystyczno-opisowej i kartograficznej ich obraz stanowi poza tym cenne źródło informacji dla ewentualnych studiów porównawczych centrów wielkich miast świata. Pozwala to jednocześnie na określenie zarówno specyficznych, jak też uniwersalnych cech CBD, wynikających między innymi z wielkości badanych miast oraz ich roli i miejsca w regionalnym, krajowym i globalnym systemie gospodarki. Nie mniej istotnym pozostaje w tym względzie fakt, iż charakterystyka złożoności współczesnego obrazu przestrzennego i demograficzno-funkcjonalnego badanych centrów pozwoli bardziej zrozumieć oraz wyjaśnić tempo, skalę i charakter ich przemian w okresie 1955–2005.

Merytoryczną analizę rozpoczyna prezentacja CBD Tokio. Złożone z 3 dzielnic administracyjnych: Chiyoda, Chuo, Minato, zajmujące 42,1 km² i zamieszkałe przez 326 tys. osób (2005), stanowi ono odpowiednio 6,8% ogólnego obszaru Tokio oraz 3,8% ludności miasta. Największą dzielnicą (20,3 km² – 48,2% powierzchni CBD) oraz najludniejszą (185,8 tys. osób – 60,0% ogółu mieszkańców) w zespole tokijskiego CBD jest Minato. Charakteryzuje ją przy tym niewielka przewaga (w porównaniu z pozostałymi dzielnicami centrum), udziału czynnej zawodowo ludności zatrudnionej w ciągu dnia na terytorium całego CBD (766,6 tys. pracowników – 36,2% ogółu czynnych zawodowo CBD). Ustępuje jej w tym względzie nieznacznie dzielnica Chiyoda (755,1 tys. pracowników – 35,7% ogółu tej kategorii osób na obszarze całego CBD), reprezentująca klasyczne „jądro”, gdzie znajduje zatrudnienie aż 42,8% ogółu pracowników tokijskiego CBD w sferze FIRE. Potwier-

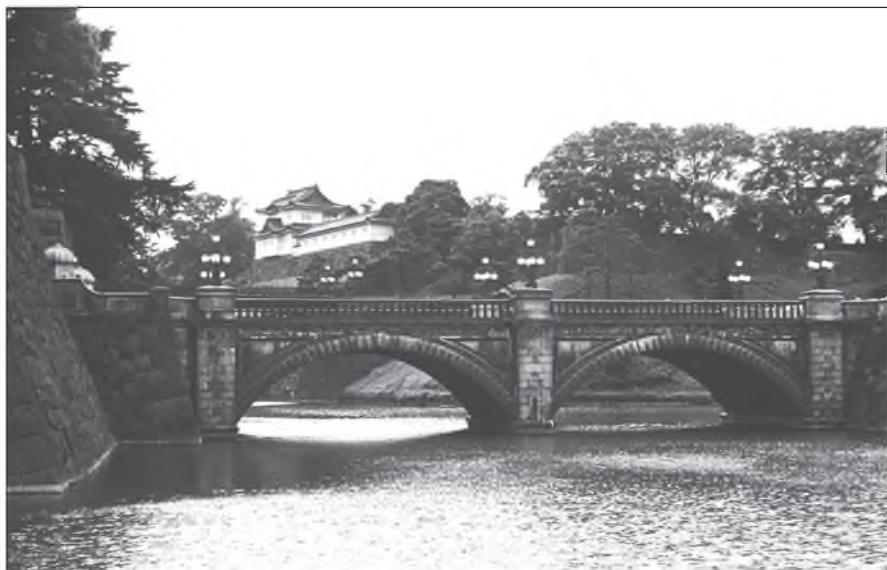
dzeniem pierwszoplanowej roli dzielnicy Chiyoda w zakresie koncentracji miejsc pracy może być fakt, iż notowany jest tam najwyższy w CBD wskaźnik gęstości ludności czynnej zawodowo przypadającej na 1 km² powierzchni, wynoszący ponad 65 tys. osób / 1 km². Wskaźnik ten przewyższa ponad 18-krotnie średnią gęstość zaludnienia dzielnicy (3603,4 osoby / 1 km²), dowodząc ogromnej fali dziennego napływu czynnej zawodowo ludności z innych dzielnic miasta oraz z obszaru metropolitalnego Tokio (tab. 2).

Tabela 2. CBD Tokio (2005). Powierzchnia, liczba mieszkańców, gęstość zaludnienia oraz ludność czynna zawodowo w kategoriach dziennego zaludnienia według indywidualnych dzielnic tworzących CBD

Table 2. Tokyo CBD (2005). Area, number of population, population density and economically active population (in the day time category) by administrative districts forming of the CBD

Cechy	Nazwy dzielnic tworzących CBD						Ogółem CBD
	Chiyoda		Chuo		Minato		
	Liczba	% CBD	Liczba	% CBD	Liczba	% CBD	
Powierzchnia (km ²)	11,6	27,6	10,2	24,2	20,3	48,2	42,1
Liczba ludności (tys.)	41,8	12,8	98,4	30,2	185,8	60,0	326,0
Gęstość zaludnienia (osób/km ²)	3603,4	–	9647,1	–	9152,7	–	7743,5
Czynni zawo- dowo (tys.)	755,1	35,7	595,5	28,1	766,6	36,2	2117,2
w tym:							
w sferze							
FIRE	102,9	42,8	80,1	33,3	57,6	23,9	240,6
IC	101,5	33,5	65,0	21,4	136,7	45,1	303,2
Gęstość lud- ności czynnej zawodowo (osób/km ²)	65095	–	58382	–	37764	–	50299

Źródło: opracowanie własne.

Fot. 1. CBD Tokio–Chiyoda. Widok na Pałac Cesarski (Kokyo) wchodzący w skład rozległego, liczącego 341 ha powierzchni, kompleksu pałacowo-ogrodowego położonego w centralnej części dzielnicy Chiyoda.

Od strony wschodniej przylega doń zespół zabudowy Marunouchi, Otemachi i Yurakucho, reprezentujących najważniejsze centrum finansowo-administracyjne Tokio – Japonii. Od południa i południowego zachodu rozciąga się dzielnica rządowa mieszcząca m.in. siedzibę Parlamentu, Premiera, Sądu Najwyższego oraz gmachy licznych ministerstw.

Photo 1. CBD Tokyo–Chiyoda. The Imperial Palace, located at the heart of the Tokyo CBD.

Fot. 2. CBD Tokio–Chiyoda. Fragment zabudowy komercyjnej Marunouchi widziany od strony Pałacu Cesarskiego, tworzącej jedno z globalnych centrów finansowych świata.

Photo 2. CBD Tokyo–Chiyoda. Part of the Marunouchi: financial-office district, from the side of the Imperial Palace.

Rozdział 1

Centralną część Chiyoda zajmuje rozległy kompleks parkowo-pałacowy Rodziny Cesarskiej, w znacznej części niedostępny dla ludności. Od strony środkowo-wschodniej przylega do niego zespół najważniejszej w Japonii dzielnicy bankowej o nazwie Marunouchi – Otemachi. Reprezentuje ona finansowo-bankowe centrum kraju, z licznymi siedzibami wielkich japońskich korporacji oraz instytucji prasowych. Część południowa Chiyoda gromadzi większość rządowych instytucji na czele z siedzibami parlamentu, premiera, sądu najwyższego oraz licznych ministerstw. W granicach Chiyoda funkcjonuje także kilka uniwersytetów oraz zlokalizowana jest słynna świątynia Yasukuni (poświęcona pamięci żołnierzy, którzy zginęli w wojnach za Cesarza i kraj). Na wschodnich obrzeżach dzielnicy znajduje się centralny dworzec kolejowy Tokio (Tokyo Station), osiągany także w ruchu dalekobieżnym przez system superszybkich pociągów Shinkansen. Osobliwością dzielnicy Chiyoda jest obecność w jej północno-wschodniej części znanego na świecie zespołu handlowego o nazwie Akihabara. Zlokalizowane tu niezliczone sklepy i domy handlowe specjalizują się w sprzedaży (po niezwykle atrakcyjnych cenach), rodzimego, najnowocześniejszego sprzętu elektronicznego, elektrotechnicznego, precyzyjnego, gier komputerowych itp.

Fot. 3. CBD Tokio–Chiyoda. Widok na gmach Parlamentu, położonego w dzielnicy rządowej Nagata-cho, na południowy zachód od Pałacu Cesarskiego.

Photo 3. CBD Tokyo–Chiyoda. The National Diet Building in a government district of the Nagata-cho.

Przylegała od strony wschodniej i granicząca z wodami Zatoki Tokio dzielnica Chuo, należy do jednej z najbardziej luksusowych dzielnic handlowych świata, z silnie rozwiniętymi funkcjami rozrywkowymi. W jej obrębie wyróżnia się zespół o nazwie Ginza, będący miejscem największej w Tokio koncentracji wielkich domów handlo-

wych (m.in. Matsuya, Mitsukoshi, Wako) oraz luksusowych sklepów znanych światowych firm (np. Gucci, Dior, Chanel, Louis Vuitton). W skrajnie południowej części Chuo zwanej Tsukiji, położonej nad ujściowym odcinkiem rzeki Sumida, znajduje się największy w Japonii i na świecie targ rybny o tej samej nazwie. W tej części dzielnicy na spolderyzowanych wodach Zatoki Tokijskiej, formujących dwie rozległe sztuczne wyspy o nazwach Tsushima i Harumi, powstają od końca lat 90. XX w. zespoły ultranowoczesnej, wielokondygnacyjnej zabudowy mieszkaniowej (m.in. kompleks The Tokyo Towers powstały w 2008 roku z apartamentowcami o wysokości około 200 m na terenie Tsushima) oraz biurowej i handlowo-usługowej (m.in. kompleks Harumi Triton Square z „inteligentnymi” biurami oddanymi do użytku w 2000 roku, jak np. Tower 2, Tower 4, Tower X, o wysokości od 155 do 195 metrów).

Fot. 4. CBD Tokio–Chuo. Centralna część Ginzy – najbardziej luksusowej dzielnicy handlowej i rozrywkowej Tokio. W głębi po lewej gmach domu handlowego (z wieżą zegarową) znanej japońskiej firmy Wako, oferującego m.in. luksusową biżuterię, galanterię skórzaną, zegarki oraz wyroby ceramiczne.

Photo 4. CBD Tokyo–Chuo. Central part of Ginza – the most luxurious of commercial and entertainment district of Tokyo.

Minato (jak wspomniano wcześniej), to największa i jednocześnie najliczniej zamieszkała dzielnica tokijskiego CBD. Wschodnią jej część tworzy zespół kilku wielkich sztucznych wysp, powstałych na spolderyzowanych wodach Zatoki Tokijskiej. Rozległość terytorialna oraz sąsiedztwo z dzielnicą Chiyoda, determinuje w zasadniczym stopniu złożoność przestrzenno-funkcjonalnego obrazu Minato. Wyróżnia ją w pierwszym rzędzie obecność większości zagranicznych placówek dyplomatycznych funkcjonujących w Tokio, ze szczególną koncentracją w części

zwanej Azabu. Jest to jednocześnie jeden z najbardziej elitarnych rejonów mieszkaniowych Tokio, z licznym udziałem cudzoziemców. Podobny charakter posiada północna część dzielnicy Minato zwana Akasaka. Tu obok ekskluzywnej zabudowy mieszkaniowej znajdują się zagraniczne placówki dyplomatyczne, centrale wielkich agencji reklamowych oraz ogólnokrajowej sieci radia i telewizji (Tokyo Broadcasting System). Wśród charakterystycznych z przestrzenno-funkcjonalnego punktu widzenia wielkich kompleksów terytorialnych dzielnicy Minato należy wymienić zespół Roppongi mieszczący liczne lokale rozrywkowe, kompleks handlowy oraz siedziby studia telewizji Asahi i studia radiowego J-Wave. Bardzo podobnym obrazem funkcjonalnym legitymuje się obszar Odaiba, powstały także na rozległej sztucznej wyspie. Minato jest także miejscem lokalizacji siedzib oraz instytucji kilkunastu wyższych uczelni (m.in. Keio University, Temple University Japan, University of Tokyo Institute of Medical Science, United Nations University Tokyo). Fakt, iż ta najludniejsza dzielnica w zespole tokijskiego CBD skupia około 60% ogółu jej mieszkańców, decyduje o jej wysokiej aktywności w zakresie budownictwa mieszkaniowego. W dzielnicy Minato oddawanych jest do użytku każdego roku najwięcej nowych budynków mieszkalnych, dysponujących od 50 do 70% ogólnej powierzchni mieszkaniowej realizowanej w nowych zasobach w latach 2000–2007. Są to z reguły ultranowoczesne apartamentowce o charakterze „drapaczy chmur”. Jednym z najnowszych przykładów tej aktywności budowlanej może być oddany w 2007 roku zespół 3 apartamentowców na sztucznej wyspie Shibaura, z których najwyższy o nazwie Air Tower, liczy 170 m wysokości (48 pięter). Warto w tym miejscu dodać, iż dzielnica Chuo (rejon Akasaka), jest miejscem lokalizacji najwyższego w Tokio wielofunkcyjnego, „inteligentnego” budynku, o nazwie Mid Town Tower. Oddany do użytku w 2007 roku, liczy 250 m wysokości, mieszcząc placówki biurowe, handlowe, hotel, restauracje i bary oraz mieszkania.

Przytoczone przykłady są świadectwem ożywionej działalności budowlanej w CBD Tokio, będącej pochodną silnego spadku cen gruntów po wspomnianym okresie *bubble economy*. Dotyczy to zarówno budownictwa komercyjnego, jak też mieszkaniowego o najwyższych standardach użytkowych. Statystyki dotyczące 2008 roku dowodzą kontynuacji tego procesu, co znalazło wyraz w rozpoczęciu realizacji na terenie tokijskiego CBD aż 760 obiektów o łącznej powierzchni użytkowej 2 mln m² (*Tokyo Statistical Yearbook 2008*). Oznacza to realizację na każdym 1 km² CBD Tokio aż 18 ultranowoczesnych, „inteligentnych” budowli. Przytoczone fakty dowodzą systematycznego powiększania zarówno komercyjnej, jak i mieszkaniowej powierzchni użytkowej CBD. Skutkuje to bezpośrednio zwiększeniem liczby miejsc pracy, a co za tym idzie, zatrudnienia, i zbiorowości stałych mieszkańców. W sferze infrastrukturalnej rozwijany jest proces modernizacji terenów zainwestowania miejskiego oraz wzrostu intensywności przestrzennego zagospodarowania CBD. Towarzyszy temu także polityka podniesienia mię-

dzynarodowego wizerunku oraz prestiżu CBD, której symbolicznym przejawem jest realizacja budowli o wyjątkowych rozwiązaniach technicznych i architektonicznych, liczących nierzadko kilkaset metrów wysokości. Właśnie w tym duchu (jak przystało na CBD globalnego miasta), planowana jest realizacja w dzielnicy Minato (na wodach Zatoki Tokijskiej) „inteligentnego”, wielofunkcyjnego drapacza chmur o nazwie Millenium Tower. Budowla ta w kształcie ostrosłupa liczyć będzie 840 m wysokości (180 pięter) i stanie się około 2020 roku symbolem Tokio, a w szerszym sensie, potęgi ekonomicznej Japonii. CBD Tokio jest miejscem lokalizacji central (*headquarters*) różnych krajowych instytucji, firm, organizacji, także o międzynarodowym zasięgu. Znajdują się tu niemal wszystkie centralne instytucje rządowe, giełda, centrale wielkich towarzystw gospodarczych, firm doradczych i konsultingowych, kancelarii prawniczych, charakteryzujących się silnymi powiązaniem ze światowymi rynkami, zatrudniających niekiedy wiele tysięcy pracowników. W CBD Tokio (szczególnie na terenie Chiyoda), zlokalizowane są siedziby najważniejszych instytucji związanych z gromadzeniem, tworzeniem i upowszechnianiem informacji oraz komunikacji. W ich grupie znajdują się między innymi instytucje reprezentujące tzw. media oraz *creative industries*. Reprezentują je m.in. ogólnokrajowe studia telewizyjne i radiowe (Nippon News Network, Fuji News Network, All Nippon News Network – wszystkie w dzielnicy Minato), studia filmowe (Shochiku Company i Toei Company w dzielnicy Chuo i Toho Company w Chiyoda), wielkie agencje reklamowe z własnymi studiami filmowymi, animacyjnymi, projektowymi i wydawniczymi (Dentsu i Hakuhodo w Minato oraz Asatsu-DK w dzielnicy Chuo).

Fot. 5. CBD Tokio–Chuo. Typowa zabudowa handlowo-usługowa w sąsiedztwie centralnej części Ginzy.

Photo 5. CBD Tokyo–Chuo. Typical commercial-service buildings in the neighbourhood of the central part of the Ginza.

W grupie tej kategorii „twórczych przemysłów” najwyższym poziomem koncentracji w tokijskim CBD charakteryzują się redakcje ogólnokrajowych wydawnictw prasowych, na czele z Yomiuri Shimbun z siedzibą w dzielnicy Chiyoda (średni dzienny nakład 14 mln egzemplarzy), Asahi Shimbun z siedzibą w Chuo (ok. 13 mln egzemplarzy) oraz Mainichi Shimbun, Nikkei Shimbun i Sankei Shimbun, których siedziby zlokalizowane są na terenie dzielnicy Chiyoda. Tutaj także ma siedzibę NIKKEI, jedna z największych korporacji medialnych Japonii, specjalizująca się w wydawaniu czasopism i publikacji dotyczących finansów i biznesu. Nie sposób pominąć w tym miejscu obecności kilkunastu wielkich oficyn wydawniczych kraju (m.in. Kadokawa Shoten, Shogakukan Inc., Hakusensha Inc., Iwanami Shoten, Bungeishunju Ltd), zlokalizowanych prawie wyłącznie w dzielnicy Chiyoda.

Dla tokijskiego CBD charakterystyczna jest także obecność około 20 wyższych uczelni (w tym kilku kampusów), które w większości zlokalizowane są w dzielnicy Minato. W ich zespole do najbardziej znanych należy Meiji University, Hosei University, Senshu University, Keio University, Temple University Japan, Tokyo University of Marine Science and Technology oraz United Nations University.

CBD Tokio, reprezentujące funkcjonalne centrum największego megamiasta świata i którego aktywność ekonomiczna stanowi integralny element globalnej gospodarki, charakteryzować będzie się zapewne specyficznym obrazem demograficznym oraz funkcjonalną strukturą. Towarzyszyć temu będzie zapewne bardzo silna pozycja CBD w systemie gospodarczym Tokio, które formuje ogromny rynek pracy osiągany głównie w ramach codziennych dojazdów aktywnej zawodowo ludności z innych dzielnic miasta oraz obszaru metropolitalnego.

Poznajmy zatem charakterystyczne cechy współczesnego obrazu demograficznego i funkcjonalnego CBD Tokio oraz jego miejsce i rolę w systemie ogólnomiejskiej gospodarki. Określono je zasadniczo na bazie szczegółowych materiałów empirycznych dotyczących 2005 roku, uzupełnione dynamiką zmian zaludnienia i wielkości rynku pracy w latach 1955–2005. Celem uzyskania czytelnej i merytorycznie uporządkowanej prezentacji wieloaspektowego wizerunku badanych centrów japońskich miast oraz ułatwienia porównawczych ocen, zespół opracowanych przez autora cech – wskaźników, zapisano w formie tabelarycznych zestawień.

Dzielnice tokijskiego CBD: Chiyoda, Chuo i Minato, zamieszkiwane były w 2005 roku przez 326 tys. osób, co stanowiło zaledwie 3,8% ogółu ludności miasta. Począwszy od 1955 roku objęte zostało ono typowym dla centrów miast świata procesem wyludniania, który w latach 1955–2005 odnotował spadek o 40,6% (z 548,6 tys. do 326 tys. mieszkańców). Towarzyszył mu jednocześnie proces stałego rozwoju rynku pracy, znajdujący wyraz we wzroście zatrudnienia w CBD o 117,8% (z 992,7 tys. w 1955 do 2117,2 tys. pracowników w 2005 roku). W efekcie powyższego wzrostu tokijskie CBD koncentrowało w 2005 roku 31,6% czynnej zawodowo ludności miasta (w kategorii dziennego zaludnienia). W jej strukturze zatrudnienia dominują pracownicy sektora III (84,6% ogółu aktywnych zawodowo), z charakterystyczną silną

przewagą zatrudnionych w usługach (61,6% ogółu zatrudnionych). Do znamiennych cech przedmiotowej struktury należy zaliczyć fakt bardzo wysokiego odsetka pracowników sfery IC, który reprezentując 14,3% ogółu czynnych zawodowo, przewyższa swym udziałem zatrudnionych w sferze FIRE (11,4%). Powyższe statystyki dowodzą najwyższego poziomu koncentracji usług tzw. wyższego rzędu, których pracownicy stanowią łącznie ponad 25% ogółu aktywnej zawodowo ludności CBD (tab. 3).

Tabela 3. CBD Tokio (2005). Terytorium oraz wybrane cechy demograficzne i gospodarcze z uwzględnieniem pozycji CBD w ogólnomiejskim systemie demograficzno-ekonomicznym

Table 3. Tokyo CBD (2005). Territory, selected demographic and economic indices and position of the CBD in the city-wide demographic-economic system

Nazwy dzielnic tworzących CBD: Chiyoda, Chuo, Minato Ogólna powierzchnia: 42,1 km ² Udział CBD w ogólnej powierzchni miasta: 6,8%
Liczba mieszkańców: 326 tys. Udział CBD w ogólnej liczbie ludności miasta: 3,8% Liczba ludności CBD w ciągu dnia: 2410,1 tys. Udział dziennego zaludnienia CBD w dziennym zaludnieniu miasta: 21,4% Stosunek dziennego (D) do nocnego (N) zaludnienia CBD: 7,39 Gęstość nocnego zaludnienia: 7743,5 tys. osób/km ² Gęstość dziennego zaludnienia: 57 247 tys. osób/km ² Wskaźnik zmian liczby mieszkańców w okresie 1955–2005: - 40,6%
Liczba ludności czynnej zawodowo pracującej w ciągu dnia: 2117,2 tys. Udział CBD w ogólnym zatrudnieniu miasta: 31,6% Wskaźnik zmian wielkości zatrudnienia w okresie 1955–2005: + 117,8%
Struktura zatrudnienia czynnych zawodowo pracowników CBD: – II sektor: 15,4%; w tym budownictwo 4,5%, przemysł 10,9% – III sektor: 84,6%; w tym handel 23%, usługi 61,6% (FIRE 11,4%, IC14,3%)
Udział wybranych kategorii zawodowych pracowników CBD w ogólnym zatrudnieniu miasta; zatrudnieni w: ▪ przemyśle: 29,4% ▪ handlu: 30,4% ▪ usługach: 33,7% ▪ sferze FIRE: 45,8% ▪ sferze IC: 46,7%

Źródło: opracowanie własne.

W warunkach generalnie wzrostowego trendu zatrudnienia miasta Tokio, jego funkcjonalne centrum utrzymuje bardzo silną pozycję w ogólnomiejskim rynku pracy. Skrajnie wysokim strukturalnym udziałem w ogólnomiejskim zatrudnie-

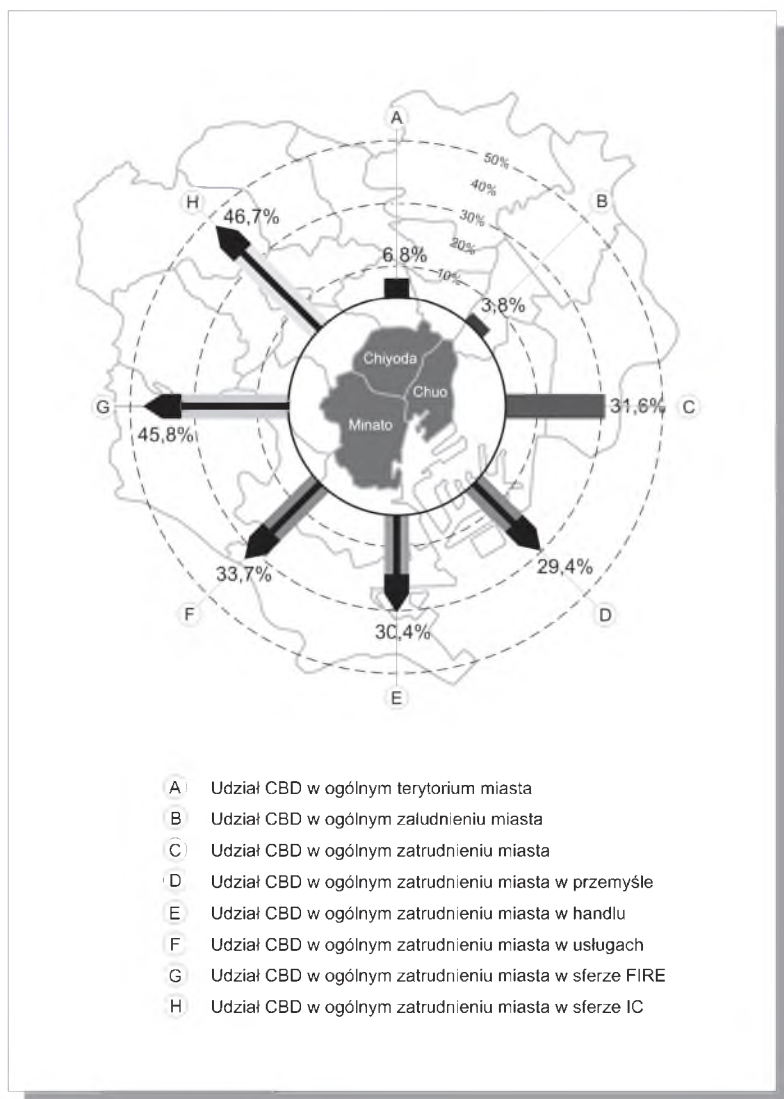
niu legitymuje się CBD w grupie pracowników sfery informacji i komunikacji (IC) oraz FIRE, którzy stanowią odpowiednio 46,7% oraz 45,8% ogółu tej kategorii pracowników w skali całego Tokio. Znajdują się oni w składzie złożonej wewnętrznie zbiorowości pracowników sektora usług, którego reprezentanci (w liczbie 1304 tys. osób) stanowią 33,7% ogółu pracowników miasta zatrudnionych w tym sektorze gospodarki. Mimo mniejszej realnej liczby pracowników handlu (486,5 tys. osób) oraz przemysłu (230,3 tys. osób), tokijskie CBD odgrywa w tych działach aktywności gospodarczej bardzo ważną rolę w systemie ogólnomiejskim. Zatrudnieni w CBD pracownicy handlu i przemysłu reprezentują bowiem odpowiednio 30,4% oraz 29,4% ogółu tych grup zawodowych miasta Tokio.

Tak wysoka pozycja CBD w ogólnomiejskim rynku pracy, związana jest z ogromnymi dojazdami do pracy czynnej zawodowo ludności z innych części miasta i jego obszaru metropolitalnego. Skalę powyższego zjawiska dokumentują pośrednio dane statystyczne dotyczące liczby aktywnej zawodowo ludności CBD w kategoriach nocnego i dziennego zaludnienia. I tak w porze nocnej ludność aktywna zawodowo CBD liczyła w 2005 roku 143,6 tys. osób, by w ciągu dnia wzrosnąć gwałtownie do poziomu 2 117,2 tys. osób (wzrost o 1374,4%). Najwyższy wskaźnik wzrostu odnotowało tokijskie CBD w kategorii pracowników sfery IC, notujący wartość 2872,5% (z 10,2 tys. do 303,2 tys. osób).

Miasto Osaka, zamieszkane przez 2628,9 tys. osób, stanowi ośrodek węzłowy drugiego co do wielkości w Japonii megamiasta liczącego 16,3 mln mieszkańców. Kreuje ono zarazem biegun ekonomicznej aktywności w drugim co do wielkości regionie gospodarczym kraju o nazwie Hanshin. Powyższe okoliczności wpływają bezpośrednio zarówno na potencjał ekonomiczny oraz strukturę funkcjonalną CBD, jak i jego pozycję w ogólnomiejskim systemie gospodarczym.

Z punktu widzenia terytorialno-przestrzennego CBD Osaka tworzą wspólnie 3 dzielnice administracyjne: Kita, Chuo oraz Nishi. Zajmujące łącznie powierzchnię 24,4 km² i zamieszkane przez 239,8 tys. osób, reprezentują one odpowiednio 11% obszaru oraz 9,1% liczby ludności miasta (2005). Największą terytorialnie (10,3 km² – 42,2 % powierzchni) oraz najliczniej zamieszkałą (100,4 tys. osób – 41,9% ogółu ludności) jest dzielnica Kita. Zajmuje ona jednocześnie drugie miejsce z punktu widzenia rynku pracy, gdzie liczba czynnych zawodowo osób w ciągu dnia liczy 408,4 tys. Stanowią oni 39,1% ogółu aktywnych zawodowo w ciągu dnia pracowników CBD. Prymat w tym ostatnim względzie przypada w udziale dzielnicy Chuo, której pracownicy w liczbie 480 tys. osób, reprezentowali 46% aktywnej zawodowo w porze dziennej ludności CBD. Dzielnica Chuo na wzór tokijskiej dzielnicy Chiyoda, kreuje w ramach CBD klasyczne funkcjonalne jądro, koncentrując aż 59,3% ogółu pracowników CBD zatrudnionych w sferze FIRE. Tutaj, w związku z najwyższym w skali całego CBD, dziennym napływem czynnych zawodowo osób (około 450 tys.), wskaźnik gęstości dziennego zaludnienia tej kate-

gorii ludności osiąga wartość 53 933 osób/km², przy średniej gęstości zaludnienia nocnego ogółem w wysokości 7505,6 osób/km² (tab. 4).

Ryc. 4. Udział CBD Tokio w ogólnomiejskim układzie terytorialnym, demograficznym oraz rynku pracy (zatrudnienia), z uwzględnieniem wybranych działów i gałęzi gospodarki (2005)

Fig. 4. Share of the Tokyo CBD in the city-wide territory, population and employment market in selected branches of economy (2005)

Rozdział 1

Tabela 4. CBD Osaka (2005). Powierzchnia, liczba mieszkańców, gęstość zaludnienia oraz ludność czynna zawodowo w kategoriach dziennego zaludnienia według indywidualnych dzielnic tworzących CBD

Table 4. Osaka CBD (2005). Area, number of population, population density and economically active population (in the day time category) by administrative districts forming of the CBD

Cechy	Nazwy dzielnic tworzących CBD						Ogółem CBD
	Kita		Chuo		Nishi		
	Liczba	% CBD	Liczba	% CBD	Liczba	% CBD	
Powierzchnia (km²)	10,3	42,2	8,9	36,5	5,2	21,3	24,4
Liczba ludności (tys.)	100,4	41,9	66,8	27,8	72,6	30,3	239,8
Gęstość załudnienia (osób/km²)	9747,6	–	7505,6	–	13961,5	–	9827,9
Czynni zawodowo (tys.)	480,4	39,1	480,0	46,0	155,9	14,9	1044,3
w tym sfera:							
FIRE	26,9	28,3	56,5	59,3	11,8	12,4	95,2
IC	38,0	39,7	41,7	43,6	16,0	16,7	95,7
Gęstość ludności czynnej zawodowo (osób/km²)	39 650,4	–	53932,6	–	29 980,8	–	42 799,2

Źródło: opracowanie własne.

Dzielnica Chuo stanowi jądro finansowo-biznesowe oraz administracyjno-biurowe miasta Osaka. W zespołach nowoczesnej zabudowy, mieszczącej władze prefekturalne oraz siedziby krajowych i międzynarodowych instytucji finansowych i ubezpieczeniowych, firm przemysłowo-handlowych, telekomunikacyjnych itp., wyróżnia się 26-hektarowy kompleks tzw. Osaka Business Park (OBP). Położony w sąsiedztwie zamku Osaka (z 1597 roku), charakteryzuje się obecnością 13 drapaczy chmur, w których grupie wyróżniają się pod względem architektonicznym i wysokością (157 m) biurowce Twin 21 MID Tower, Twin 21 National Tower, Crystal Tower oraz Sumitomo Castle Tower. W zespole OBP znajdują się też biurowce mieszczące m.in. centralę firmy ubezpieczeniowej Sumitomo Life Insurance

Co., oraz sieci telewizji Yomiuri Telecasting Co. W grupie bardzo licznych instytucji realizujących tzw. usługi wyższego rzędu, zlokalizowanych w dzielnicy Chuo, wymienić należy giełdę, mieszczącą się w nowoczesnym, wybudowanym w 2004 roku budynku (Osaka Stock Exchange Building) oraz centralne siedziby banków, firm ubezpieczeniowych, przemysłowo-handlowych, komunikacyjnych i telekomunikacyjnych, jak na przykład Sumitomo Trust and Banking Co., Ltd, Kansai Urban Banking Co., Osaka Securities Exchange Co., Nippon Life Insurance Co., Takeda Pharmaceutical Co., Kobayashi Pharmaceutical czy Nippon Telegraph and Telephone West Corporation. Rejon Otemae jest miejscem lokalizacji różnego rodzaju instytucji związanych z mediami. Najważniejszą w ich zespole pozycję zajmuje NHK Osaka Broadcasting Station, siedziba telewizji regionalnej TV Osaka oraz redakcja wysoko nakładowego dziennika Nihon Keizai Shimbun. W nowoczesnych budynkach dzielnicy Chuo zlokalizowane są także siedziby ponad dwudziestu konsulatów generalnych różnych państw. Chuo słynie także z obecności zespołu handlowego o nazwie Shinsaibashi. Od początku XXI wieku, dzielnica ta przeżywa inwestycyjny renesans w zakresie budownictwa mieszkaniowego. Reprezentowane jest ono w znacznej mierze przez drapacze chmur (np. City Tower Osaka w rejonie Kawaramachi o wysokości 170 m, czy najwyższy w całej Japonii apartamentowiec o nazwie Kitahama, oddany do użytku w 2010 roku, a liczący 209 m wysokości).

Fot. 6. CBD Osaka–Chuo. Widok na zespół drapaczy chmur Osaka Business Park (OBP) z platformy widokowej Zamku Osaka. Realizowany na powierzchni 26 ha kompleks (od 1986 roku) formuje w ramach ultranowoczesnej zabudowy swoistą dzielnicę biznesową. Istotnym elementem obrazu funkcjonalnego są tu liczne placówki handlowe (w tym International Market Place), rozrywkowe, teatr oraz hotel.

W panoramie OBP od strony lewej na prawo widoczne są kolejno następujące budynki: Crystal Tower, Twin 21 MID Towers (bliźniacze drapacze chmur), Matsushita IMP Building, Castle Tower Building, Hotel New Otani.

Photo 6. CBD Osaka–Chuo. Complexes of modern skyscrapers of the Osaka Business Park, from the side of the Osaka Castle.

Wchodząca w skład CBD Osaka dzielnica Kita uznawana bywa coraz częściej za właściwe jądro funkcjonalne. Związane jest to z dynamicznym rozwojem funkcji centralnych o regionalnym i ponadregionalnym zasięgu w zespole Umeda. Formuje ono zarówno w skali dzielnicy Kita, jak i całego CBD miasta Osaka wielki węzeł komunikacyjny, z kompleksem nowoczesnych biurowców mieszczących przedstawicielstwa komercyjnych firm, banki i instytucje ubezpieczeniowe, placówki dyplomatyczne oraz hotele. Umeda znana jest także z jednego z największych w Japonii podziemnego kompleksu handlowego i rozrywkowego, zlokalizowanego w sąsiedztwie stacji kolei o tej samej nazwie (średnio dziennie przez stację Umeda przewija się 2,4 mln osób). Tutaj też zlokalizowane są wielkie domy handlowe (Hanshin Departament Store, Hankyu Departament Store oraz Daimaru Umeda-mise). Stosownym będzie w tym miejscu wspomnieć, że w zespole Umeda znajduje się najdłuższa w Japonii kryta ulica handlowa: Tenjimbashisuji. Liczy ona 2,6 km długości, z około 600 placówkami handlowymi. Znakiem rozpoznawczym zespołu Umeda jest liczący 173 m wysokości budynek biurowo-handlowy (Umeda Sky Building) w kształcie bramy torii (z tarasem widokowym), którego boczne kolumny tworzą dwie 40-piętrowe struktury.

Charakterystycznym elementem struktury przestrzenno-funkcjonalnej dzielnicy Kita jest wyspa na rzece Kyo-Yodo. Na jej terenie zlokalizowanych jest wiele budowli mieszczących liczne instytucje rządowe, komercyjne biura, banki, organizacje kulturalne itp. W zespole tym na wyróżnienie zasługuje Ratusz Miasta Osaka, Międzynarodowe Centrum Konferencyjne, siedziba dziennika Asashi Shimbun i Banku Japonii (oddział Osaka) oraz Narodowe Muzeum Sztuki i Muzeum Miasta Osaka.

W dzielnicy Kita mają siedziby regionalne studia-stacje radiowo-telewizyjne (Mainichi Broadcasting System, Asashi Broadcasting Corporation oraz Kansai TV). Na wzór innych dzielnic centralnych wielkich miast Japonii, objęta jest ona intensywną działalnością inwestycyjną w zakresie budownictwa komercyjnego (głównie biurowców), komercyjno-mieszkaniowego i mieszkaniowego. Reprezentują je niemal wyłącznie „inteligentne” drapacze chmur, o wysokości do 200 m. Najnowsze dane statystyczne dotyczące działalności budowlanej na terenie miasta Osaka dowodzą m.in. powstania w latach 2005–2011 na terenie Umeda takich mieszkaniowych drapaczy chmur, jak Tower Sanctus Umeda (185 m wysokości), The Umeda Tower, Residence Umeda Laurel Tower. Ich obecność jest zapowiedzią rosnącej atrakcyjności mieszkaniowej tej części CBD Osaka. Skutkować będzie to z pewnością ożywieniem jej rozwoju demograficznego w ramach procesu gentryfikacji. W tym samym okresie wzniesionych zostało tu kilkadziesiąt inteligentnych drapaczy chmur o funkcjach biurowych oraz komercyjno-biurowych z szerokim programem handlowo-usługowym (Sumitomo Seimei Bldg, Breeze Tower, JR Osaka Station New West Bldg).

Fot. 7. CBD Osaka–Kita. Fragment starszej zabudowy biurowo-hotelowej w rejonie Umeda, od strony południowego wejścia centralnego dworca kolejowego. W głębi po lewej widoczna górna część owalnej bryły hotelu Dai-ichi, ważnego punktu orientacyjnego w tej części CBD.

Photo 7. CBD Osaka–Kita. Example of an older office buildings in the Umeda area.

Dzielnica Nishi jest najmniejszą jednostką wchodzącą w skład CBD miasta Osaka. Charakterystyczną cechą jej przestrzenno-funkcjonalnego obrazu jest obecność bardzo licznych małych i średnich firm zajmujących się hurtowym handlem wyrobami metalowymi, meblami, wyrobami ceramicznymi oraz drewnem. Towarzyszy im też obecność licznych drobnych zakładów produkcyjnych. Z ogólnomiejskiego punktu widzenia, do najważniejszych obiektów Nishi zaliczyć należy nowoczesny kompleks baseballowy ze stadionem (Osaka Dome), centrum tenisowe (Utsubo Tennis Center), gmach Głównej Miejskiej Biblioteki oraz centrum wystawowe Nauki i Nowoczesnych Technologii OSTEC. Charakterystyczna jest tu powszechna obecność oddziałów krajowych instytucji bankowych oraz firm ubezpieczeniowych, jak na przykład Daido Life Insurance Company czy Nipponkoa Insurance Tosabori. W CBD miasta Osaka dzielnica Nishi pełni także bardzo ważną funkcję rezydencjalną. Znajduje to aktualnie wyraz w najwyższym tam wskaźniku gęstości zaludnienia ($13\,961$ osób/ km^2) oraz w dość intensywnej działalności inwestycyjnej w zakresie budownictwa mieszkaniowego. Reprezentują je głównie drapacze chmur, które stanowią zdecydowaną większość pośród realizowanej na jej obszarze nowej zabudowy mieszkaniowej (np. City Tower Horie, Sanctus Tower, Liaons Mansion Osaka Sky Tower, Park Tower Nakanoshima Front).

Złożone z dzielnic Kita, Chuo i Minato CBD Osaka, reprezentujące 11% powierzchni miasta, charakteryzuje się względnie wysokim udziałem w jego ogól-

nym zaludnieniu wynoszącym 9,1%. W powojennej historii demograficznej to CBD odnotowało generalny proces wyludniania, który zapoczątkowany w 1960 roku trwał do końca XX wieku. Rozpoczął się on z drobnymi fluktuacjami w 1955 roku, osiągając w okresie 1960–1955 spadek rzędu 32,3%. Wyludnianie CBD przebiegało równoległe ze spadkiem zaludnienia całego miasta, trwającego do 2000 roku (z 3165 tys. w 1965 do 2599 tys. w 2000 roku). Nie mniej charakterystycznym było utrzymywanie się stalego (jakkolwiek niezbyt silnego) trendu wzrostowego rynku pracy w CBD. Wyrażał się on wzrostem liczby ludności aktywnej zawodowo w kategorii dziennego zaludnienia z 603,8 tys. w 1960 do 1044,3 tys. w 2005 roku (przyrost o 73%). W całym okresie 1955–2005 zatrudnienie w CBD miasta Osaka wzrosło aż o 110,5%, przy jednoczesnym spadku liczby jego mieszkańców, o 11,3% (tab. 5).

Najbardziej zmiennym dla CBD Osaka jest to, iż na jego rynku pracy znajdowało zatrudnienie aż 48,1% ogółu aktywnej zawodowo ludności całego miasta. Dowodzi to skrajnie wysokiego poziomu koncentracji na tym terytorium centralnych funkcji miasta. To z kolei wiąże się bezpośrednio z bardzo silną pozycją gospodarczą miasta Osaka w skali kraju oraz regionu, w warunkach ograniczonej deglomracji jego funkcji centralnych. Potwierdza ten stan brak w przestrzenno-funkcjonalnej tkance tego miasta wykształconych subcentrów, tak charakterystycznych dla obrazu przestrzenno-funkcjonalnego Tokio. W tym miejscu należy podkreślić trwale umacnianie się pozycji CBD w ogólnomiejskim rynku pracy. I tak wspomnianemu wyżej wzrostowi wielkości zatrudnienia o 110,5% towarzyszył wzrost strukturalnego udziału CBD w ogólnym zatrudnieniu miasta Osaka z 35,6% do 48,1%. Dla struktury funkcjonalnej CBD Osaka charakterystyczna jest bezwzględna dominacja pracowników sektora III (87,9% ogółu zatrudnionych), z wyraźną przewagą zatrudnionych w usługach (52,7% ogółu czynnej zawodowo ludności). W typowych dla CBD sferach aktywności, czyli FIRE oraz IC, znajduje zatrudnienie po 9,2% jego czynnych zawodowo pracowników. Skrajnie wysoka pozycja CBD w ogólnomiejskim rynku pracy notowana jest właśnie w przypadku tych dwu sfer. Zatrudnieni w CBD pracownicy sfery IC reprezentują aż 76,2% tej kategorii pracowników w skali całego miasta, natomiast udział osób aktywnych zawodowo w sferze FIRE wynosi odpowiednio 65,2%. Nie mniej charakterystyczną cechą rynku pracy CBD miasta Osaka jest jego czołowa rola w zakresie koncentracji osób pracujących w usługach (53,2% zatrudnionych w całym mieście) oraz w handlu (50,3%).

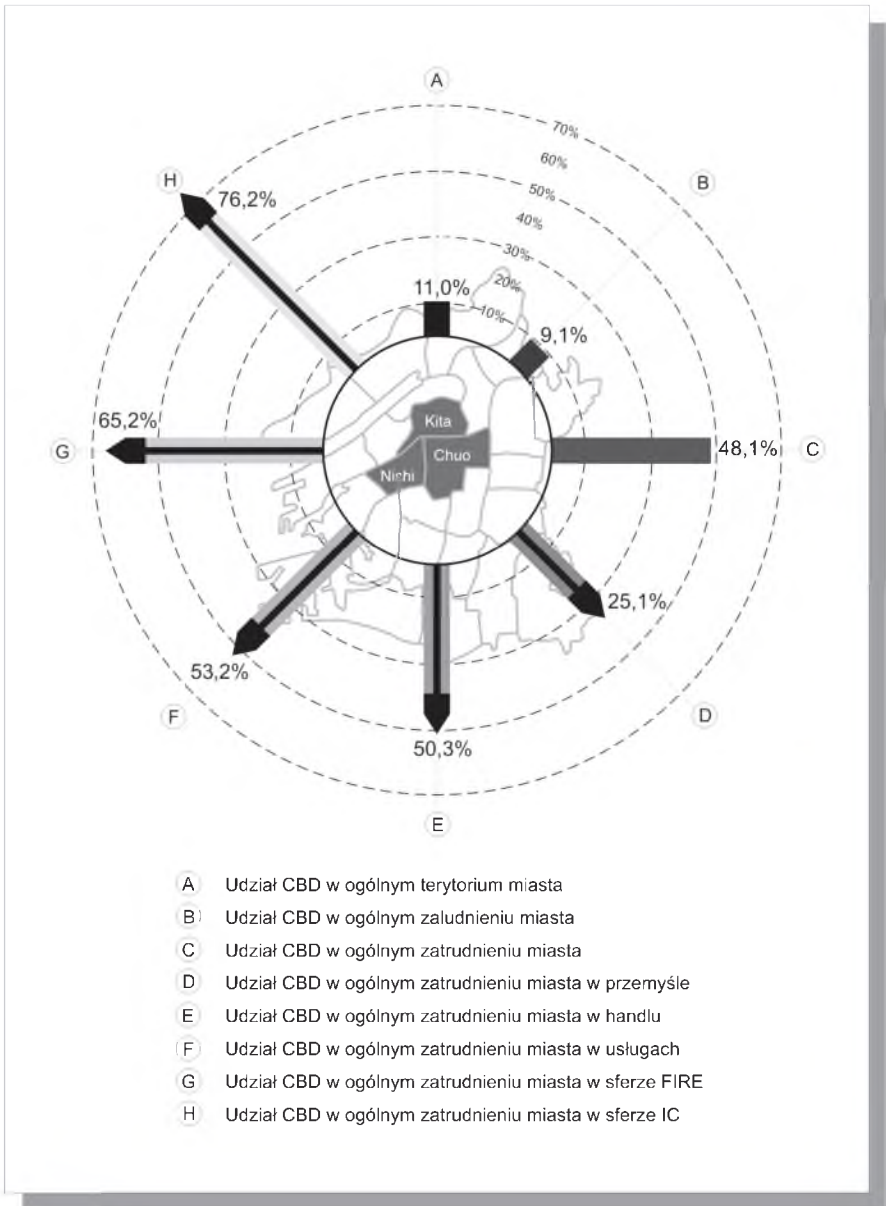
Tabela 5. CBD Osaka (2005). Terytorium oraz wybrane cechy demograficzne i gospodarcze z uwzględnieniem pozycji CBD w ogólnomiejskim systemie demograficzno-ekonomicznym

Table 5. Osaka CBD (2005). Territory, selected demographic and economic indices and position of the CBD in the city-wide demographic-economic system

Nazwy dzielnic tworzących CBD: Kita, Nishi, Chuo Ogólna powierzchnia: 24,4 km ² Udział CBD w ogólnej powierzchni miasta: 11%
Liczba mieszkańców: 239,8 tys. Udział CBD w ogólnej liczbie ludności miasta: 9,1% Liczba ludności CBD w ciągu dnia: 1169,3 tys. Udział dziennego zaludnienia CBD w dziennym zaludnieniu miasta: 31% Stosunek dziennego (D) do nocnego (N) zaludnienia CBD: 4,88 Gęstość nocnego zaludnienia: 9827,9 osób/km ² Gęstość dziennego zaludnienia: 47 922,1 osób/km ² Wskaźnik zmian liczby mieszkańców w okresie 1955–2005: - 11,3%
Liczba ludności czynnej zawodowo pracującej w ciągu dnia: 1044,3 tys. Udział CBD w ogólnym zatrudnieniu miasta: 48,1% Wskaźnik zmian wielkości zatrudnienia w okresie 1955–2005: + 110,5%
Struktura zatrudnienia czynnych zawodowo pracowników CBD: – II sektor: 12,1%; w tym budownictwo 5,4%, przemysł 6,7% – III sektor: 87,9%; w tym handel 35,2%, usługi 52,7% (FIRE 9,2%, IC 9,2%) Udział wybranych kategorii zawodowych pracowników CBD w ogólnym zatrudnieniu miasta; zatrudnieni w: ▪ przemyśle: 25,1% ▪ handlu: 50,3% ▪ usługach: 53,2% ▪ sferze FIRE: 65,2% ▪ sferze IC: 76,2%

Źródło: opracowanie własne.

Na tle powyższych analiz oraz uogólnień należy stwierdzić, że CBD miasta Osaka, na wzór centrów innych wielkich miast, swą wyjątkowo wysoką pozycję w ogólnomiejskim systemie gospodarczym, wyrażonym w silnie rozwiniętym, nowoczesnym rynku pracy, opiera na wielkiej skali codziennych dojazdów do pracy. Sięgają one wielkości 950 tys. ludzi, co sprawia, że dzienne zaludnienie CBD, wynoszące 1169,3 tys. osób, jest niemal 5-krotnie wyższe od zaludnienia nocnego, wynoszącego 239,8 tys. mieszkańców. W rezultacie, w nocy na 1 km² powierzchni CBD przypada 9828 mieszkańców, podczas gdy w ciągu dnia wskaźnik ten dochodzi do poziomu 47 922 osób/km².

Ryc. 5. Udział CBD Osaka w ogólnomiejskim układzie terytorialnym, demograficznym oraz rynku pracy (zatrudnienia), z uwzględnieniem wybranych działów i gałęzi gospodarki (2005)

Fig. 5. Share of the Osaka CBD in the city-wide territory, population and employment market in selected branches of economy (2005)

Miasto Nagoja, liczące 2215,1 tys. mieszkańców, formuje centrum administracyjno-gospodarcze trzeciego co do wielkości w Japonii regionu gospodarczego o nazwie Chukyo. Położony w strefie buforowej pomiędzy regionem Keihin (z ośrodkiem w Tokio) a regionem Hanshin (z centrum w Osaka), formuje wraz z nimi trzon największej formacji osadniczej świata, zwanej Nippon Megalopolis.

CBD miasta Nagoja tworzy położona centralnie w przestrzeni miasta jedna z szesnastu jego dzielnic administracyjnych o nazwie Naka. Jest ona pod względem powierzchni najmniejszą w zespole badanych centrów, gdyż zajmuje 9,4 km², co stanowi 2,9% ogólnego terytorium miasta. Powyższy stan sprawia, że CBD Nagoja zamieszkuje 70,7 tys. osób, reprezentujących zaledwie 3,2% ogółu mieszkańców miasta. Od 1960 do 1995 roku przebiegał w tym CBD proces wyludniania. Przyniósł on spadek liczby mieszkańców ze 114 do 63 tys. (spadek rzędu 44,7%), który został zahamowany z początkiem 2000 roku. Równocześnie od połowy XX wieku w CBD Nagoja notowany jest systematyczny wzrost liczby miejsc pracy, który w okresie 1955–2005 osiągnął wielkość 105,8% (ze 138,5 tys. do 285 tys. czynnych zawodowo osób w kategorii dziennego zaludnienia). Oznacza to, że na obszarze CBD Nagoja znajduje współcześnie zatrudnienie 285 tys. osób, reprezentujących zaledwie 20,9% ogółu czynnej zawodowo ludności miasta (2005). Tak charakterystyczna względnie niska pozycja CBD Nagoja na ogólnomiejskim rynku pracy – zatrudnienia (która utrzymuje się na zbliżonym poziomie od zakończenia drugiej wojny światowej), związana jest z ogromnymi zniszczeniami dzielnicy Naka tuż przed końcem wojny. Odbudowie tej dzielnicy jako centrum miasta Nagoja towarzyszyła utrzymywana do dziś działalność inwestycyjna w jej najbliższym otoczeniu. Wyróżnia się w tym względzie przyległa od zachodu dzielnica Nakashima, a w jej obrębie zespół centralnego dworca kolejowego wraz z otoczeniem. Tutaj między innymi po 1999 roku oddany został do użytku ultranowoczesny zespół dworca kolejowego (Nagoya Station), którego głównym elementem przestrzenno-funkcjonalnym jest kompleks biurowy o nazwie Japan Railway Central Towers, znany też pod nazwą Twin Towers, za sprawą bliźniaczych biurowców o wysokości 245 m. Z kolei w 2007 roku oddano do użytku w sąsiedztwie Twin Towers najwyższy w mieście biurowiec Midland Square (Toyota Mainichi Building), liczący 247 m wysokości. Przytoczony powyżej przykład jest świadectwem planowej i realizowanej deglomracji funkcji centralnych w mieście Nagoja, a powstający zespół ultranowoczesnej zabudowy biurowej, komercyjno-handlowej w rejonie centralnego dworca kolei (Nagoya Station) jest przykładem formowania klasycznego subcentrum wielkiego miasta.

Wracając do dzielnicy Naka, tworzącej współcześnie administracyjno-biurowe i finansowo-biznesowe centrum miasta Nagoja, należy stwierdzić, iż jest ona miejscem lokalizacji władz administracyjnych miasta, prefekturalnych oraz

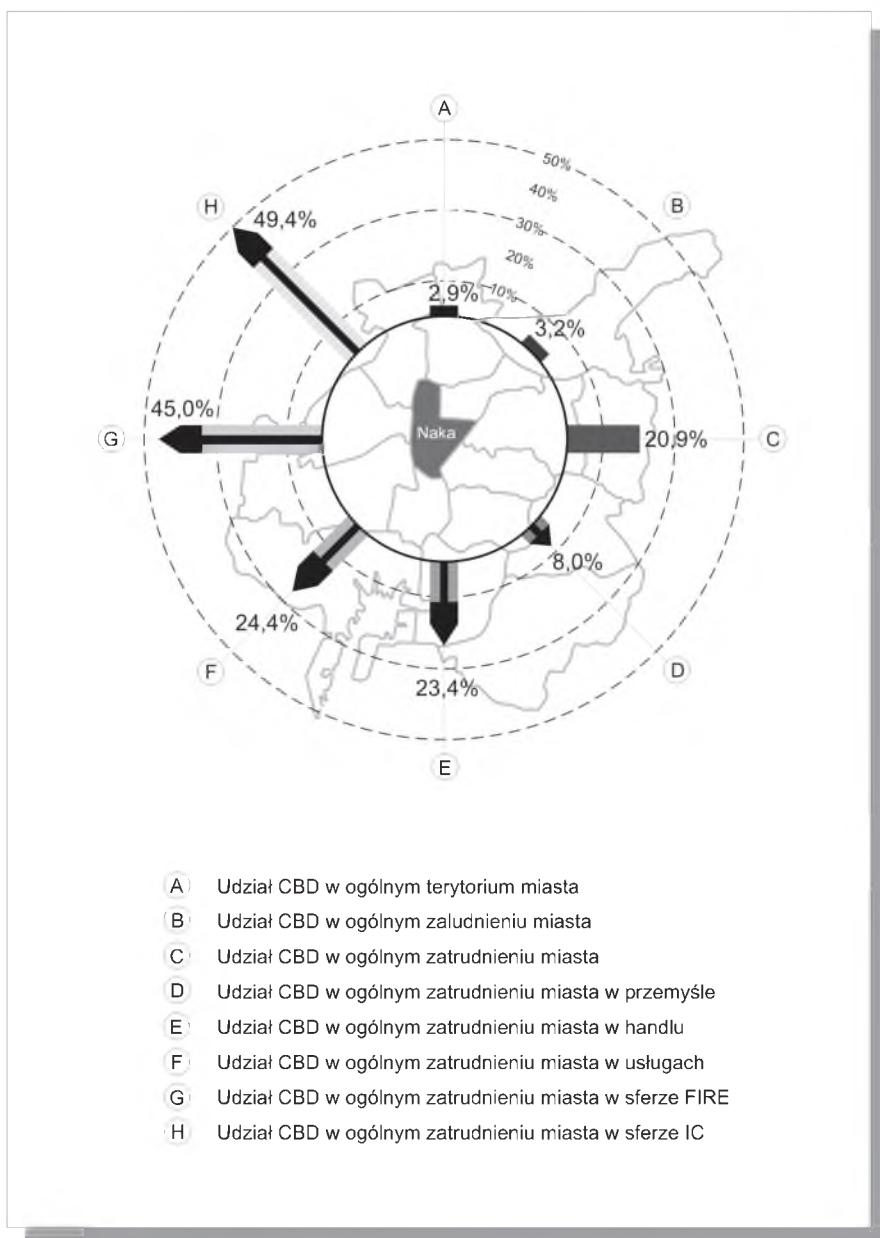
regionalnych. Mają tu bowiem siedziby liczne oddziały ogólnokrajowych oraz centrale regionalnych banków (np. Chukyu Bank, Aichi Bank, The Juroku Bank Ltd), firmy ubezpieczeniowe, handlu nieruchomościami oraz oddziały firm wydawniczych i wielonakładowych czasopism (m.in. Asahi Shimbun oraz Yomiuri Shimbun).

Fot. 8. CBD Nagoja–Naka. Fragment zabudowy CBD w sąsiedztwie pasma zieleni parkowej Hisaya Odori Park. W głębi wieża telewizyjna (Nagoya TV Tower) o wysokości 180 m z dwoma platformami widokowymi. Pod powierzchnią tej części parku znajduje się podziemny zespół handlowy o nazwie Central Park Shopping Mall, oddany do użytku w 1978 roku.

Photo 8. CBD Nagoja–Naka. Typical buildings surrounding green belt of the Hisaya Odori Park. In the distance of the Nagoya TV Tower.

Miejsce szczególne w obrazie przestrzenno-funkcjonalnym CBD zajmuje rejon Sakae. Jest on miejscem największej w skali miasta koncentracji placówek handlowych, w tym wielkich domów towarowych: Matsuyama, Maruei, Mitsukoshi oraz Meitetsu (tzw. 4M). Sakae słynie także z obecności jednego z największych w Japonii podziemnych centrów handlowych, nawiązujących do stacji metra, przystanków kolei i najbardziej ruchliwych skrzyżowań tras drogowych (np. Sakae Mori Underground Shopping Center). CBD Nagoja jest też miejscem lokalizacji licznych placówek kulturalnych o ogólnomiejskim charakterze. W ich grupie na wyróżnienie zasługuje gmach miejskiej opery, teatru kabuki, Muzeum Nauki i Muzeum Sztuki. Do tej kategorii obiektów zaliczyć należy też zamek Nagoja (XVI w.), położony w rozległym kompleksie zieleni parkowej w północnej części CBD. Na wzór centrów miasta Tokio oraz Osaka, dzielnica centralna Nagoi jest miejscem działalności inwestycyjnej w zakresie budownictwa komercyjno-biurowego, mieszkaniowego i mieszkaniowo-komercyjnego.

Ryc. 6. Udział CBD Nagoja w ogólnomiejskim układzie terytorialnym, demograficznym oraz rynku pracy (zatrudnienia), z uwzględnieniem wybranych działów i gałęzi gospodarki (2005)

Fig. 6. Share of the Nagoya CBD in the city-wide territory, population and employment market in selected branches of economy (2005)

W grupie około dwudziestu nowych obiektów zrealizowanych w latach 2000–2005 na wyróżnienie zasługują biurowce Mitsui-Sumitomo Bank i Sakae Parkside Place, obiekty mieszkalno-komercyjne Meitetsu Kanayama i City House Kamimaezu, natomiast w zespole apartamentowców – liczący 86 m wysokości G.A. Tower, Lions City Sakae oraz Fine Park. Te dwie ostatnie kategorie obiektów realizowane są głównie z powodu rosnącego zainteresowania zamieszkaniami w zespole CBD. Jest ono przede wszystkim pochodną podkreślanego we wstępnej części pracy, silnego spadku cen gruntów w wielkich miastach Japonii (w tym w CBD). Leży on u podstaw nie tylko zahamowania procesu wydłużania CBD, lecz także wejścia tej części miasta w latach 2000–2005 w fazę powolnego wzrostu demograficznego, w ramach klasycznego procesu gentryfikacji (wzrost liczby mieszkańców o 9,3%).

W strukturze funkcjonalnej CBD Nagoja charakterystyczna jest bezwzględna dominacja sektora III, w którym znajduje zatrudnienie 88,9% ogółu czynnej zawodowo ludności. Zwraca tu jednocześnie uwagę fakt relatywnie bardzo wysokiej pozycji usług, które skupiają 56,7% ogółu zatrudnionych. Podkreślić w tym miejscu należy także wysokie udziały pracowników sfery FIRE (10,2%) oraz IC (8,5% ogółu aktywnych zawodowo osób), które to wskaźniki zbliżone są do tych notowanych w CBD miasta Osaka. Typowa (jak w innych centrach badanych miast) jest wysoka pozycja handlu, którego pracownicy stanowią 32,2% ogółu czynnych zawodowo. Podkreślanej uprzednio względnie niskiej pozycji CBD Nagoja w ogólnomiejskim układzie zatrudnienia towarzyszy wyraźna jego dominacja w zakresie stopnia koncentracji pracowników sfery FIRE oraz IC. Reprezentują oni odpowiednio aż 45% oraz 49,4% ogółu czynnych zawodowo w tych kategoriach pracowników miasta. Zdecydowanie niższy udział w globalnym zatrudnieniu miasta mają w CBD pracownicy handlu (24,4%) oraz usług (23,4%), które to wskaźniki notują zdecydowanie niższe wartości w porównaniu z CBD Tokio oraz Osaka (tab. 6). Dowodzi to niskiej pozycji CBD Nagoja w ogólnomiejskim systemie gospodarczym, z wyjątkiem najbardziej typowej dla współczesnych centrów wielkich miast aktywności, czyli w sferze FIRE oraz IC. Pozycja ta oparta jest na codziennych dojazdach do pracy aktywnej zawodowo ludności w liczbie 250 tys. Za sprawą osób dojeżdżających do pracy, CBD Nagoja odnotowuje wzrost zaludnienia w ciągu dnia do poziomu 325 tys. osób, które jest ponad 4-krotnie wyższe od zaludnienia nocnego. Notowany wskaźnik stosunku zaludnienia dziennego do nocnego (D/N) o wartości 4,60, jest zbliżony do notowanego w CBD Osaka.

Fot. 9. CBD Nagoya–Naka. Fragment Parku Hisaya Odori powstałego w latach 50. XX wieku w ramach odbudowy centralnej części miasta po zniszczeniach drugiej wojny światowej. Ten urządzony, liczący około 2 km długości pas zieleni przecina funkcjonalne CBD, formując w tkance intensywnej zabudowy otwartą, rekreacyjno-wypoczynkową przestrzeń publiczną.

Photo 9. CBD Nagoya–Naka. Part of about 2 km-long belt of the Hisaya Odori Park, the most important recreational public space within the CBD.

W zespole badanych centrów japońskich miast wyjątkowe miejsce zajmuje CBD Kioto. Składa się na to fakt pełnienia przez to miasto w latach 794–1868 funkcji ośrodka stołecznego pod nazwą Heian-kyo. Wzorowane na regularnym, szachownicowym planie chińskiej metropolii Czang-an, wyróżniało się obecnością w tkance urbanistycznej zespołu Wielkiego Pałacu Cesarskiego (Dai-dairi), licznych budowli mieszczących państwowe instytucje (w tym uniwersytetu), rozległych rezydencji książąt oraz niezliczonych szinotistycznych i buddyjskich świątyń. Wielowiekowy proces rozwoju tego miasta zaowocował powstaniem niezwykle cennej dla japońskiego i światowego dorobku kulturowego tkanki urbanistycznej. W mieście tym, które podobnie jak Kraków, uniknęło szczęśliwie zniszczeń drugiej wojny światowej, znajdują się liczne obiekty wpisane na listę światowego dziedzictwa kulturowego UNESCO. Kioto określane mianem duchowej stolicy kraju jest żywym świadectwem bogatej historii i kultury Japonii. Z tego też powodu należy do najważniejszych ośrodków turystyki krajowej i międzynarodowej, a jego historyczny układ i urbanistyczna tkanka staromiejskiej części objęta jest kompleksową ochroną konserwatorską. Wpisana jest ona zarazem w przestrzenno-funkcjonalny układ współczesnego miasta.

Rozdział 1

Tabela 6. CBD Nagoja (2005). Terytorium oraz wybrane cechy demograficzne i gospodarcze z uwzględnieniem pozycji CBD w ogólnomiejskim systemie demograficzno-ekonomicznym

Table 6. Nagoya CBD (2005). Territory, selected demographic and economic indices and position of the CBD in the city-wide demographic-economic system

Nazwy dzielnic tworzących CBD: Naka Ogólna powierzchnia: 9,4 km ² Udział CBD w ogólnej powierzchni miasta: 2,9%
Liczba mieszkańców: 70,7 tys. Udział CBD w ogólnej liczbie ludności miasta: 3,2% Liczba ludności CBD w ciągu dnia: 325,0 tys. Udział dziennego zaludnienia CBD w dziennym zaludnieniu miasta: 12,9% Stosunek dziennego (D) do nocnego (N) zaludnienia CBD: 4,60 Gęstość nocnego zaludnienia: 7521,3 osoby/km ² Gęstość dziennego zaludnienia: 34 574,5 osób/km ² Wskaźnik zmian liczby mieszkańców w okresie 1955–2005: - 38,0%
Liczba ludności czynnej zawodowo pracującej w ciągu dnia w CBD: 285,0 tys. Udział CBD w ogólnym zatrudnieniu miasta: 20,9% Wskaźnik zmian wielkości zatrudnienia w okresie 1955–2005: + 105,8%
Struktura zatrudnienia czynnych zawodowo pracowników CBD: – II sektor: 11,1%; w tym budownictwo 5,8%, przemysł 5,3% – III sektor: 88,9%; w tym handel 32,2%, usługi 56,7% (FIRE 10,2%, IC 8,5%) Udział wybranych kategorii zawodowych pracowników CBD w ogólnym zatrudnieniu miasta; zatrudnieni w: ▪ przemyśle: 8,0% ▪ handlu: 23,4% ▪ usługach: 24,4% ▪ sferze FIRE: 45,0% ▪ sferze IC: 49,4%

Źródło: opracowanie własne.

Liczące 1414,8 tys. mieszkańców Kioto, położone jest w północno-wschodniej części drugiego co do wielkości w Japonii megamiasta Osaka i regionu gospodarczego Hanshin. Charakteryzuje się bardzo silnym dziedzictwem historycznym, nie tylko urbanistycznej tkanki, lecz także gospodarczego wizerunku. Miejsce wyjątkowe pod tym względem przypada w udziale CBD, formowanym przez dwie staromiejskie dzielnice: Nakagyo oraz Shimogyo. Obejmujące obszar rozciągający się pomiędzy zespołem historycznego Pałacu Cesarskiego (od północy) a linią kolei Japan Railway (od południa) i zamknięte od strony wschodniej rzeką Kamo, nawiązuje ono swym terytorialnym zasięgiem do centralnej części historycznego Heian-kyo. Zajmuje 14,2 km², jest

zamieszkane przez 174,3 tys. osób, stanowiąc odpowiednio 2,3% ogólnej powierzchni i 11,8% łącznej liczby ludności Kioto (2005). Obydwie dzielnice tworzące CBD mają zbliżoną powierzchnię, przy czym niemal 60% ogółu jej stałych mieszkańców zamieszkuje dzielnicę Nakagyo. Znamienna jest tu zarazem względna równowaga w zakresie dystrybucji aktywnej zawodowo ludności (w kategorii dziennego zaludnienia), reprezentowanej przez 216,7 tys. pracowników (tab. 7). Dzielnicą stanowiącą funkcjonalne jądro CBD Kioto jest Nakagyo, koncentrujące aż 74% ogółu pracowników CBD zatrudnionych w sferze FIRE. Z kolei dla Shimogyo charakterystyczna jest nieznaczna przewaga zatrudnionych w sferze IC (54,2 % ogółu).

Tabela 7. CBD Kioto (2005). Powierzchnia, liczba mieszkańców, gęstość zaludnienia oraz ludność czynna zawodowo w kategoriach dziennego zaludnienia według indywidualnych dzielnic tworzących CBD

Table 7. Kyoto CBD (2005). Area, number of population, population density and economically active population (in the day time category) by administrative districts forming of the CBD

Cechy	Nazwy dzielnic tworzących CBD				Ogółem CBD
	Nakagyo		Shimogyo		
	Liczba	% CBD	Liczba	% CBD	
Powierzchnia (km ²)	7,4	52,1	6,8	47,9	14,2
Liczba ludności (tys.)	99,4	57,0	74,9	43,0	174,3
Gęstość zaludnienia (osób/km ²)	13 432,4	–	11 014,7	–	12 274,6
Czynni zawodowo (tys.)	107,1	49,4	109,6	50,6	216,7
w tym sfera:					
FIRE	7,1	74,0	2,5	26,0	9,6
IC	3,8	45,8	4,5	54,2	8,3
Gęstość ludności czynnej zawodowo (osób/km ²)	14 473,0	–	16 117,6	–	15 260,6

Źródło: opracowanie własne.

Fot. 10. CBD Kioto–Shimogyo. Zespół ultranowoczesnej zabudowy handlowo-usługowej na terenie głównego dworca kolejowego Kioto. Oddany do użytku w 1997 roku kompleks (o wysokości 70 m i szerokości 470 m) stanowi istotne ogniwo w systemie funkcjonalnym CBD, mieszcząc między innymi wielki dom towarowy Isetan, hotel Granvia, kino-teatr, muzeum sztuki, liczne sklepy oraz restauracje. W podziemiach funkcjonuje rozległy kompleks handlowy o nazwie Porta. W oszklonej ścianie budowli widoczne odbicie charakterystycznej dla miasta wieży hotelu Kyoto Tower.

Photo 10. CBD Kyoto–Shimogyo. Ultramodern complex of the Kyoto Station .It contains numerous shops and restaurants, theatre, museum of art, hotel and department store.

Fot. 11. CBD Kioto–Shimogyo. Widok na CBD z platformy obserwacyjnej nowoczesnego kompleksu centralnego dworca kolejowego. Na pierwszym planie fragment zabudowy biurowej i hotelowej przy placu dworcowym z charakterystyczną wieżą hotelu Kyoto Tower. W środkowej części fotografii widoczny zachodni fragment liczącego około 10 ha powierzchni zespołu świątynnego buddyjskiej sekty Jodo-shin (Nishi Honganji Temple).

Photo 11. CBD Kyoto–Shimogyo. Part of the CBD adjoining to the Kyoto Station, predominated by the office and hotel buildings (with characteristic Kyoto Tower).

Dzielnica Nakagyo tworzy biurowo-administracyjne, finansowo-bankowe, handlowe i rozrywkowe jądro miasta Kioto. Tęgo typu centralne funkcje skoncentrowane są zasadniczo wzdłuż ciągów ulic, tworząc charakterystyczne dla tej części CBD pasmowe układy. Najważniejsze pasmo finansowo-biurowe uformowane zostało wzdłuż ulicy Karasuma-dori, w linii której przebiega trasa metra. Wyróżnia się ona w staromiejskiej tkance dzielnicy obecnością licznych nowoczesnych budowli, sięgających maksymalnie kilkunastu pięter. Ważną rolę odgrywa też ciąg ulicy Shijo-dori, wyznaczającej granicę pomiędzy obu centralnymi dzielnicami miasta Kioto. Dzielnica Nakagyo ma duże znaczenie w ogólnomiejskim systemie handlu, który to typ aktywności rozwijany jest w głównej mierze w ramach niewielkich, najczęściej rodzinnych placówek. Nierzadko oferowane do sprzedaży tam artykuły pochodzą z drobnych zakładów-warsztatów, prowadzonych przez właścicieli powyższych placówek. Do najbardziej znanych rejonów koncentracji tego typu działalności gospodarczej należy południowy rejon Nakagyo. Tam też, w otoczeniu ulicy Nishikikoji-dori, funkcjonuje słynny targ Nishiki-koji, oferujący niezwykle szeroką gamę artykułów spożywczych najwyższej jakości. Wyjątkowym w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej dzielnicy Nakagyo jest zespół staromiejskiej zabudowy pomiędzy ulicami Shijo-dori – Kawaramachi-dori – Sanjo-dori oraz rzeką Kamo. Zwany Ponto-cho, słynie z nagromadzenia tradycyjnych restauracji, barów, herbaciarni i lokali rozrywkowych, których wysoka atrakcyjność związana jest z powszechną obecnością gejsz. Jest to z pewnością jedyne miejsce w Japonii, gdzie w najwyższym stopniu zachowane zostało bogate dziedzictwo kraju i jego historycznej stolicy w wymiarze urbanistycznym, ekonomicznym oraz kulturowym. Jest ono odczuwane na każdym kroku także za sprawą powszechnej obecności wielu świątyń buddyjskich i szintoistycznych oraz zespołu zamkowego Nijo (pocz. XVII w.), dawnej oficjalnej rezydencji szoguna Ieyasu Tokugawa. Nakagyo należy do najbardziej atrakcyjnych dzielnic turystycznych miasta Kioto. Niezliczone restauracje, bary, herbaciarnie, placówki handlowe czy organizowane tu coroczne festiwale kulturalne, ukierunkowane są zasadniczo na obsługę ogromnej fali krajowych i zagranicznych turystów. Towarzyszy temu powszechna obecność hoteli, w tym tradycyjnych placówek zwanych *ryokan*.

Trzon działalności budowlanej w tej dzielnicy związany jest z realizacją nielicznych nowych hoteli (np. Kyoto Hotel Okura, Kyoto International Hotel czy Kyoto Royal Hotel).

Wchodząca w skład CBD Kioto druga dzielnica, Shimogyo, podobnie jak Nakagyo, zachowała w zasadnicznym stopniu historyczny układ urbanistyczny. W jej obrazie przestrzenno-funkcjonalnym widoczna jest jednocześnie swoista dwoistość układu którego umowną granicę wyznacza ulica Shichijo-dori. Na północ od linii wymienionej ulicy, na obszarze stanowiącym około 80% ogólnej powierzchni dzielnicy, zachowane zostały zespoły tradycyjnej zabudowy, z charakterystyczną w niej obecnością licznych świątyń szintoistycznych i buddyjskich. Wyróżniają się pośród

nich swą monumentalnością i przestrzenną rozległością dwa kompleksy świątyń buddyjskiej sekty Jodo Shinsu, a mianowicie, Higashi Hongan-ji Temple (1602) oraz Nishi Hongan-ji Temple (1591). Biegące południkowo ulice Kawaramachi-dori oraz Karasuma-dori tworzą tu najważniejsze pasma koncentracji działalności, zarówno w sferze FIRE oraz IC, jak i handlowo-usługowej. Charakterystyczna dla tej dzielnicy jest także powszechna obecność drobnych warsztatów rzemieślniczych oraz niewielkich placówek poligraficznych. Te ostatnie zajmują się produkcją przewodników turystycznych, pocztówek, informatorów i folderów oraz materiałów reklamowych. Powszechna jest tu także obecność specjalistycznych magazynów i hurtowni obsługujących handel detaliczny. Typowym dla tej dzielnicy (a także dla całego miasta Kioto) może być w tym przedmiocie ulica Muromachi-dori, wzdłuż której zlokalizowane są placówki handlowe specjalizujące się w hurtowym handlu tradycyjnych materiałów tekstylnych i ubiorów, w tym kimon oraz pasów obi. Północno-wschodni skraj dzielnicy (zasadniczo u zbiegu ulic Shijo-dori oraz Kawaramachi-dori) formuje najważniejszy w ogólnomiejskiej skali rejon handlowy. Składają się na to w zasadniczej mierze cztery wielkie domy handlowe Kioto, a mianowicie: Hankyo, Daimaru, Takashimaya oraz Fuji Daimaru.

Fot. 12. CBD Kioto–Shimogyo. Fragment staromiejskiej tkanki urbanistycznej dzielnicy Shimogyo od strony rzeki Kamo. Na pierwszym planie tradycyjna, drewniana zabudowa mieszkaniowo-usługowa, objęta ścisłą ochroną konserwatorską. Parterową część dwukondygnacyjnej zabudowy zajmują głównie tradycyjne restauracyjki, herbariarnie itp., natomiast piętro pełni wyłącznie funkcje mieszkalne.

Photo 12. CBD Kyoto–Shimogyo. Part of the old city with traditional lattice work buildings.

Zgoła odmiennym krajobrazem miejskim, także w skali całego Kioto, wyróżnia się południowa część dzielnicy Shimogyo (pomiędzy ulicą Shichi-jo a trasą linii kolej-

wej z dworcem centralnym Kioto). Dominuje w jej strukturze z jednej strony zespół kilkudziesięciu hoteli i obiektów biurowo-bankowych, z drugiej natomiast ultranowoczesna bryła centralnego dworca kolejowego. W zespole tych pierwszych wyróżnia się hotel Kyoto Tower Hotel, z liczącą 131 m wysokości wieżą. Od oddania jej do użytku w 1964 roku wieża ta stała się symbolem historycznego miasta oraz miejscem licznie odwiedzanym przez turystów, za sprawą obrotowej platformy widokowej.

Fot. 13. CBD Kioto–Shimogyo. Wschodnie rejony staromiejskiej części CBD zachowały powszechnie zarówno tradycyjną, drewnianą zabudowę, bardzo wąskie – dostępne wyłącznie w ruchu pieszym (lub rowerowym) uliczki wybrukowane kamieniem, jak też tradycyjną atmosferę. Na pozór wymarłe w ciągu dnia, wieczorem i w godzinach nocnych wypełnione są rzeszą gości odwiedzających herbaciarnie i restauracyjki, a których obecność zdradzają w porze dnia skromne reklamy oraz kotary „noren”.

Photo 13. CBD Kyoto–Shimogyo. Old-city buildings with traditional tea-houses and restaurants.

Bardzo ważne ogniwo w systemie przestrzenno-funkcjonalnym dzielnicy Shimogyo oraz zespołu CBD miasta Kioto, tworzy kompleks ultranowoczesnej zabudowy handlowo-usługowej na terenie centralnego dworca kolejowego. Stanowi go oddany do użytku w 1997 roku rozległy, aluminiowo-szkłany obiekt o futurystycznej architekturze, zwany powszechnie „szklanym Titanikiem”. Poza urządzeniami nowoczesnego dworca kolejowego mieści on liczne placówki handlowo-usługowe, restauracje, hotel Granvia, teatr miejski oraz dom towarowy Isetan. W podziemiach wschodniego skrzydła tego obiektu urządzono rozległe centrum handlowe o nazwie Porta. Należy tu podkreślić fakt, iż dzielnica Shimogyo jest obszarem koncentracji wszystkich wielkich domów handlowych miasta Kioto.

W ramach CBD dzielnica Nakagyo koncentruje niemal 60% mieszkańców centrum, którzy w coraz większej liczbie zamieszkują w nowoczesnych apartamentowcach. Ze względu na ograniczenia budowlane, wynikające z tego, że

dzielnica ta tworzy ściśle jądro staromiejskiego układu objętego ochroną konserwatorską, dopuszcza się tu realizację nielicznych apartamentowców o wysokości nieprzekraczającej 15 kondygnacji (np. Gold Heights Gojon, Lion City Karasuma). W powyższych okolicznościach mieszkańcy dzielnicy Nakagyo partycypują w głównej mierze w procesie ożywienia wzrostu demograficznego CBD miasta Kioto, zapoczątkowanego w latach 90. XX wieku.

Staromiejskie dzielnice Shimogyo i Nakagyo tworzące centrum Kioto, reprezentują zaledwie 2,3% ogólnej powierzchni miasta, charakteryzując się względnie wysokim udziałem w jego demograficznym potencjale. Mieszkańcy CBD stanowią 11,8% ogółu ludności Kioto. W ramach powojennego, niewielkiego wzrostu demograficznego Kioto, które od lat 70. XX wieku charakteryzuje się względną stagnacją poziomu zaludnienia, rozwijany od drugiej połowy lat 60. proces wydłużania CBD przyniósł znaczny spadek jego udziału w globalnym zaludnieniu (z 26,0% w 1955 do 11,1% w 1995 roku). W okresie badawczym 1955–2005 CBD Kioto zmniejszyło liczbę ludności aż o 44,3%, przy wzroście liczby aktywnej zawodowo ludności o 14,4% (tab. 8).

Charakterystyczne dla CBD Kioto jest to, że wzrostowemu trendowi liczby miejsc pracy towarzyszy od lat 80. XX wieku, względna stagnacja udziału w ogólnomiejskim rynku pracy na poziomie 28–29% ogółu aktywnej zawodowo ludności (w kategoriach dziennego zaludnienia). Powyższy stan jest pochodną ograniczonej do minimum działalności inwestycyjnej w zakresie kreowania nowych miejsc pracy. Wynika ona z polityki maksymalnej ochrony staromiejskiej tkanki urbanistycznej oraz zachowania historycznego krajobrazu czy wręcz klimatu dawnego Heian-kyo. Znajduje to też wyraz w tym, iż dla typowej w strukturze zatrudnienia w CBD dominacji sektora III, koncentrującego aż 87,2% ogółu czynnych zawodowo, znamienne jest wyjątkowo wysoki udział osób zatrudnionych w handlu. Stanowią oni aż 40,4% ogółu zatrudnionych w CBD osób, prowadząc działalność gospodarczą w niezliczonych, drobnych sklepach, sklepikach, straganach, stoiskach itp. Charakteryzuje je przy tym lokalizacja w ramach tzw. *dogyosha-machi*, czyli ulic i uliczek grupujących placówki handlowe oferujące ten sam rodzaj produktów. W Kioto (w tym w ramach CBD) zarówno handel hurtowy, jak i detaliczny rozwijany jest w ramach tradycyjnego systemu powiązań pomiędzy producentami, hurtownikami a detalicznymi sprzedawcami, zwanym *tonya*. CBD jest także obszarem wysokiej koncentracji placówek usługowych, gdzie znajduje zatrudnienie 46,8% czynnej zawodowo ludności, z przewagą pracowników tradycyjnych restauracji oraz herbaciarni. Wszystkie one wraz z placówkami handlowymi ukierunkowane są na obsługę wielomilionowej rzeszy krajowych i zagranicznych turystów.

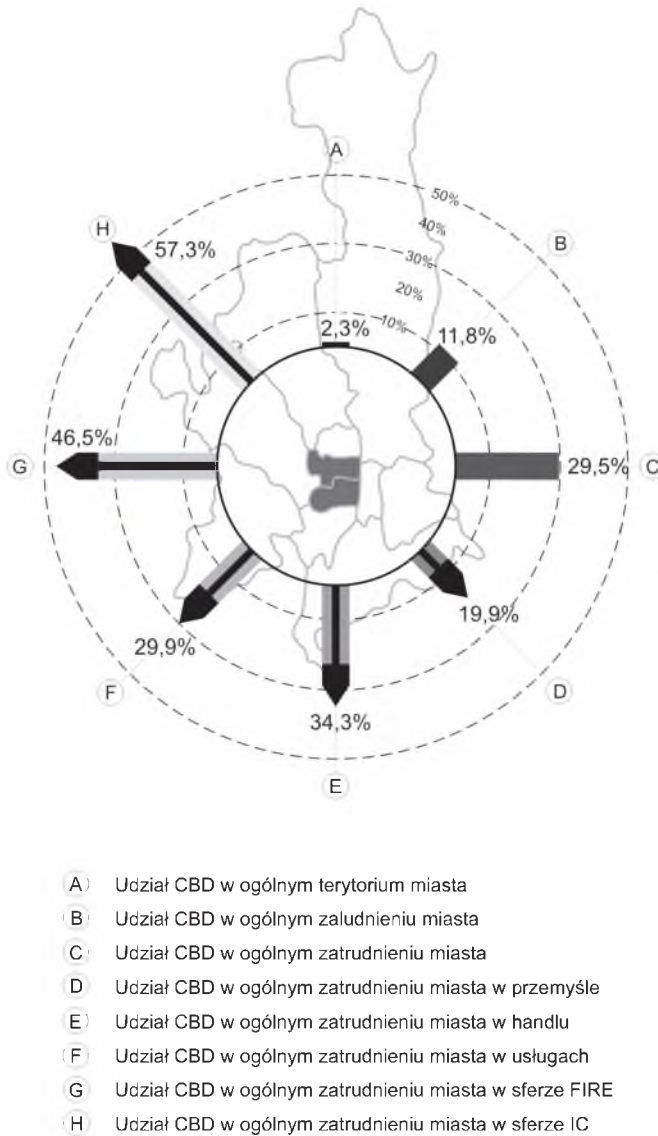
Tabela 8. CBD Kioto (2005). Terytorium oraz wybrane cechy demograficzne i gospodarcze z uwzględnieniem pozycji CBD w ogólnomiejskim systemie demograficzno-ekonomicznym

Table 8. Kyoto CBD (2005). Territory, selected demographic and economic indices and position of the CBD in the city-wide demographic-economic system

Nazwy dzielnic tworzących CBD: Nakagyo, Shimogyo Ogólna powierzchnia: 14,2 km ² Udział CBD w ogólnej powierzchni miasta: 2,3%
Liczba mieszkańców: 174,3 tys. Udział CBD w ogólnej liczbie ludności miasta: 11,8% Liczba ludności CBD w ciągu dnia: 305,8 tys. Udział dziennego zaludnienia CBD w dziennym zaludnieniu miasta: 19,1% Stosunek dziennego (D) do nocnego (N) zaludnienia CBD: 1,75 Gęstość nocnego zaludnienia: 12 274,6 osób/km ² Gęstość dziennego zaludnienia: 21 535,2 osoby/km ² Wskaźnik zmian liczby mieszkańców w okresie 1955–2005: - 44,3%
Liczba ludności czynnej zawodowo pracującej w ciągu dnia: 216,7 tys. Udział CBD w ogólnym zatrudnieniu miasta: 29,5% Wskaźnik zmian wielkości zatrudnienia w okresie 1955–2005: + 14,4%
Struktura zatrudnienia czynnych zawodowo pracowników CBD: – sektor II: 12,8%; w tym budownictwo 2,9%, przemysł 9,9% – sektor III: 87,2%; w tym handel 40,4%, usługi 46,8% (FIRE 7,3%, IC 3,8%) Udział wybranych kategorii zawodowych pracowników CBD w ogólnym zatrudnieniu miasta; zatrudnieni w: ▪ przemyśle: 19,9% ▪ handlu: 34,3% ▪ usługach: 29,9% ▪ sferze FIRE: 46,5% ▪ sferze IC: 57,3%

Źródło: opracowanie własne.

Kioto w regionie Hanshin znajduje się w swoistym cieniu gospodarczej dominacji miasta Osaka, przy względnie silnej pozycji miasta Kobe. Fakt zachowania w jego tkance urbanistycznej niezliczonych obiektów i zespołów zabudowy o najwyższej wartości historyczno-kulturowej, czemu towarzyszy wyjątkowo silne dziedzictwo tradycyjnych form działalności gospodarczej (w tym głównie rzemiosła użytkowego i artystycznego), determinuje okoliczność względnie bardzo niskiego udziału czynnych zawodowo w sferach IC (3,8%) oraz FIRE (7,3%).

Ryc. 7. Udział CBD Kioto w ogólnomiejskim układzie terytorialnym, demograficznym oraz rynku pracy (zatrudnienia) z uwzględnieniem wybranych działów i gałęzi gospodarki (2005)

Fig. 7. Share of the Kyoto CBD in the city-wide territory, population and employment market in selected branches of economy (2005)

Pracownicy przemysłu stanowią natomiast aż 9,9% ogółu czynnej zawodowo ludności zatrudnionej w zespole CBD. Z drugiej strony bezwzględna dominację CBD w zakresie koncentracji oraz realizacji funkcji centralnych potwierdza fakt, iż zatrudnieni tu pracownicy sfery IC oraz FIRE reprezentują odpowiednio 76,2% oraz 65,2% tej kategorii pracowników w skali całego miasta. Inną specyficzną cechą CBD Kioto jest niskie zróżnicowanie poziomu nocnego i dziennego zaludnienia. W ciągu dnia wzrasta ono w porównaniu z nocnym zaludnieniem zaledwie o 75%, podczas gdy na przykład w CBD Osaka i Nagoja jest to odpowiednio 387,6% oraz 359,7%. Stan ów jest pochodną silnego dziedzictwa historycznych form aktywności gospodarczej, która opiera się na funkcjonowaniu ogromnej liczby drobnych, rodzinnych przedsiębiorstw. Wykazują one przy tym bardzo silny związek pomiędzy miejscem zamieszkania a miejscem pracy. W przypadku CBD Kioto oznacza to powszechność lokalizacji działalności produkcyjnej, handlowej czy usługowej w obrębie domów mieszkalnych lub w niedalekim sąsiedztwie miejsca zamieszkania osób prowadzących taką działalność.

Fot. 14. CBD Kioto–Nakagyo. Biurowiec mieszczący siedzibę oddziału znanej firmy Mitsui w Kioto (Mitsui Fudosan z 1984 roku), zlokalizowany w narożniku dwóch najważniejszych ulic w staromiejskiej części Kioto: Karasuma-dori oraz Shijo-dori.

Photo 14. CBD Kyoto–Nakagyo. Office building of the Mitsui Corporation (Mitsui Budosan) at the corner of the Karasuma-dori and Shijo-dori.

Wyniki szczegółowego postępowania badawczego dotyczącego współczesnego obrazu funkcjonalnego centrów analizowanych miast japońskich oraz ich miejsca w ogólnomiejskich strukturach demograficzno-funkcjonalnych pozwalają sformułować wiele interesujących wniosków.

Z punktu widzenia problematyki demograficznej, najbardziej charakterystyczny jest we wszystkich badanych centrach rozwijany proces wzrostu zaludnienia zainicjowany na przełomie XX/XXI wieku, czemu towarzyszy proces gentryfikacji. Równolegle trwa na ich terytoriach ożywiona działalność inwestycyjna, znacząca realizacją nierzadko całych zespołów ultranowoczesnych apartamentowców oraz komercyjno-mieszkaniowych obiektów. Nie zmienia to faktu, że z punktu widzenia miejsca CBD w ogólnomiejskich układach dystrybucji ludności, zajmują one symboliczne miejsce, zaś ich mieszkańcy reprezentują od 3,2% (CBD Nagoja) do 11,8% (CBD Kioto) ogółu ludności całego miasta. Centra badanych miast stanowią niewątpliwie bieguny ekonomicznej aktywności o silnie zróżnicowanej skali i zasięgu oddziaływania. W zlokalizowanych na ich terytorium przedsiębiorstwach, w których realizowane są głównie szeroko rozumiane funkcje handlowo-usługowe, znajduje zatrudnienie od 20,9% (CBD Nagoja) do 48,1% (CBD Osaka) ogółu czynnych pracowników tych miast. Związane jest to z ogromnymi codziennymi dojazdami do pracy z innych dzielnic miasta oraz regionów metropolitalnych, przewyższających wielokrotnie zbiorowość stałych mieszkańców CBD. Czynna zawodowo ludność CBD (w kategoriach dziennego zaludnienia) w większości (od 84,6% w CBD Tokio do 88,9% w CBD Nagoja) znajduje zatrudnienie w sektorze III. W ramach tego sektora charakterystyczna jest z kolei przewaga pracowników usług z udziałem od 46,8% (CBD Kioto) do 61,6% (CBD Tokio) ogólnej liczby aktywnej zawodowo ludności. Znaczącym dla struktury zatrudnienia w CBD jest najwyższy w skali ogólnomiejskiej udział osób pracujących w sztandarowych sferach ich gospodarki, a mianowicie FIRE oraz IC. W centrum Tokio, które to miasto (jak podkreślano we wstępnej części opracowania) zaliczane jest do elitarnej grupy miast globalnych, zatrudnieni w sferze FIRE oraz IC stanowią aż 25,7% ogółu czynnych tu zawodowo osób. Wartość tego wskaźnika przewyższa udział zatrudnionych w handlu, wynoszący 23%. W centrach miast Osaka i Nagoja, które stanowią główne ośrodki czółowych w skali kraju regionów gospodarczych (odpowiednio Hanshin i Chukyo), pracownicy sfery FIRE oraz IC reprezentują po około 20% czynnych zawodowo. Na tym tle CBD Kioto, funkcjonujące w warunkach silnego dziedzictwa historycznego zarówno tkanki urbanistycznej, jak rodzajów gospodarczej aktywności, charakteryzuje się swoistym niedorozwojem współczesnych funkcji centralnych. Najniższemu w gronie badanych czterech centrów miast odsetkowi zatrudnionych w sferach FIRE oraz IC (11,1%) towarzyszy jednocześnie najwyższa wartość udziału pracowników handlu (40,4% ogółu czynnych zawodowo).

W strukturze funkcjonalnej badanych centrów silnie zaznacza się sektor II, w którym znajduje zatrudnienie od 10% do 15% ogółu czynnych zawodowo osób. Przeważają wśród nich zatrudnieni w przemyśle, najliczniejsi w Tokio (10,9% ogółu czynnych zawodowo) oraz CBD Kioto (9,9%). Tak silna obecność w obrazie funkcjonalnym CBD Tokio pracowników przemysłu związana jest w zasadniczej mierze

z dużą koncentracją przedsiębiorstw poligraficznych, które ściśle współpracują ze zlokalizowanymi tam wydawnictwami prasowymi, oficynami wydawniczymi, reklamowymi itp. W CBD Kioto pracowników sektora II reprezentują rzesze osób zatrudnionych w rzemiośle użytkowym i artystycznym, ukierunkowanym na wytwórstwo tradycyjnych wyrobów, oraz w przemyśle spożywczym.

Realne miejsce CBD w ogólnomiejskim systemie ekonomicznym dokumentują dane statystyczne dotyczące udziału czynnej zawodowo ludności ogółem oraz w głównych gałęziach gospodarki w odniesieniu do globalnego zatrudnienia miast. W zespole badanych centrów najsilniejszą pozycją w ogólnomiejskim systemie gospodarki charakteryzuje się CBD Osaka. Koncentruje ono aż 48,1% ogółu czynnej zawodowo ludności miasta. W przypadku pracowników sfery IC oraz FIRE udziały te są skrajnie wysokie, wynosząc odpowiednio 76,2% (IC) oraz 65,2% (FIRE). Bezwzględna dominację CBD Osaka w tym zakresie potwierdza okoliczność, iż na jego obszarze znajduje zatrudnienie ponad połowa czynnych zawodowo osób całego miasta w usługach (53,3%) oraz w handlu (50,3%). Ta skrajnie wysoka pozycja CBD Osaka w ogólnomiejskim systemie zatrudnienia wynika z faktu, iż miasto to stanowi ośrodek centralny drugiego co do wielkości regionu gospodarczego Japonii, w którego przestrzenno-funkcjonalnej strukturze charakterystyczny jest brak subcentrów. W związku z tym ma tu miejsce bardzo ograniczony proces deglomeracji funkcji centralnych, w tym usług wyższego rzędu (tab. 9).

Tabela 9. Udział badanych centrów miast (CBD) w ogólnomiejskich strukturach demograficznych i gospodarczych (2005)

Table 9. Share of the investigated Central Business Districts in the city-wide demographic and economic structures (2005)

Wyszczególnienie	% udziału CBD w gólnomiejskich strukturach*			
	CBD Tokio	CBD Osaka	CBD Nagoja	CBD Kioto
Powierzchnia	6,8	11,0	2,9	2,3
Liczba ludności	3,8	9,1	3,2	11,8
Czynni zawodowo ogółem:	31,6	48,1	20,9	29,5
w tym w:				
handlu	30,4	50,3	23,4	34,3
usługach	33,7	53,3	24,4	29,9
sferze FIRE	45,8	65,2	45,0	46,5
sferze IC	46,7	76,2	49,4	57,3
przemysłu	29,4	25,1	8,0	19,9

Źródło: opracowanie własne.

* Udział ludności CBD wyliczono w kategoriach nocnego zaludnienia, natomiast czynnych zawodowo ogółem oraz w wybranych działach i branżach gospodarki w kategoriach zaludnienia dziennego.

W przypadku Tokio stanowiącego ośrodek centralny największego na świecie megamiasta oraz regionu gospodarczego Japonii (Keihin), koncentrującego 28,9% ogółu czynnej zawodowo ludności kraju oraz partycypującego w 35% w wytworzonym PKB (2005), realizacja funkcji centralnych wspomagana jest systemem nowoczesnych subcentrów. Mimo to na CBD Tokio przypada 31,6% ogółu czynnej zawodowo ludności miasta, którą w około 95% (ponad 2 mln osób) stanowią pracownicy przybywający tu w ramach codziennych dojazdów do pracy. Najwyższy poziom koncentracji w CBD Tokio wykazuje zatrudnienie w sferze IC oraz FIRE, wynoszące odpowiednio 46,7% oraz 45,8% wszystkich kategorii zawodowych pracowników miasta. Dla CBD Tokio charakterystyczna jest jednocześnie względna równowaga strukturalnego udziału zatrudnienia w handlu, usługach oraz w przemyśle. Pracownicy tych działów gospodarki stanowią średnio po 30% ogółu aktywnych zawodowo mieszkańców Tokio. Pełnienie przez to miasto funkcji ośrodka stołecznego jednego z najważniejszych centrów globalnej gospodarki współczesnego świata sprawia, że bardzo wysoki odsetek osób zatrudnionych w CBD to pracownicy centralnych instytucji krajowych i międzynarodowych. Wyjątkowo wysoka pozycja CBD Tokio w ogólnomiejskim układzie zatrudnienia w przemyśle (29,4%) związana jest zaś głównie z podkreślaną uprzednio wysoką koncentracją zakładów poligraficznych.

CBD Nagoja na tle centrów Tokio i Osaka charakteryzuje się zdecydowanie niższą pozycją w ogólnomiejskim systemie gospodarki. Koncentrując zaledwie 20,9% ogółu czynnej zawodowo ludności miasta, swą centralną pozycję dokumentuje przede wszystkim bardzo wysokim udziałem w ogólnomiejskim systemie zatrudnienia pracowników sfer IC (49,4%) oraz FIRE (45,0%).

W historycznym mieście Kioto funkcjonalne CBD tworzy silny ośrodek koncentracji działalności gospodarczej. Wyraża się to 29,5-procentowym udziałem w ogólnomiejskim zatrudnieniu, z typową dla centrów wielkich miast dominacją zatrudnienia w sferach IC (57,3% ogółu zatrudnionych w mieście) oraz FIRE (46,5%). Znamienny dla CBD Kioto jest wysoki poziom koncentracji zatrudnionych w handlu (34,3%), którzy wyraźnie przeważają nad pracownikami usług (29,9% ogółu zatrudnionych w tych działach gospodarki miasta). Pamiętać należy przy tym o specyfice działalności handlowej w zespole CBD Kioto. Wyraża się ona, jak podkreślano, w istnieniu ogromnej liczby niewielkich, przeważnie rodzinnych, placówek handlowych, oferujących szeroką gamę wyrobów rzemiosła użytkowego i artystycznego. Towarzyszy temu powszechność działalności tradycyjnych warsztatów rzemieślniczych, co sprawia, że CBD Kioto skupia 19,9% tej kategorii pracowników w skali całego miasta.

Uniwersalną cechą centrów badanych miast jest natomiast ich bezwzględna dominacja w ogólnomiejskiej strukturze zatrudnienia w usługach wyższego rzędu, w tym w sferach FIRE oraz IC.

Rozdział 2

Dobowy rytm funkcjonowania oraz przemian obrazu funkcjonalnego CBD

Centra wielkich miast tworzą w przestrzeni organizmu miejskiego ogromny rynek pracy, silnie zdywersyfikowany i na wskroś nowoczesny w swej funkcjonalnej strukturze. Znamienny jest przy tym fakt, że kreując obszary niezwykle wysokiej koncentracji aktywności w różnych sferach gospodarki, centra wielkomiejskie opierają oraz rozwijają swój ekonomiczny potencjał na codziennych dojazdach do pracy ogromnej rzeszy ludności aktywnej zawodowo. CBD jest w przestrzeni wielkiego miasta najważniejszym celem tzw. migracji wahadłowych. Ich uczestnikami, poza aktywną zawodowo ludnością zatrudnioną w CBD, jest również młodzież szkolna i akademicka, pobierająca naukę w zlokalizowanych tam placówkach edukacyjnych, w tym wyższych uczelniach. W powyższych okolicznościach centra wielkich miast cechuje swoisty dobowy rytm funkcjonowania, znaczony ogromnym zróżnicowaniem liczby ludności, jej struktur wiekowych oraz obrazu funkcjonalnego, związanego z napływem w ciągu dnia pracowników reprezentujących różne warstwy społeczne i grupy zawodowe. Oznacza to, że realna pozycja CBD w systemie gospodarczym miasta związana jest z wielkością i strukturą zawodową zatrudnionej na jej obszarze ludności w kategoriach dziennego zaludnienia (*day time population*). Generalny brak oficjalnych danych statystycznych dotyczących zróżnicowania obrazu demograficzno-gospodarczego miast w kategoriach dziennego zaludnienia skutkuje bardzo skromnym dorobkiem naukowym w tym zakresie. Do najbardziej wartościowych współczesnych opracowań zaliczyć należy opublikowany w 2008 roku raport na temat dojazdów do pracy i rozmieszczenia zatrudnienia w obszarze metropolitalnym Nowego Jorku (*New York Metropolitan Area Commuting and Employment: Suburbanization Associated with Shorter Commuters, Analysis of 2006 American Community Survey Data*). Z powyższego raportu wynika między innymi, że w obrębie tzw. *core*, reprezentowanym przez Manhattan, liczba zatrudnionych w kategoriach miejsca zamieszkania (*night*

time population) wynosiła 826,9 tys. osób, natomiast w kategoriach zaludnienia dziennego (*day time population*) zwiększa się ona o 1426,8 tys. osób, osiągając wielkość 2225,5 tys. Szacuje się jednocześnie, że około 75% całej zbiorowości osób zatrudnionych tam w ciągu dnia stanowią pracownicy dojeżdżający spoza terytorium CBD. Wieloaspektowe, a zarazem w pełni wiarygodne szczegółowe badania dobowych przemian obrazu demograficznego oraz społeczno-ekonomicznego miast, w tym ich CBD, możliwe są do przeprowadzenia na przykładzie miast japońskich. Związane jest to z gromadzeniem przez japońskie służby statystyczne w ramach spisów powszechnych danych uwzględniających różne aspekty demograficzne i społeczno-ekonomiczne ludności w kategoriach nocnego (N) i dziennego zaludnienia (D). Pozwoliły one autorowi niniejszej pracy na opublikowanie m.in. monograficznego opracowania na temat dobowych przemian demograficznej i społecznej przestrzeni miasta Tokio (Mydel, 1993).

Naukowo-poznawczą i użyteczną wagę problemu dobowego rytmu funkcjonowania i przemian struktury funkcjonalnej CBD uświadamiają choćby ogólne dane statystyczne dotyczące zróżnicowania liczby ludności centrów wielkich miast pomiędzy dniem a nocą. Charakterystyczna jest w tym względzie prawidłowość wzrostu stopnia zróżnicowania liczby ludności CBD w ciągu dnia w stosunku do zaludnienia nocnego, wraz ze wzrostem liczby mieszkańców miasta. W wartościach realnych wzrost ten osiągał w 2005 roku w przypadku CBD Tokio 2,08 mln osób, w CBD Osaka 906 tys., a w CBD Kioto 134 tys. osób. W CBD Tokio zaludnienie dzienne było wyższe od zaludnienia nocnego aż o 639,3% (326 tys. nocą – N oraz 2410,1 tys. w dzień – D). W zespole CBD Osaka oraz Nagoja wskaźnik ten wynosił odpowiednio: + 377,7% (239,8 tys. N, 1145,6 tys. osób D) oraz + 359,7% (70,7 tys. N, 325 tys. osób D). W staromiejskim CBD Kioto przyjmuje on natomiast najniższą wartość, wynoszącą zaledwie + 76,7% (174,3 tys. N, 308,1 tys. osób D). Powyższe zmiany wielkości zaludnienia badanych centrów związane są z wahadłowymi migracjami, których najważniejszymi uczestnikami są aktywni zawodowo mieszkańcy obszaru metropolitalnego przy silnym udziale osób pochodzących z innych dzielnic miasta.

Ze względu na konieczność ograniczenia objętości niniejszego opracowania, problematyka skali i kierunków napływu-odpływu aktywnej zawodowo ludności w ramach migracji wahadłowych oraz dobowych przemian obrazu funkcjonalnego CBD, zostanie zaprezentowana wyłącznie na przykładzie CBD Tokio. W opinii autora, który w ramach licznych publikacji naukowych rozpoznał problem ewolucji demograficznej oraz społeczno-ekonomicznej przestrzeni japońskich miast i obszarów metropolitalnych (m.in. Mydel, Ishimizu, 1985, 1987, 1988, 1991; Mydel, 1993; Mydel, Ishihara, 2003), CBD Tokio okazuje się reprezentatywnym obszarem dla tego typu studiów, także w globalnej skali. Za wyborem do szczegółowej analizy CBD Tokio przemawiała poza tym oko-

liczność jego funkcjonowania w ramach największego megamiasta świata, jednego z trzech miast globalnych oraz najważniejszego regionu gospodarczego Japonii.

Potwierdzeniem fundamentalnego znaczenia wahadłowych migracji w przedmiotowym zakresie jest fakt, że dojeżdżający w ciągu dnia do pracy w CBD Tokio stanowią aż 96,2% ogółu zatrudnionych tam pracowników (2036,8 tys. osób spośród 2117,2 tys. ogółu zatrudnionych w roku 2005). Należy zarazem mieć świadomość, iż trwałym elementem dobowego rytmu funkcjonowania CBD są codzienne wyjazdy części jego aktywnych zawodowo mieszkańców do pracy poza centrum, czyli w innych dzielnicach miasta oraz na terytorium obszaru metropolitalnego. W centrum Tokio wyjazdy te osiągają wielkość 63,2 tys. osób. Oznacza to, że na jednego mieszkańca CBD zatrudnionego w innych dzielnicach Tokio lub na terytorium obszaru metropolitalnego przypada średnio 32,2 tys. pracowników przybywających tu w ramach codziennych dojazdów do pracy z innych jego dzielnic i spoza miasta. Ruchliwość przestrzenną czynnej zawodowo ludności CBD Tokio wzbogaca licząca 59 tys. osób grupa pracowników zamieszkających w centrum, a dojeżdżających do pracy w ramach CBD (wewnętrzne dojazdy do pracy). Charakterystyczne dla centrów miast tego rodzaju wewnętrzne przepływy aktywnej zawodowo ludności ustępują zatem tylko nieznacznie pod względem skali wyjazdom mieszkańców CBD do pracy poza terytorium centrum (tab. 10).

Integralnym składnikiem procesu migracji wahadłowych, dla których epicentrum napływu jest CBD, są rzesze dojeżdżającej młodzieży szkolnej i akademickiej. Reprezentuje ona 5–6% globalnej liczby uczestników codziennych dojazdów do opracy i szkół zlokalizowanych w CBD. Część młodzieży szkolnej i akademickiej mieszkającej w CBD dojeżdża do placówek edukacyjnych zlokalizowanych poza funkcjonalnym centrum. W CBD Tokio ta grupa liczyła 11 tys. osób, co stanowi 14,9% ogólnej liczby uczestników wyjazdów do pracy i szkół z centrum. Jednocześnie każdego dnia do CBD Tokio dojeżdżało 121,9 tys. młodzieży szkolnej i akademickiej, co dowodzi, że CBD pozostaje także ważnym ośrodkiem edukacji. Skalę oraz kierunki globalnych dojazdów do CBD oraz wyjazdów z CBD Tokio aktywnej zawodowo ludności oraz młodzieży szkolnej i akademickiej szczegółowo ilustrują dane statystyczne zawarte w tab. 10, natomiast w syntetycznej formie graficzny model (ryc. 8).

Rozdział 2

Tabela 10. CBD Tokio (2005). Wielkość migracji wahadlowych oraz przepływów wewnętrznych osób dojeżdżających do pracy oraz szkół

Table 10. Tokyo CBD (2005). Pendular migrations and internal flows of the employed persons and persons attending school

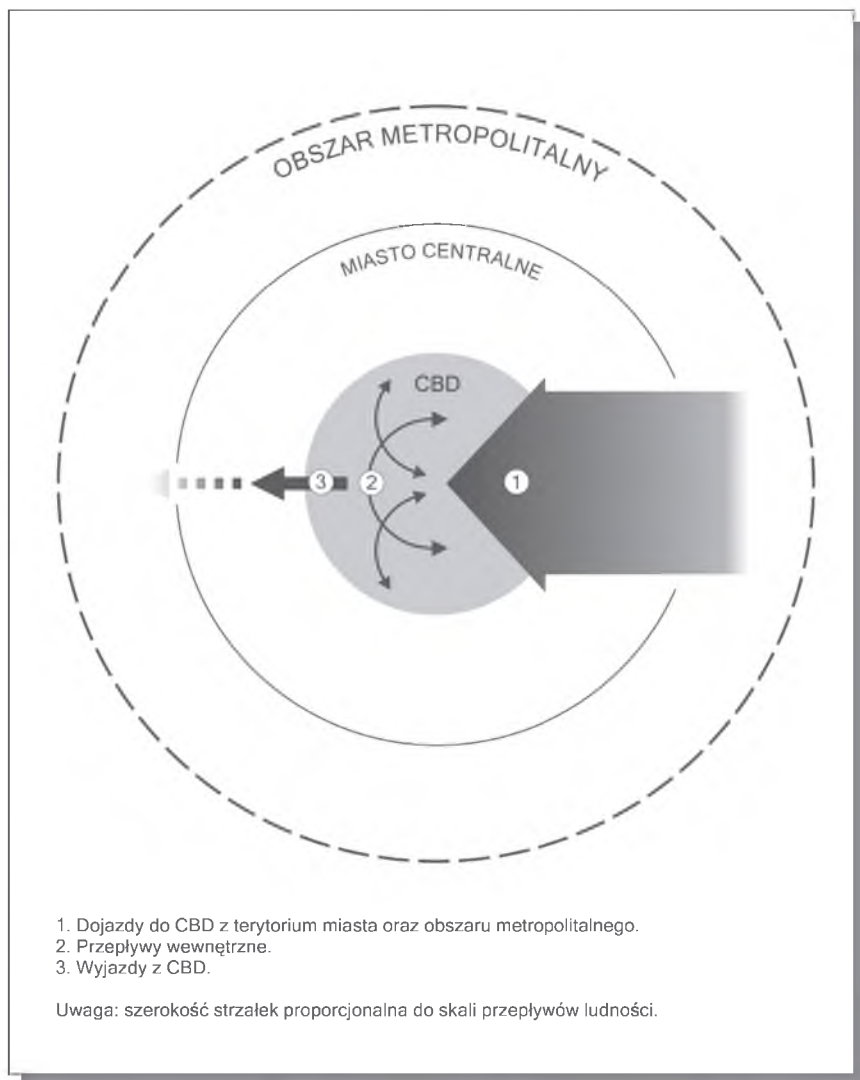
Wyszczególnienie	Liczba (tys. osób)	% ogółu dojazdów
Dojazdy do CBD		
do pracy	2 036,8	94,4
do szkół	121,9	5,6
Razem dojazdy do CBD	2 158,7	100,0
Wyjazdy z CBD		
do pracy	63,2	85,1
do szkół	11,0	14,9
Razem wyjazdy z CBD	74,2	100,0
Przepływy wewnętrzne		
do pracy	59,0	78,1
do szkół	16,5	21,9
Razem przepływy wewnętrzne	75,5	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Commuting Employed Persons and Persons Attending School 15 years of Age and Over by Place of Work or Schooling and Place of Residence*, Tokyo Statistical Yearbook 2007.

Dobowy rytm funkcjonowania CBD Tokio, który znajduje wyraz w przemianach struktur wiekowych oraz społeczno-ekonomicznych, determinowany jest ogromną skalą zewnętrznych dojazdów do szkół i do pracy aktywnej zawodowo ludności. Ci ostatni migranci reprezentują aż 96,2% ogólnej liczby osób zatrudnionych w ciągu dnia w CBD. Spośród liczącej 2036,8 tys. zbiorowości pracowników pochodzących spoza CBD, 39,8% stanowili mieszkańcy innych dzielnic miasta. Zdecydowana zatem ich większość dojeżdża z przejściowych i zewnętrznych stref obszaru metropolitalnego. Te 1225,7 tys. osób stanowiły 60,2% wszystkich pracowników osiagających CBD w ramach zewnętrznych migracji wahadlowych. Do charakterystycznych cech migracji wahadlowych CBD Tokio należy zaliczyć względnie wysoki (121,9 tys. osób) napływ młodzieży szkolnej i akademickiej.

Znamionuje ją jednocześnie względna równowaga strukturalnego udziału młodzieży zamieszkałej poza miastem (54,1%) i pochodzącej z innych dzielnic Tokio (45,9% ogółu tej kategorii młodzieży). Powyższy obraz uzupełniają wewnętrzne migracje wahadłowe, których uczestnicy stanowią zaledwie 3,4% ogólnej zbiorowości osób dojeżdżających do szkół w zespole CBD. Dobowy rytm funkcjonowania CBD w aspekcie migracji wahadlowych opiera się zatem niemal wyłącznie na dojazdach zewnętrznych (96,6% łącznej liczby ich uczestników), wśród których

najważniejszą rolę odgrywają osoby zamieszkałe poza Tokio (tab. 11). Stanowią oni 57,8% ogólnej liczby dojeżdżających do pracy i do szkół, w zespole których dominuje bezwzględnie ludność aktywna zawodowo (94,9%).

Ryc. 8. CBD Tokio. Model kierunków oraz wielkości dojazdów-wyjazdów i przepływów wewnętrznych do pracy i szkół

Fig. 8. Tokyo CBD. The model of inflow-outflow directions and internal flows of the commuting employed persons and persons attending school

Badania empiryczne dowodzą względnie dużego znaczenia osób dojeżdżających z innych dzielnic Tokio w systemie dobowego funkcjonowania CBD tego miasta. Stanowią oni 38,8% wszystkich uczestników migracji wahadłowych, a jak wykazały badania autora (Mydel, 1995), zamieszkują oni głównie zewnętrzny pierścień dzielnic Tokio. Dla osób dojeżdżających do CBD spoza Tokio charakterystyczna jest dominacja mieszkańców trzech ościennych prefektur: Saitama, Kanagawa i Chiba (łącznie 78,0%), ze znacznym jednak udziałem prefektury Tokio (około 20% ogółu dojeżdżających). Wymienione powyżej cztery prefektury wchodzi w skład obszaru metropolitalnego Tokio. Zaledwie 2% osób dojeżdżających do pracy w CBD zamieszkuje zewnętrzne partie obszaru metropolitalnego lub też jest mieszkańcami innych regionów Japonii (głównie z regionu Chukyo – miasta Nagoja, oraz regionu Hanshin – miasta Osaka, Kobe i Kioto).

Tabela 11. CBD Tokio (2005). Wielkość oraz kierunki dojazdów do pracy i szkół do CBD osób w wieku 15 i więcej lat

Table 11. Tokyo CBD (2005). Dimension and directions of journeys to work and school to the CBD persons 15 years old and over

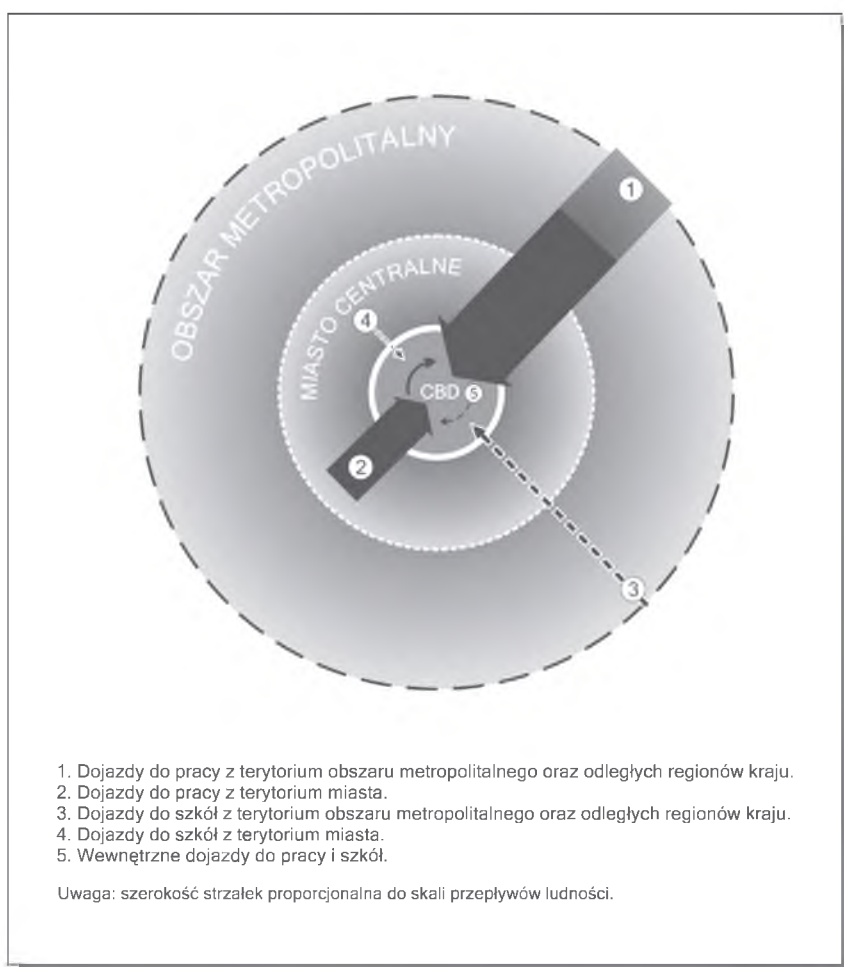
Cele dojazdów	Dojazdy wewnętrzne w ramach CBD (tys. osób)	Dojazdy zewnętrzne do CBD (tys. osób)			Dojazdy ogółem	
		Z innych dzielnic miasta	Spoza miasta	Razem	Tys. osób	% ogółu
Do pracy	59,0	811,1	1225,7	2036,8	2095,8	93,8
Do szkół	16,5	56,0	65,9	121,9	138,4	6,2
Razem	75,5	867,1	1291,6	2	2	100,0
				158,7	234,2	
% ogółu	3,4	38,8	57,8	96,6	100,0	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Commuting Employed Persons and Persons Attending School 15 years of Age and Over by Place of Work or Schooling and Place of Residence, Tokyo Statistical Yearbook 2007*, Tokyo.

Rozmiary oraz kierunki wahadłowych migracji zewnętrznych oraz wewnętrznych w tokijskim CBD, z wyróżnieniem aktywnej zawodowo ludności oraz młodzieży szkolnej i akademickiej, zaprezentowano w formie syntetycznego modelu graficznego (ryc. 9).

W uzupełnieniu podkreślić należy fakt, że ta ogromna fala napływu do CBD osób w wieku produkcyjnym (15–64 lat) zmienia fundamentalnie strukturę wiekową ludności w porównaniu z nocnym wizerunkiem. Uogólniając szczegółowe dane statystyczne badanych czterech centrów miast w tym przedmiocie, stwierdzić należy, że główny charakter tych zmian polega na spadku udziału osób w wieku 0–14 lat z około 9% w ciągu nocy do około 2% w ciągu dnia. Znamienny jest

także strukturalny spadek udziału ludności w wieku poprodukcyjnym (liczącej 65 i więcej lat), z około 17% w nocy do 6% w kategoriach dziennego zaludnienia CBD. Towarzyszy temu jednocześnie bardzo wysoki wzrost udziału osób w wieku produkcyjnym, z około 74% do 92%. W tej ostatniej kategorii wiekowej ludności napływającej w ciągu dnia do CBD, przeważają wyraźnie pracownicy liczący 35 i więcej lat, reprezentujący od 55% do 60% wszystkich dojeżdżających do centrum osób w wieku produkcyjnym.

Ryc. 9. Model wielkości oraz kierunków dojazdów do pracy oraz szkół do CBD Tokio

Fig. 9. The model of dimensions and inflow directions of the commuting population to work and school to the Tokyo CBD

Rozdział 2

Realizując jeden z głównych celów poznawczych niniejszej pracy, zostanie zilustrowany szczegółowy zakres oraz charakter zmian obrazu funkcjonalnego CBD, będącego pochodną dziennego napływu ogromnej liczby czynnej zawodowo ludności. Wyselekcjonowane i opracowane przez autora dane wskazują na bezwzględną dominację sektora III. Znajduje w nim zatrudnienie 84,6% czynnej zawodowo ludności, którą w 84,2% reprezentują pracownicy osiągnący zlokalizowane w CBD miejsca pracy w ramach zewnętrznych migracji wahadłowych. Zatrudnieni w CBD pracownicy sektora III, którzy w porównaniu z nocnym wizerunkiem centrum wykazują ponad 14-krotny wzrost (ze 128,9 tys. do 1790,3 tys. osób), stanowią jak wspomiano uprzednio, aż 84,6% ogółu czynnej zawodowo ludności. Reprezentują oni przy tym aż 32,7% globalnego zatrudnienia miasta w tym sektorze gospodarki (tab. 12).

Tabela 12. CBD Tokio (2005). Zmiany wielkości i struktury zatrudnienia czynnej zawodowo ludności w kategoriach nocnego (N) i dziennego zaludnienia (D)

Table 12. Tokyo CBD (2005). Number of employees and occupation structure of employed persons in category of the night time (N) and day time (D) population by sectors and branches of economy

Sektory i działy gospodarki	Ludność czynna zawodowo				% zmian D/N	Udział CBD w zatrudnieniu miasta
	W ciągu nocy (N)		W ciągu dnia (D)			
	Liczba	% ogółu	Liczba	% ogółu		
SEKTOR II	14683	10,2	326871	15,4	2 126,2	26,9
Przemysł	10895	7,6	230295	10,9	2 013,8	29,4
Budownictwo	3788	2,6	96576	4,5	2 449,5	22,4
SEKTOR III	128954	89,8	1 790323	84,6	1 288,3	32,7
Handel	26978	18,8	486479	23,0	1 703,2	30,4
Usługi	101976	71,0	1 303844	61,6	1 178,6	33,7
w tym:						
FIRE	14708	10,2	240557	11,4	1 535,6	45,8
IC	10196	7,1	303185	14,3	2 873,6	46,7
Razem	143637	100,0	2 117194	100,0	1 374,0	31,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Tokyo Statistical Yearbook 2007*, Tokyo Metropolitan Government, Bureau of General Affairs, Tokyo 2008.

Najliczniejszą grupę wśród napływających do CBD pracowników stanowią osoby zatrudnione w usługach (1201,9 tys.), które łącznie z czynnymi zawodo-

wo pracownikami usług zamieszkałymi na obszarze CBD, reprezentują aż 61,6% ogółu zatrudnienia „dziennego CBD”.

Drugim co do ważności działem gospodarki CBD pod względem liczby zatrudnionych jest handel. Znajduje w nim pracę 23% ogółu czynnych zawodowo osób, których 94% stanowią pracownicy pochodzący spoza centrum. Zaskakująco silną pozycję w strukturze gospodarczej CBD ma sektor II. Partycypując w 15,4% globalnego zatrudnienia CBD, koncentruje aż 26,9% ogółu zatrudnionych w tym sektorze na obszarze całego Tokio. Wyjątkowo wysoka ranga tego sektora w gospodarce CBD związana jest zasadniczo z liczną zbiorowością pracowników przemysłu, w tym charakterystycznego dla centrum wielkich współczesnych miast przemysłu poligraficznego. Stanowią oni 10,9% czynnych zawodowo osób w CBD, a ich udział w skali całego miasta jest niemal trzykrotnie wyższy, notując wartość 29,4%. Jest to zatem odsetek bardzo zbliżony do grupy pracowników handlu, którzy reprezentują 30,4% globalnego zatrudnienia Tokio w tym dziale gospodarki.

Najwyższa pozycja CBD w ogólnomiejskim układzie zatrudnienia widoczna jest w sferach IC oraz FIRE. Ich pracownicy w ponad 95% zamieszkujący poza centrum stanowią odpowiednio 46,7% oraz 45,8% ogółu czynnej zawodowo ludności zatrudnionej w powyższych sferach na terytorium całego miasta. W strukturze zatrudnienia CBD ich udziały kształtują się odpowiednio na poziomie 14,3% (zatrudnieni w sferze IC) oraz 11,4% (w sferze FIRE).

Do znamiennych cech dobowych przemian obrazu funkcjonalnego CBD zaliczyć należy wzrost znaczenia w ciągu dnia sektora II (wzrost udziału z 10,2% w nocy do 15,4% w ciągu dnia), czemu towarzyszy spadek udziału sektora III (odpowiednio z 89,8% do 84,6%). Najwyższy wskaźnik wzrostu pomiędzy nocnym i dziennym obrazem funkcjonalnym CBD notowany jest w grupie pracowników sfery IC (przyrost o 2873,6%), którzy podwajają swój udział w ogólnym zatrudnieniu CBD Tokio, z 7,1% do 14,3%. Wskaźniki wzrostu zatrudnienia przekraczające wartość 2000% notują jedynie pracownicy przemysłu oraz budownictwa. Ci ostatni tak ogromny wzrost (o 2449,5% w porównaniu z nocnym zaludnieniem) oraz wzmocnienie udziału (z 2,6% do 4,5%) zawdzięczają intensywniej działalności inwestycyjnej na terytorium CBD. Związana jest ona z nowym budownictwem komercyjnym i mieszkaniowym, modernizacją i rozbudową inwestycji komunikacyjnych, itp. Pomimo relatywnie niskiego wskaźnika zatrudnienia w stosunku do innych działów gospodarki budownictwo stwarza podwaliny dla dalszego rozwoju CBD oraz sprawnego i efektywnego funkcjonowania tego obszaru, będącego najważniejszym elementem układu przestrzenno-funkcjonalnego wielkiego miasta.

Rozdział 3

Proces rozwoju demograficznego centrów

Proces rozwoju demograficznego centrów badanych wielkich miast Japonii rozważany będzie zasadniczo w okresie obejmującym lata 1955–2005. W powyższym przedziale czasowym wyróżnia się okres dynamicznego rozwoju gospodarczego kraju, którego apogeum przypadło na lata 1960–1980. Określany powszechnie mianem „japońskiego cudu gospodarczego”, w zakresie przedmiotowych rozważań dwudziestolecie to zaowocowało ogromnymi przepływami ludności wiejskiej do miast, determinując niezwykle wysoką dynamikę wzrostu liczby ludności miejskiej. Osiągnęła ona w latach 1950–1980 wielkość 185,9%, przy wzroście ludności ogółem rzędu 39,1%. Przyniosło to w konsekwencji silny wzrost stopy urbanizacji kraju, z 37,3% (1950) i 56,3% (1955) do 76,2% w 1980 roku (tab. 13).

Przyspieszony proces powojennej urbanizacji kraju inicjuje zjawisko powstawania i rozwoju wielkich zespołów metropolitalnych. Kreujące dynamicznie rozwijające się formacje miejsko-osadnicze, pozostają z reguły silnymi ośrodkami gospodarczymi. W aspekcie demograficznym największe miasta Japonii, które pozostawały pierwotnie głównym celem napływu migracyjnego, zanotowały od połowy lat 60. XX wieku znaczny wzrost liczby mieszkańców (np. Tokio o 65,1%, a Osaka o 56,6% w latach 1950–1965). W kolejnych dekadach XX wieku, cechujących się silnym rozwojem procesu suburbanizacji, wielkie miasta weszły w fazę bądź to względnej stagnacji lub też spadku ich demograficznego potencjału. W przypadku miast centralnych takich jak Tokio oraz Osaka proces ich wyludniania zainicjowany został w 1965 roku. Towarzyszył mu, zapoczątkowany generalnie w latach 1955–1995, proces wyludniania centrów (CBD) tych miast. Względnej stagnacji liczby mieszkańców wielkich miast czy też całkowitemu spadkowi ich zaludnienia oraz depopulacji centrów (CBD) towarzyszył rozwój rynku pracy, znaczony rosnącą liczbą osób zatrudnionych na tych obszarach. W CBD Tokio spadkowi w okresie 1955–1980 liczby mieszkańców o 38,2% towarzyszył wzrost liczby zatrudnionej tam aktywnej zawodowo lud-

Rozdział 3

ności aż o 101,6%. Z kolei w CBD Osaka wskaźnik spadku zaludnienia osiągnął wartość 40,3%, przy równoczesnym wzroście miejsc pracy o 79,9%. Podobne przemiany wielkości zaludnienia oraz zatrudnienia odnotowało CBD Nagoja, gdzie spadkowi liczby mieszkańców o 63,7% towarzyszył wzrost rynku pracy o 82,5%.

Tabela 13. Japonia. Zmiany liczby ludności ogółem, ludności miejskiej oraz stopy urbanizacji w latach 1950–2005

Table 13. Japan. Changes of total population number, urban population and urbanization index over the 1950–2005 period

Lata	Ludność ogółem		Ludność miejska		Stopa urbanizacji
	Liczba (w mln)	% zmian w stosunku do poprzedniego roku	Liczba (w mln)	% zmian w stosunku do poprzedniego roku	
1950	84,1	–	31,2	–	37,3
1955	89,3	6,2	50,3	61,2	56,3
1960	94,3	5,6	59,3	15,7	63,3
1970	104,7	11,0	74,9	26,3	72,1
1980	117,1	11,8	89,2	19,0	76,2
1990	123,6	5,6	95,6	7,2	77,4
2000	127,0	2,8	99,9	4,5	78,7
2005	127,8	0,6	110,3	10,4	86,3
% zmian 1950–2005	–	52,0	–	253,5	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Japan Statistical Yearbook*, różne roczniki.

Dla ewolucji procesu rozwoju demograficznego oraz rynku pracy centrów wielkich miast Japonii ważne były lata *bubble economy* (1986–1991) oraz tzw. „stracona dekada” (1990–2000). Okres *bubble economy*, który przyniósł też opisany we wstępnej części pracy m.in. gwałtowny wzrost cen gruntów w wielkich miastach (w szczególności w funkcjonalnych centrach), spowodował ogromny wzrost cen mieszkań w CBD. W konsekwencji nastąpił silny spadek atrakcyjności mieszkaniowej centrów na rzecz zewnętrznych stref obszarów metropolitalnych, co skutkowało przyspieszonym tempem ich wyludniania. Wejście japońskiej gospodarki w końcowy etap *bubble economy*, a następnie w fazę „straconej dekady” uruchomiło proces systematycznego wzrostu zaludnienia w centrach wielkich miast tego kraju. Ożywienie działalności inwestycyjnej w zakresie budownictwa mieszkaniowego, będące następstwem ożywienia ekonomicznego kraju, zostało

spowodowane gwałtownym spadkiem cen gruntów, czemu towarzyszył ogromny popyt na względnie tańsze, ekskluzywne mieszkania, doskonale zlokalizowane w przestrzeni CBD. Uruchomiony w powyższych okolicznościach proces wzrostu demograficznego centrów, rozumiany jako proces gentryfikacji w sferze demograficznej, zainicjowany został na przełomie XX/XXI wieku. Najsilniej zaznaczał się on w CBD Tokio, gdzie w okresie 1995–2005 odnotowano wzrost zaludnienia aż o 33,8%.

Lata *bubble economy* oraz „straconej dekady” przyniosły załamanie, a następnie silne osłabienie rozwoju gospodarczego Japonii. W tych latach CBD cechował duży spadek liczby miejsc pracy, spowodowany bankructwami wielu przedsiębiorstw oraz głęboką redukcją zatrudnienia w obecnych na rynku przedsiębiorstwach. W ciągu pierwszej dekady XXI wieku następuje zahamowanie tego trendu spadkowego oraz gwałtowna odbudowa (od 2006 roku) rynku pracy CBD. Ożywienie gospodarcze Japonii przyniosło wyraźne przyspieszenie działalności inwestycyjnej oraz gospodarczej w CBD, które w sferze infrastrukturalnej znaczone jest modernizacją istniejących oraz realizacją nowych, ultranowoczesnych budowli – zespołów obiektów, zarówno o funkcjach komercyjnych, jak też rezydencjalnych. Oznacza to w przypadku centrów badanych miast rozwój procesu gentryfikacji w sferze infrastrukturalnej. Dane statystyczne za 2006 rok odnoszące się do CBD Tokio oraz CBD Nagoja dowodzą, że notowany silny wzrost rynku pracy nawiązuje do wieloletniego kierunku jego przemian. Z punktu widzenia skali przedmiotowych przemian najbardziej zmiennym jest przykład CBD Tokio, gdzie w okresie 2000–2006 zanotowano wzrost liczby mieszkańców aż o 27,8% (z 268 tys. do 342,5 tys.), natomiast miejsc pracy o 19,6% (z 2092,4 tys. do 2501,6 tys. – tab. 14 i 15). Przytoczone tu fakty dowodzą zarazem jednoznacznie skrajnie silnych związków pomiędzy kondycją gospodarczą kraju a przemianami rynku pracy badanych centrów wielkich miast. Jest to także świadectwem ich wielkiej roli oraz pozycji w społeczno-ekonomicznym systemie, nie tylko miasta czy regionu, lecz całego kraju (ryc. 10–13).

W świetle powyższych rozważań, wartościowym z naukowo-poznawczego punktu widzenia będzie określenie głównych trendów rozwoju demograficznego badanych centrów (w tym na tle całego miasta) oraz pozycji CBD w ogólnomiejskich układach dystrybucji ludności i zatrudnienia – rynku pracy. Cenne będzie także sformułowanie na kanwie szczegółowych materiałów empirycznych dotyczących badanych centrów, zarówno indywidualnych, jak też uniwersalnych cech procesu rozwoju demograficznego oraz rynku pracy. Ich wyniki charakteryzuje wysoki poziom reprezentatywności w odniesieniu do centrów wielkich miast państw o najwyższym poziomie rozwoju gospodarczego.

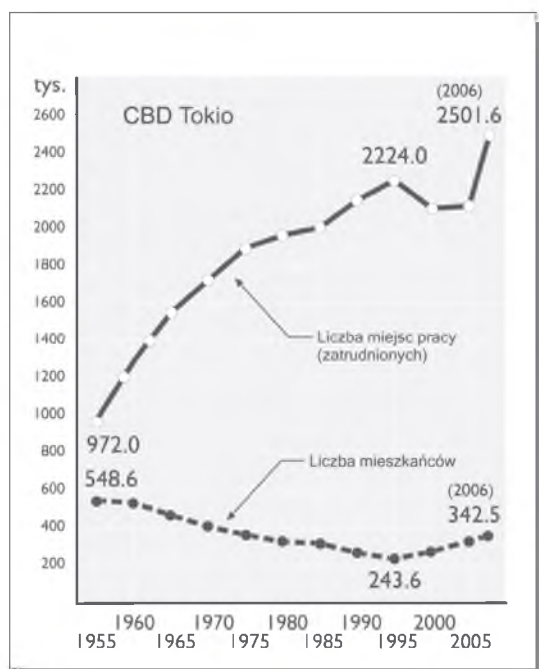
Rozdział 3

Tabela 14. Zmiany liczby mieszkańców i miejsc pracy (wielkości zatrudnienia) w CBD Tokio oraz CBD Nagoja w latach 1955–2006

Table 14. Changing population number and employment in the Tokyo and Nagoya Central Business Districts over the 1955–2006 period

Lata	CBD Tokio		CBD Nagoja	
	Ludność (w tys.)	Zatrudnienie (w tys.)	Ludność (w tys.)	Zatrudnienie (w tys.)
1955	548,6	972,0	109,0	138,5
1960	545,3	1289,6	114,0	183,1
1965	462,6	1554,8	103,1	224,7
1970	402,0	1721,1	86,3	225,8
1975	361,2	1902,7	73,2	249,4
1980	338,8	1959,3	66,6	252,8
1985	325,1	2035,1	67,3	277,9
1990	266,0	2153,5	65,8	291,4
1995	243,6	2224,1	63,0	309,1
2000	268,0	2092,4	64,7	345,6
2005	326,0	2117,2	70,7	285,1
2006	342,5	2501,6	71,1	325,1
% zmian 1955–2006	-37,6	+157,4	-34,5	+134,7

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 10. Zmiany liczby mieszkańców oraz miejsc pracy – zatrudnionych (w tys.) w CBD Tokio w latach 1955–2006

Fig. 10. Population and employed persons number changes in the Tokyo CBD over the 1955–2006 period

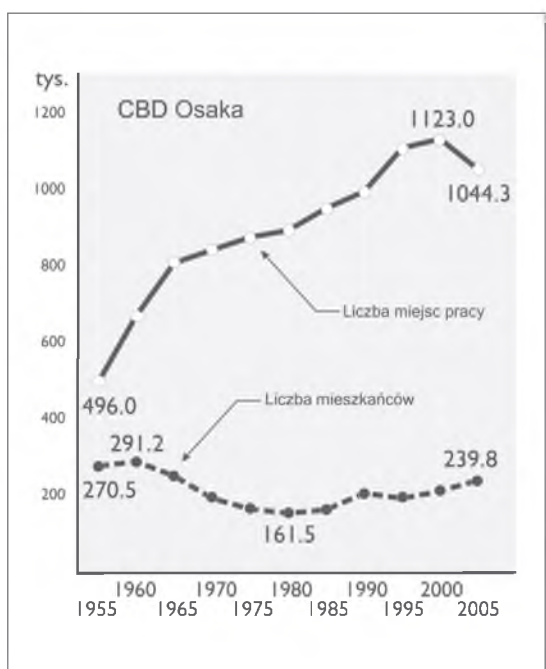
Proces rozwoju demograficznego centrów

Tabela 15. Zmiany liczby mieszkańców i miejsc pracy (wielkości zatrudnienia) CBD Osaka oraz CBD Kioto w latach 1955–2005

Table 15. Changing of population number and employment in the Osaka and Kyoto Central Business Districts over the 1955–2005 period

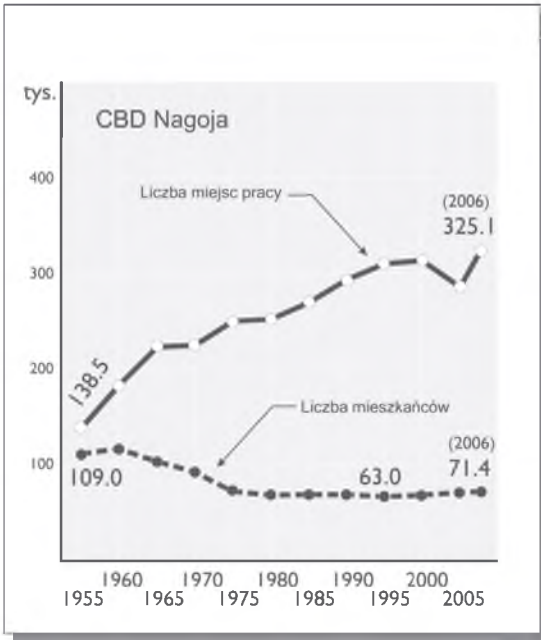
Lata	CBD Osaka		CBD Kioto	
	Ludność (w tys.)	Zatrudnienie (w tys.)	Ludność (w tys.)	Zatrudnienie (w tys.)
1955	270,5	496,0	312,7	189,5
1960	291,2	663,8	309,8	221,0
1965	253,6	801,1	285,7	242,1
1970	198,6	837,8	246,7	240,2
1975	164,9	909,9	214,4	230,2
1980	161,5	892,4	192,5	226,3
1985	165,1	943,6	178,7	221,5
1990	203,6	987,3	168,2	220,3
1995	197,1	1099,7	161,8	224,5
2000	210,6	1123,0	166,3	215,7
2005	239,9	1044,3	174,3	216,7
% zmian 1955–2005	- 11,3	+ 110,5	- 44,3	+ 14,4

Źródło: opracowanie własne.

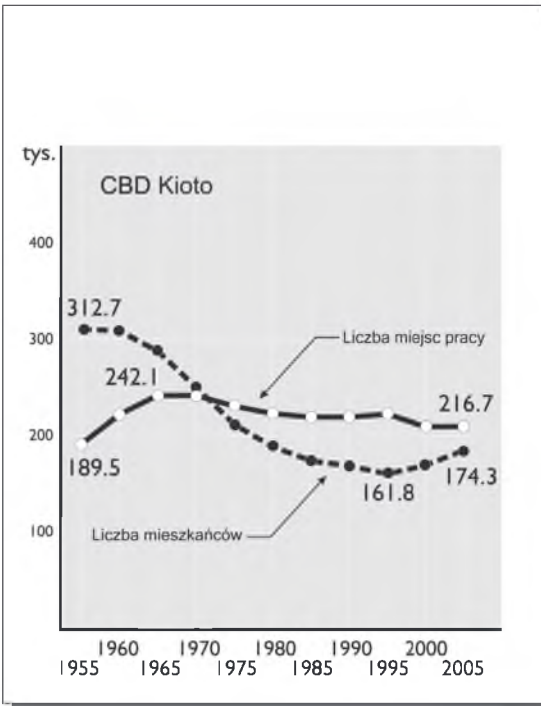
Ryc. 11. Zmiany liczby mieszkańców oraz miejsc pracy – zatrudnionych (w tys.) w CBD Osaka w latach 1955–2005

Fig. 11. Population and employed persons number changes in the Osaka CBD over the 1955–2005 period

Ryc. 12. Zmiany liczby mieszkańców oraz miejsc pracy – zatrudnionych (w tys.) w CBD Nagoja w latach 1955–2006

Fig. 12. Population and employed persons number changes in the Nagoya CBD over the 1955–2006 period

Ryc. 13. Zmiany liczby mieszkańców oraz miejsc pracy – zatrudnionych (w tys.) w CBD Kioto w latach 1955–2005

Fig. 13. Population and employed persons number changes in the Kyoto CBD over the 1955–2005 period

Opisane powyżej główne kierunki procesu rozwoju demograficznego w powiązaniu z ewolucją rynku pracy badanych centrów cechuje w skali indywidualnej pewna odmienność co do wielkości i dynamiki tych przemian. Towarzyszy temu także silne czasowe zróżnicowanie ich pozycji w ogólnomiejskich układach dystrybucji ludności oraz rynku pracy, określonego zbiorowością zatrudnionych osób.

Dla CBD Tokio charakterystyczny jest w tym względzie wzrost w latach 1950–1955 liczby mieszkańców o 12,3%, który w warunkach silnego wzrostu demograficznego całego miasta (przyrost o 29,4%) spowodował spadek udziału CBD w globalnym zaludnieniu Tokio z 9,1% do 7,9%. Począwszy od drugiej połowy lat 50. XX wieku, CBD Tokio znajdowało się w trwającej do 1995 roku fazie wyludniania. Znaczona była ona silnie zróżnicowanymi wielkościami wskaźników spadku liczby mieszkańców, których najwyższą wartość odnotowano w latach 1985–1990 (-18,2%). Fakt ten wiąże się bezpośrednio z okresem *bubble economy*, który spowodował silne załamanie działalności inwestycyjnej w tokijskim CBD. W konsekwencji część ludności CBD planująca tam zakup mieszkania przeniosła się do tańszych, zewnętrznych stref obszaru metropolitalnego Tokio. Powyższy trend zmian w zaludnieniu CBD Tokio stanowił od przełomu 1965/1970 roku integralny element spadku liczby mieszkańców miasta, będąc pochodną silnie rozwijanego wówczas procesu suburbanizacji. W powyższych okolicznościach CBD Tokio silnie zmniejszyło udział w ogólnym zaludnieniu miasta, do poziomu 3,1% (tab. 16).

Ożywieniu japońskiej gospodarki z początkiem XXI wieku oraz normalizacji sytuacji na rynku nieruchomości towarzyszyło zahamowanie dalszego spadku zaludnienia, a następnie jego wzrost zarówno w skali całego miasta, jak też CBD. Materiały empiryczne dowodzą, że najwyższą dynamikę wzrostu liczby mieszkańców tokijskie CBD osiągnęło w okresie 2000–2005: 21,6%, przy średniej ogólnomiejskiej w wysokości zaledwie 4,7%. Oznacza to, że od początku XXI wieku CBD Tokio weszło w inicjalne stadium fazy gentryfikacji (demograficznej), której towarzyszył proces gentryfikacji w sferze infrastrukturalnej. Ten ostatni znalazł wyraz w modernizacji części istniejącej tkanki zabudowy oraz wznoszeniu licznych, ultranowoczesnych zespołów mieszkaniowych i komercyjnych. Skutkuje to powolnym wzrostem udziału mieszkańców CBD w ogólnym zaludnieniu Tokio z 3,1% w 1995 do 3,8% w 2005 roku oraz rozwojem rynku pracy (ryc. 14).

CBD Osaka zanotowało w powojennych latach 1950–1955 najwyższy wskaźnik demograficznego wzrostu spośród wszystkich badanych centrów. Podobnie jak w innych CBD, apogeum tego wzrostu przypadło na 1955 rok, osiągając wartość 33,8%. W tym też roku CBD Osaka notowało najwyższą wartość udziału w globalnym zaludnieniu powojennego miasta, wynoszącą 10,6%. Począwszy od 1960 roku jednak CBD po osiągnięciu najwyższego poziomu zaludnienia weszło w fazę wyludniania, trwającą (z przerwą w dekadzie 1985–1995) do końca XX wieku.

Fot. 15. CBD Tokio–Chuo. Widok na zespół nowoczesnych apartamentowców River City 21 (Okawabata River City 21) zrealizowany w latach 1988–2000 na dawnych terenach przemysłowych towarzystwa Ishikawajima Harima Heavy Industries. Zrewitalizowany teren stanowi północną część sztucznej wyspy położonej na wodach Zatoki Tokijskiej u ujścia rzeki Sumida.

Photo 15. CBD Tokyo–Chuo. Modern apartment buildings „River City 21“, realized on post industrial terrains in 1988–2000 years.

Fot. 16. CBD Tokio–Chuo. Widok na zespół ultranowoczesnej zabudowy mieszkaniowej o nazwie Tokyo Towers, zrealizowany w latach 2005–2008 na terenie sztucznej wyspy u ujścia rzeki Sumida do Zatoki Tokijskiej. Przeznaczony jest dla około 8000 mieszkańców reprezentujących wysoki status społeczno-ekonomiczny za sprawą cen mieszkań, które w zależności od zajmowanej powierzchni oraz wysokości kondygnacji wahają się od 450 tys. do 2,5 mln dolarów. Kompleks Tokyo Towers reprezentuje klasyczny przykład determinanty leżącej u podstaw rozwijanego w CBD procesu gentryfikacji w sferze demograficznej oraz infrastrukturalnej.

Photo 16. CBD Tokyo–Chuo. Ultra-modern residential skyscrapers „Tokyo Towers“, realized on reclaimed land of the Tokyo Bay, in 2005–2008 years.

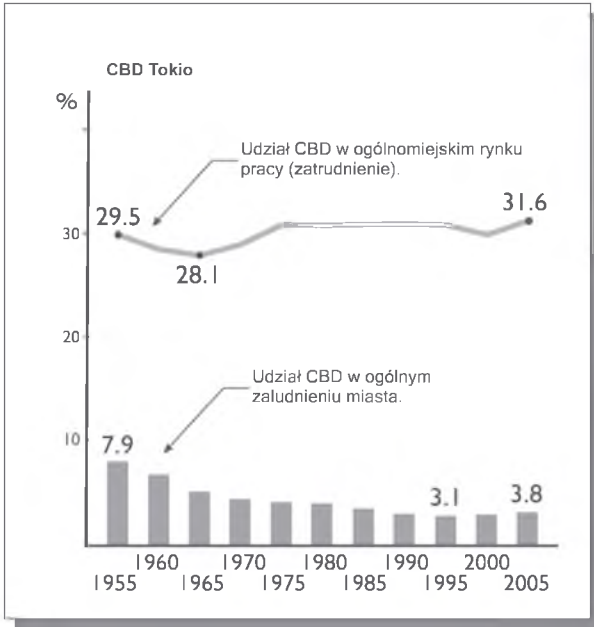
Tabela 16. Rozwój demograficzny miasta i CBD Tokio, z uwzględnieniem dynamiki przemian oraz miejsca CBD w ogólnomiejskim układzie dystrybucji ludności w latach 1950–2005

Table 16. Demographic development of the Tokyo city and the Tokyo CBD and evolution of the CBD share in the city-wide population over the 1950–2005 period

Lata	Liczba ludności (w tys.)		Wskaźnik zmian w stosunku do roku poprzedniego (%)		Udział mieszkańców CBD w ogólnym zaludnieniu m. Tokio (%)
	Miasto Tokio	CBD Tokio	Miasto Tokio	CBD Tokio	
1950	5385,1	488,4	–	–	9,1
1955	6969,1	548,6	29,4	12,3	7,9
1960	8310,0	545,3	19,2	-0,6	6,6
1965	8893,1	462,6	7,0	-15,2	5,2
1970	8840,9	402,0	-0,6	-13,1	4,5
1975	8646,5	361,2	-2,2	-10,1	4,2
1980	8351,9	338,8	-3,4	-6,2	4,1
1985	8354,6	325,1	0,0	-4,0	3,9
1990	8163,6	266,0	-2,3	-18,2	3,3
1995	7967,6	243,6	-2,4	-8,4	3,1
2000	8107,5	268,0	1,8	10,0	3,3
2005	8489,7	326,0	4,7	21,6	3,8

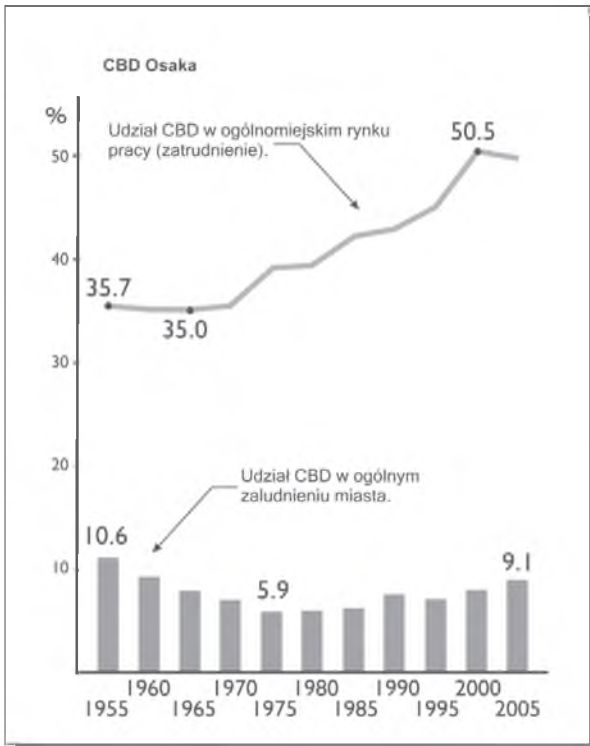
Źródło: opracowanie własne na podstawie „Tokyo Statistical Yearbook” 2007 i 2010.

Początek XXI wieku, kiedy w gospodarczej historii kraju przypadło ożywienie ekonomiczne, uruchomił proces wzrostu atrakcyjności CBD jako miejsca zamieszkania. Przybiera on przy tym na sile, czego wyrazem jest coraz wyższy wskaźnik przyrostu liczby mieszkańców CBD, z 6,8% w okresie 1995–2000 do 13,9% w latach 2000–2005. Notowany w okresie 2000–2005 wzrost liczby mieszkańców Osaki aż w 97% determinowany był zwiększeniem liczby osób zamieszkujących CBD. Znamienny dla CBD Osaka jest również znaczny wzrost jego pozycji w ogólnomiejskim układzie zaludnienia: mieszkańcy tego obszaru stanowią bowiem 9,1% ludności miasta. Wartość ta jest zbliżona do wskaźnika notowanego w 1960 roku (tab. 17). Silnie rozwijany od przełomu XX/XXI wieku na obszarze CBD proces gentryfikacji pozostaje w bezpośrednim związku z rosnącą tam koncentracją aktywności gospodarczej. W warunkach braku subcentrów w przestrzenno-funkcjonalnej strukturze miasta Osaka, prowadzi to do dynamicznego wzrostu rynku pracy CBD, na którym znajduje zatrudnienie aż 49,5% (2005) ogółu czynnej zawodowo ludności miasta (ryc. 15).

Ryc. 14 CBD Tokio. Zmiany udziału CBD w ogólnym zaludnieniu oraz ogólnomiejskim rynku pracy Tokio w latach 1955–2005

Fig. 14. Tokyo CBD. Evolution of the CBD share in the city-wide population and employment over the 1955–2005 period

Ryc. 15. CBD Osaka. Zmiany udziału CBD w ogólnym zaludnieniu oraz ogólnomiejskim rynku pracy Osaka w latach 1955–2005

Fig. 15. Osaka CBD. Evolution of the CBD share in the city-wide population and employment over the 1955–2005 period

Fot. 17. CBD Osaka–Kita. Drapacz chmur Laurel Tower Sanctus Umeda jest typowym przykładem realizowanych współcześnie apartamentowców na obszarze CBD Osaka. Zbudowany w latach 2004–2007 w rejonie Oyoda-Minami liczy 144 m wysokości.

Najwyższym aktualnie apartamentowcem na terenie CBD Osaka jest Kitakama, liczący 209 m wysokości. Oddany do użytku w 2009 roku zlokalizowany jest w dzielnicy Chuo.

Photo 17. CBD Osaka–Kita. Residential skyscraper „Land Tower Sanctus Umeda”, realized in 2007.

Tabela 17. Rozwój demograficzny miasta i CBD Osaka z uwzględnieniem dynamiki przemian oraz miejsca CBD w ogólnomiejskim układzie dystrybucji ludności w latach 1950–2005

Table 17. Demographic development of the Osaka city and the Osaka CBD and evolution of the CBD share in the city-wide population over the 1950–2005 period

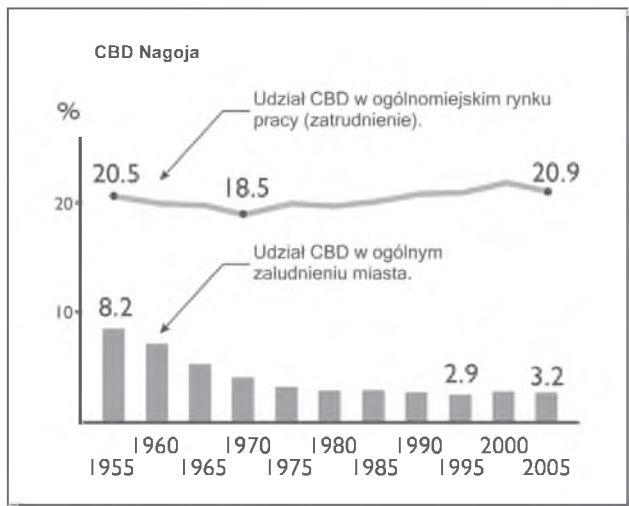
Lata	Liczba ludności (w tys.)		Wskaźnik zmian w stosunku do roku poprzedniego (w %)		Udział mieszkańców CBD w ogólnym zaludnieniu miasta (%)
	Miasto Osaka	CBD Osaka	Miasto Osaka	CBD Osaka	
1950	2 015,3	202,1	–	–	10,0
1955	2 547,3	270,5	26,4	33,8	10,6
1960	3 011,6	291,2	18,2	7,6	9,7
1965	3 156,2	253,6	4,8	- 12,9	8,0
1970	2 980,5	198,6	- 5,6	- 21,7	6,7
1975	2 779,0	164,9	- 6,8	- 17,0	5,9
1980	2 648,2	161,5	- 4,7	- 2,1	6,1
1985	2 636,3	165,1	- 0,4	2,2	6,3
1990	2 623,8	203,6	- 0,5	23,3	7,8
1995	2 602,4	197,1	- 0,8	- 3,2	7,6
2000	2 598,8	210,6	- 0,1	6,8	8,1
2005	2 628,9	239,8	1,2	13,9	9,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Population Census of Japan, Total Population* (roczniki 1950–2005).

CBD miasta Nagoja, stanowiącego biegun gospodarczej aktywności trzeciego w Japonii co do wielkości regionu gospodarczego Chukyo, charakteryzuje się generalnie podobnym trendem demograficznego rozwoju. Wskutek poważnych zniszczeń w okresie drugiej wojny światowej, w latach 1950–1955 CBD weszło wraz z całym miastem w fazę dynamicznej odbudowy, która zaowocowała gwałtownym wzrostem liczby mieszkańców. W przypadku CBD lata 1950–1955 przyniosły najwyższą w okresie powojennym dynamikę wzrostu zaludnienia, wynoszącą 25,1%. Jej efektem był wzrost udziału CBD w ogólnym zaludnieniu miasta Nagoja do najwyższego poziomu, 8,2%. Miało to miejsce w warunkach równoległego, bardzo silnego rozwoju demograficznego całego miasta, który w latach 1950–1960 osiągnął wielkość 56,6% (wzrost ludności CBD wyniósł 30,9%). Począwszy od 1960 roku, CBD Nagoja weszło w inicjalne stadium fazy wyludniania, z apogeum przypadającym na lata 1965–1975. Wówczas to ludność centrum zmniejszyła się aż o 29% przy wzroście liczby mieszkańców miasta o 7,5%. Stosownie będzie w tym miejscu podkreślenie okoliczności, że w całym powojennym rozwoju demograficznym miasta Nagoja notowano praktycznie dodatnie, choć niewielkie, wskaźniki wzrostu zaludnienia. Zainicjowany w 1960 roku proces wyludniania CBD trwał aż do końca XX wieku, sprawiając, że w 1995 roku udział CBD w ogólnym zaludnieniu miasta spadł do poziomu 2,9%. Ożywienie gospodarcze Japonii na początku XXI wieku spowodowało tu na wzór CBD Tokio oraz Osaka, uruchomienie procesu powolnego wzrostu zaludnienia. Dynamika tego wzrostu, podobnie jak w przypadku CBD Tokio i Osaka, wyraźnie przewyższa swą skalą dynamikę wzrostu liczby mieszkańców całego miasta (tab. 18). CBD Nagoja, wchodząc w fazę demograficznej gentryfikacji, charakteryzuje się jednocześnie rosnącą skalą demograficznego wzrostu i rozwoju (z 2,7% w latach 1995–2000 do 9,3% w okresie 2000–2005). W rezultacie powyższego procesu, ożywiony został trwały trend powolnego wzrostu udziału CBD w globalnym zaludnieniu miasta (z 2,9% w 1995 r. do 3,2% w 2005 r.). Towarzyszy mu względna stagnacja udziału CBD w ogólnomiejskim rynku pracy, na poziomie 21% (ryc. 16).

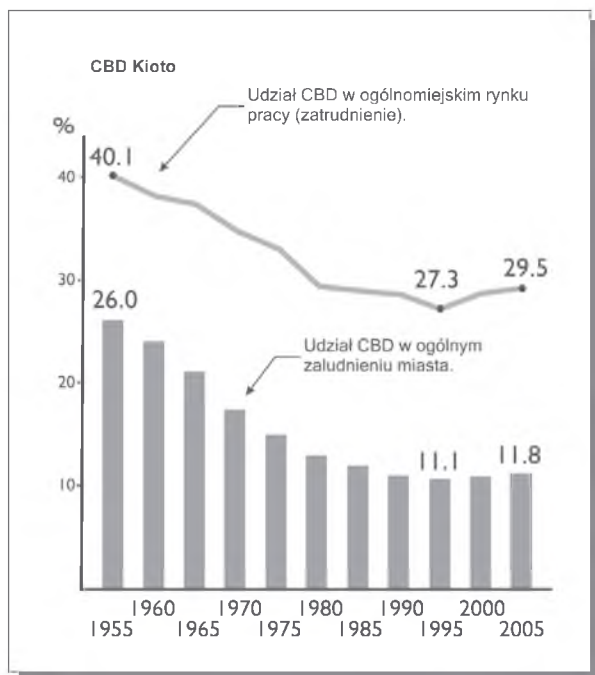
Centrum historycznego miasta Kioto, objęte ścisłą ochroną konserwatorską ze względu na wysokie walory kulturowe, cechował w okresie 1950–2006 typowy dla wielkich miast proces demograficznych przemian. W początkowej ich fazie, którą zamykają lata 1950–1955, notowano tu relatywnie niewielki wzrost liczby mieszkańców (7,8%), stanowiących ponad 25% ogółu ludności miasta. Okres 1955–1995 wyznacza w powojennej historii demograficznej CBD Kioto fazę systematycznego wyludniania, którego apogeum, znaczone ujemnymi wskaźnikami rzędu 13%, przypadło na lata 1970–1975. W warunkach charakterystycznego dla Kioto stałego (choć relatywnie bardzo niewielkiego) wzrostu zaludnienia całego miasta, przyniosło to spadek udziału mieszkańców CBD w globalnej liczbie ludności miasta do 15%. Fazę wyludniania CBD Kioto zakończył na wzór innych badanych centrów

rok 1995, z udziałem w ogólnej liczbie ludności miasta na poziomie 11,1%. Z kolei przełom XX/XXI wieku wyznacza inicjalne stadium fazy ponownego wzrostu demograficznego CBD, przekraczającego swą dynamiką skalę wzrostu ludności całego miasta (tab. 19).

Ryc. 16. CBD Nagoja. Zmiany udziału CBD w ogólnym zaludnieniu oraz ogólnomiejskim rynku pracy Nagoja w latach 1955–2005

Fig. 16. Nagoya CBD. Evolution of the CBD share in the city-wide population and employment over the 1955–2005 period

Ryc. 17. CBD Kioto. Zmiany udziału CBD w ogólnym zaludnieniu oraz ogólnomiejskim rynku pracy Kioto w latach 1955–2005

Fig. 17. CBD Kyoto. Evolution of the CBD share in the city-wide population and employment over the 1955–2005 period

Rozdział 3

Podkreślane wielokrotnie wyjątkowo silne dziedzictwo kulturowe Kioto w zakresie różnych rodzajów i form gospodarczej działalności w staromiejskiej tkance urbanistycznej CBD sprawia, że notowanemu tu od końca lat 60. XX wieku systematycznemu zmniejszaniu się rynku pracy (z 242,1 tys. zatrudnionych w 1965 do 216,7 tys. w 2005 roku), towarzyszył bardzo silny spadek udziału CBD w ogólnomiejskim rynku pracy. Ten charakterystyczny wyłącznie dla CBD Kioto spadkowy trend wielkości rynku pracy i jego udziału w skali całego miasta (z 40,1% w 1955, do 27,3% w 1995 roku), zahamowany został na przełomie XX/XXI wieku, czyli wraz z uruchomieniem procesu gentryfikacji CBD w sferze demograficznej. W końcowym okresie badań (rok 2005) czynna zawodowo ludność zatrudniona na terenie CBD Kioto zwiększyła swój udział w ogólnomiejskim rynku pracy do 29,5%, czyli do poziomu notowanego w 1980 roku (ryc. 17).

Tabela 18. Rozwój demograficzny miasta i CBD Nagoja, z uwzględnieniem dynamiki przemian oraz miejsca CBD w ogólnomiejskim układzie dystrybucji ludności w latach 1950–2005

Table 18. Demographic development of the Nagoya city and the Nagoya CBD and evolution of the CBD share in the city-wide population over the 1950–2005 period

Lata	Liczba ludności (w tys.)		Wskaźnik zmian w stosunku do roku poprzedniego (w %)		Udział mieszkańców CBD w ogólnym załudnienu miasta (%)
	Miasto Nagoja	CBD Nagoja	Miasto Nagoja	CBD Nagoja	
1950	1 083,4	87,1	–	–	8,0
1955	1 336,8	109,0	23,4	25,1	8,2
1960	1 697,1	114,0	27,0	4,6	6,7
1965	1 935,4	103,1	14,0	- 9,6	5,3
1970	2 036,1	86,3	5,2	- 16,3	4,2
1975	2 079,7	73,2	2,1	- 15,2	3,5
1980	2 087,9	66,6	0,4	- 9,0	3,2
1985	2 116,4	67,3	1,4	1,1	3,2
1990	2 154,8	65,8	1,8	- 2,2	3,1
1995	2 151,2	63,0	- 0,1	- 4,3	2,9
2000	2 171,7	64,7	0,9	2,7	3,0
2005	2 215,1	70,7	2,0	9,3	3,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Population Census of Japan, Total Population* (roczniki 1950–2005).

Tabela 19. Rozwój demograficzny miasta i CBD Kioto z uwzględnieniem dynamiki przemian oraz miejsca CBD w ogólnomiejskim układzie dystrybucji ludności w latach 1950–2005

Table 19. Demographic development of the Kyoto city and the Kyoto CBD and evolution of the CBD share in the city-wide population over the 1950–2005 period

Lata	Liczba ludności (w tys.)		Wskaźnik zmian w stosunku do roku poprzedniego (w %)		Udział mieszkańców CBD w ogólnym załudnieniu miasta (%)
	Miasto Kioto	CBD Kioto	Miasto Kioto	CBD Kioto	
1950	1 101,9	290,1	–	–	28,7
1955	1 204,1	312,7	9,3	7,8	26,0
1960	1 284,8	309,8	6,7	-0,9	24,1
1965	1 365,0	285,7	6,2	-7,8	20,9
1970	1 419,2	246,7	4,0	-13,7	17,4
1975	1 461,1	214,4	3,0	-13,1	14,7
1980	1 473,1	192,5	0,8	-10,2	13,1
1985	1 479,2	178,7	0,4	-7,2	12,1
1990	1 461,1	168,2	-1,2	-5,9	11,5
1995	1 463,8	161,8	0,2	-3,8	11,1
2000	1 467,7	166,3	0,3	2,8	11,3
2005	1 474,8	174,3	0,5	4,8	11,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Population Census of Japan, Total Population* (roczniki 1950–2005).

Reasumując te szczegółowe rozważania na temat przemian w procesie rozwoju demograficznego badanych centrów wielkich miast Japonii, sformułować można kilka charakterystycznych syntez. Pierwsza z nich wyraża się bezpośrednim związkiem skali i charakteru powyższych przemian ze zmiennymi w czasie uwarunkowaniami rozwoju gospodarki kraju (czas „cudu gospodarczego” lat 1960–1980, załamanie rozwoju w okresie *bubble economy* – (1986–1991) i względna stagnacja japońskiej gospodarki podczas „straconej dekady” – (1990–2000) oraz powolne jej ożywienie w latach 2000–2005, jednakowoż w warunkach globalnego kryzysu. Skutkowały one początkowo dynamicznym rozwojem procesu urbanizacji, a następnie suburbanizacji, który przyniósł najpierw wzrost, a później spadek liczby ludności miast centralnych, w ramach dynamicznie rozwijających się pod względem demograficznym obszarów metropolitalnych. Centra wielkich miast Japonii stanowiące integralny element ich struktury przestrzenno-funkcjonalnej i gospodarczej znalazły się zatem w globalnym nurcie zachodzących przemian.

W zespole badanych centrów charakterystyczne jest w aspekcie demograficznym rozwijanie w początkowym (relatywnie bardzo krótkim) okresie procesu silnego wzrostu demograficznego. W przypadku centrum Tokio, funkcjonującego w struk-

turach miasta globalnego oraz CBD historycznego (zabytkowego) miasta Kioto, apogeum wielkości ich zaludnienia osiągnięte zostało w 1955 roku. Centra miasta Osaka i Nagoja kulminację wielkości zaludnienia odnotowały w 1960 roku. W warunkach dynamicznego rozwoju demograficznego miast, przewyższającego w tym czasie skalę wzrostu ludności ich CBD, uruchomiony został jednocześnie trwały proces spadku udziału centrów w globalnym zaludnieniu miast. Po niezwykle krótkim okresie wzrostu demograficznego centra te weszły w długą fazę wyludniania, która trwała do przełomu XX/XXI wieku. Rok 2000 wyznaczył w powojennym rozwoju demograficznym badanych centrów inicjalne stadium fazy gentryfikacji. Odtąd charakteryzują się one jednocześnie bardzo wysoką dynamiką wzrostu demograficznego, kilkakrotnie przewyższającą wskaźniki wzrostu ogółu ludności miasta. Znamienny jest przy tym fakt silnych związków pomiędzy skalą demograficznego wzrostu CBD a wielkością miasta. Związek ten polega na tym, że wskaźnik wzrostu demograficznego CBD w inicjalnym stadium fazy gentryfikacji rośnie z wielkością miasta. Wynosił on zatem w latach 2000–2005 w przypadku CBD Tokio 21,6% (miasto Tokio 4,7%), CBD Osaka 13,9% (miasto Osaka 1,2%), CBD Nagoja 9,3% (miasto Nagoja 2%) oraz CBD Kioto 4,8% (miasto Kioto 0,8%). W efekcie powyższego trendu zmian wzrósł udział CBD w ogólnomiejskim układzie dystrubucji ludności.

Za znamioną dla trójfazowego procesu rozwoju demograficznego centrów (faza dynamicznego wzrostu – faza wyludniania – faza ponownego wzrostu i gentryfikacji) należy uznać trwałą tendencję wzrostu rynku pracy CBD, wyrażoną zwiększaniem się liczby osób zatrudnionych na ich obszarze. Wyjątkiem jest tu centrum historycznego miasta Kioto, gdzie ograniczone możliwości rozwoju działalności inwestycyjnej w zakresie budownictwa komercyjnego i mieszkaniowego stanowią zasadniczą barierę dla kreowania nowych miejsc pracy. W efekcie w CBD Kioto notowany jest generalnie niewielki trend spadkowy wielkości rynku pracy, z dążnością do względnej jego stagnacji. Badania autora dowodzą jednocześnie, że rynek pracy w CBD jest bezpośrednio związany z dynamiką rozwoju gospodarczego kraju, w szczególności z okresami ekonomicznego boomu i recesji. Powyższy związek dobrze potwierdza przykład CBD Tokio, gdzie w okresie 1995–2000 nastąpił gwałtowny spadek liczby miejsc pracy, która to liczba na wyraźnie obniżonym w stosunku do 1995 roku poziomie utrzymywała się do 2005 roku. Kolejny rok (2006), który jak wiadomo koresponduje z fazą wyraźnego ożywienia gospodarczego Japonii, przyniósł gwałtowny wzrost liczby miejsc pracy. Nawiązuje on przy tym do wieloletniego trendu wzrostu miejsc pracy CBD (ryc. 10). Inną cechą w zakresie zmian rynku pracy w CBD jest umacnianie ich pozycji w ogólnomiejskim rynku pracy. Tak więc w okresie 1955–2006 udział badanych przez autora centrów w globalnym zatrudnieniu miast wzrósł odpowiednio: CBD Tokio z 29,8% do 34,6%, CBD Osaka z 35,7% do 48,1%, CBD Nagoja z 20,5% do 22,4% (tab. 20). Jedynie funkcjonujące w staromiejskiej tkance urbanistycznej CBD Kioto odnotowało bardzo silny spadek udziału w ogólnomiejskim rynku

pracy z 40,1% w 1955 do 29,7% w 2006 roku. Determinowany był on przedstawionymi uprzednio okolicznościami, wynikającymi w zasadniczej mierze z faktu zabytkowego statusu obszaru, objętego ścisłą ochroną konserwatorską (tab. 20).

Tabela 20. CBD Tokio, Osaka, Nagoja i Kioto. Zmiany udziału centrów w ogólnym zaludnieniu miast (A) oraz ogólnomiejskim rynku pracy (B) w latach 1955–2006

Table 20. Changing share of the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto Central Business Districts in the city-wide population (A) and employment (B) over the 1955–2006 period

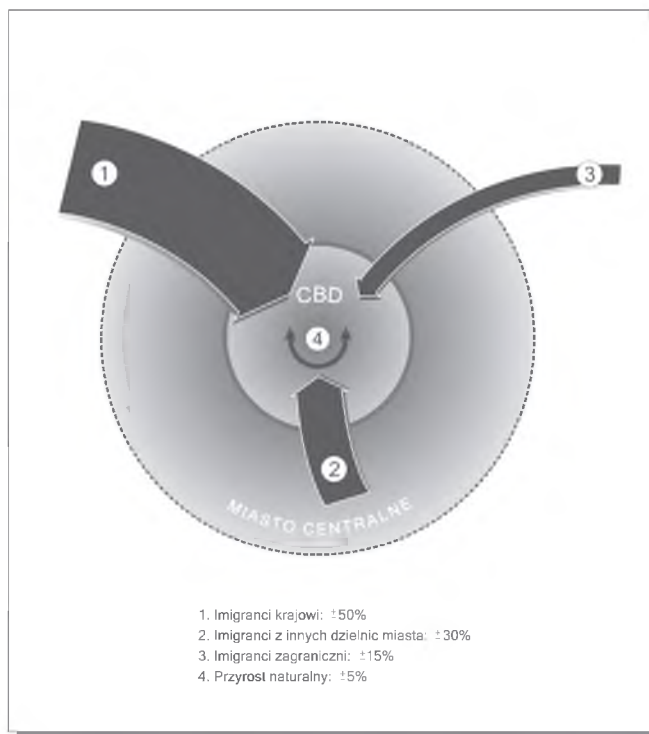
Lata	CBD Tokio		CBD Osaka		CBD Nagoja		CBD Kioto	
	A	B	A	B	A	B	A	B
1955	7,9	29,8	10,6	35,7	8,2	20,5	26,0	40,1
1960	6,6	28,3	9,7	34,7	6,7	19,9	24,1	38,3
1965	5,2	28,1	8,0	35,0	5,3	19,8	20,9	37,5
1970	4,5	29,2	6,7	35,5	4,2	18,5	17,4	34,3
1975	4,2	31,1	5,9	39,2	3,5	19,9	14,7	30,7
1980	4,1	31,4	6,1	39,4	3,2	19,8	13,1	29,4
1985	3,9	31,2	6,3	42,3	3,2	20,1	12,1	29,0
1990	3,3	31,0	7,8	43,1	3,1	20,7	11,5	28,6
1995	3,1	30,8	7,6	44,5	2,9	21,0	11,1	27,3
2000	3,3	29,9	8,1	50,5	3,0	21,9	11,3	28,7
2005	3,8	31,6	9,1	49,5	3,2	20,9	11,8	29,5
2006	4,0	34,6	9,2	48,1	3,2	22,4	12,0	29,7

Uwaga: A – udział mieszkańców CBD w ogólnym zaludnieniu miasta (%), B – udział osób zatrudnionych w CBD w ogólnomiejskim rynku pracy (%).

Źródło: opracowanie własne.

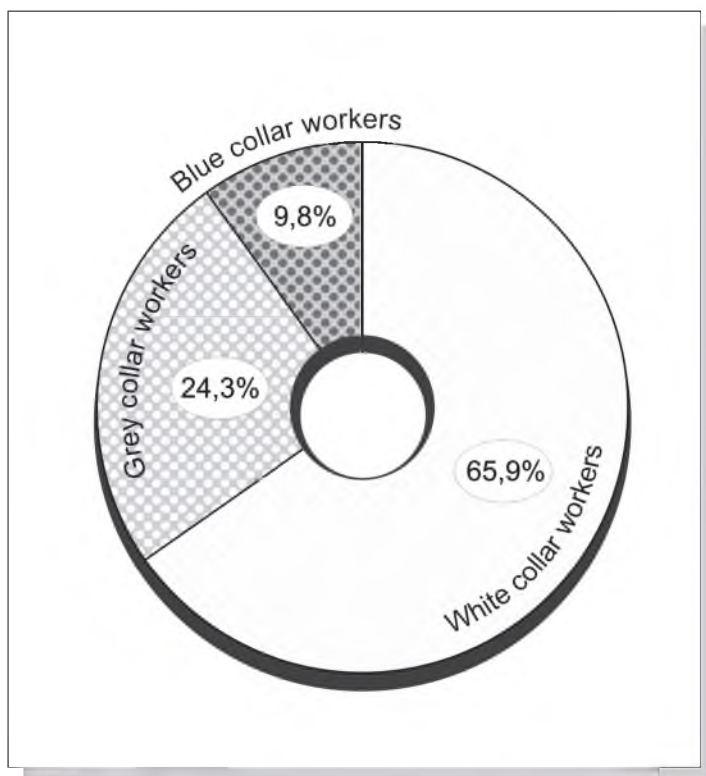
W toku szczegółowej prezentacji problematyki demograficznego rozwoju badanych centrów miast podjęto próbę poznania pochodzenia uczestników procesu gentryfikacji – demograficznego wzrostu CBD, zainicjowanego w 2000 roku i następnie rozwijanego. Odpowiednie materiały statystyczne za lata 2000–2006, dostępne aktualnie dla CBD Tokio, pozwalają stwierdzić, iż w inicjalnym stadium fazy gentryfikacji, fundamentalne znaczenie dla wzrostu demograficznego CBD mają imigranci. Partycypują oni przeciętnie aż w 95% demograficznego wzrostu CBD, uzupełnionym 5% zaledwie udziałem przyrostu naturalnego. Szczegółowa interpretacja uczestników napływu imigracyjnego do CBD Tokio wskazuje, że średnio 50% przedmiotowego wzrostu przypada na imigrantów z różnych regionów kraju (ryc. 18). Na miejscu drugim, z udziałem rzędu 30% znaleźli się imigranci zamieszkujący uprzednio w innych dzielnicach Tokio. Relatywnie bardzo wysoką pozycję zajmują też imigranci zagraniczni, z udziałem 15%. Są to z reguły aktywne zawodowo, o wysokich kwalifikacjach zawodowych osoby wraz z rodzinami, które podejmują pracę w instytucjach zlokalizowanych w CBD. Stanowią one kategorię

okresowo delegowanych do pracy poza granicami kraju osób, które po powrocie do Japonii kontynuują pracę w macierzystych (delegujących) przedsiębiorstwach.

Ryc. 18. Czynniki wzrostu demograficznego CBD miasta Tokio w fazie gentryfikacji
Fig. 18. Factors of the Tokyo CBD population growth in the gentrification phase

Silnie zróżnicowana oferta rynku pracy CBD, którą w ogromnym stopniu reprezentuje aktywność w działach i sferach gospodarki opartej na pracownikach o najwyższych kwalifikacjach zawodowych, decyduje o rosnącym statusie społeczno-ekonomicznym mieszkańców CBD. Korzystając z danych statystycznych prezentujących status społeczno-ekonomiczny aktywnych zawodowo mieszkańców CBD Tokio stwierdzono, że dominują pośród nich (z udziałem 65,9% ogółu), przedstawiciele najwyższej warstwy społeczno-ekonomicznej, czyli *white collar workes* (tzw. „białe kołnierzyki”).

Ryc. 19. Struktura społeczno-ekonomiczna mieszkańców CBD Tokio w fazie gentryfikacji (w kategoriach warstw społeczno-ekonomicznych aktywnej zawodowo ludności zamieszkalej na obszarze CBD – 2005)

Fig. 19. Socio-economic structure of the Tokyo CBD population in the gentrification phase (by socio-economic strata of the economically active permanent residence population)

Na drugim miejscu z udziałem 24,3% znaleźli się *grey collar workers* (tzw. „szare kołnierzyki”), natomiast reprezentanci *blue collar workers* (tzw. „niebieskie kołnierzyki”), czyli najniższej pod względem statusu społeczno-ekonomicznego warstwy ludności, stanowili jedynie 9,8% ogółu aktywnych zawodowo mieszkańców CBD. Podkreślić należy zarazem fakt, że rosnący status społeczno-ekonomiczny mieszkańców stanowi integralny składnik procesu gentryfikacji centrów miast w ogólności. Jako taki należy on do uniwersalnych zjawisk – następstw wzrostu demograficznego współczesnych centrów wielkich miast świata.

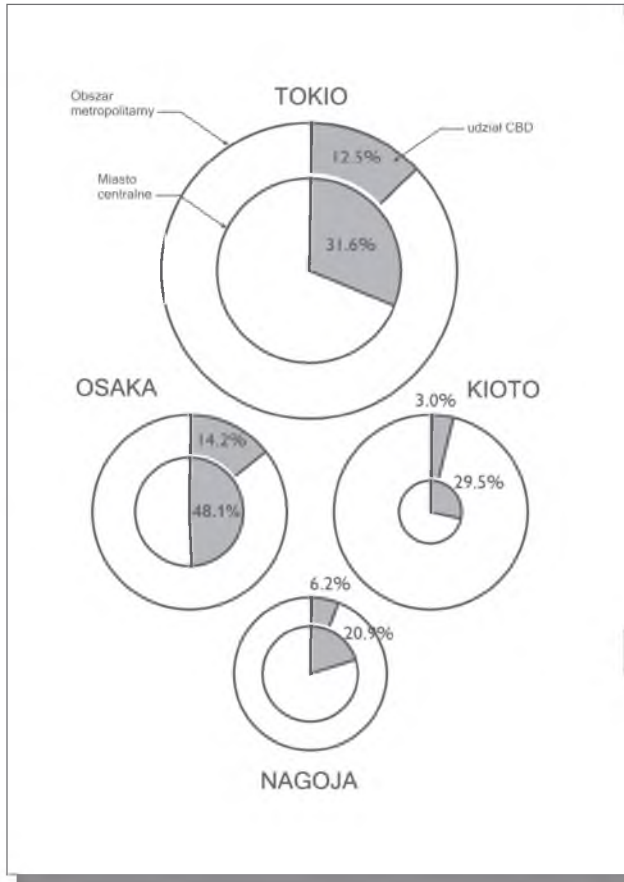
Rozdział 4

Przemiany funkcjonalne centrów oraz ich miejsca w ogólnomiejskim rynku pracy

W ogólnomiejskim systemie rynku pracy, centra wielkich miast Japonii pozostają obszarami, trwałego procesu wzrostu liczby miejsc pracy – zatrudnienia. Przebiega on w warunkach ogólnomiejskiego wzrostu zatrudnienia oraz okresowego spadku liczby ludności CBD. Powyższa okoliczność wskazuje jednoznacznie na szczególną rolę oraz pozycję CBD w strukturze ekonomicznej całego miasta oraz obszaru metropolitalnego. Dowodem silnej pozycji CBD w ogólnomiejskim (a nierzadko metropolitalnym) rynku pracy jest fakt, iż aktywna zawodowo ludność pracująca w CBD reprezentuje od 20,9% (CBD Nagoja) do 48,1% (CBD Osaka) ogółu zatrudnionych w mieście. W skali obszaru metropolitalnego przedmiotowy udział rynku pracy CBD jest zdecydowanie niższy i waha się w przedziale od 3% (Kioto) do 14,2% (Osaka) – ryc. 20.

Z naukowego i poznawczego punktu widzenia będzie zatem wartościowe szczegółowe poznanie procesu przemian struktury funkcjonalnej centrów wielkich miast oraz ich znaczenia w ogólnomiejskim systemie ekonomicznym w zakresie ogólnego rynku pracy, jak też z uwzględnieniem sektorów i głównych działów gospodarki. Centra wielkich miast formują specyficzne jądra ekonomicznej aktywności w ogólnomiejskim systemie gospodarki. Wykazują one w przedmiotowym zakresie silny związek z wielkością miast centralnych oraz ich miejsca w systemie ogólnokrajowej gospodarki. Miejsce szczególne w zespole badanych miast zajmuje Tokio, reprezentujące biegun wzrostu i rozwoju największego na świecie megamiasta i najważniejszego w Japonii regionu gospodarczego o nazwie Keihin. Miasto Osaka i Nagoja stanowią natomiast ośrodki węzłowe dwóch kolejnych na liście rankingowej kraju regionów gospodarczych, a mianowicie Hanshin i Chukyo. Natomiast położone w peryferyjnej strefie regionu Hanshin miasto Kioto wyróżnia się najwyższym poziomem historycznego dziedzictwa struktur przestrzennych i funkcjonalnych, co znajduje wyraz w fakcie jego obecności na światowej liście dziedzictwa kulturowego UNESCO. Trzy pierwsze miasta reprezentują ośrodki centralne jednych z najwięk-

szych na świecie obszarów metropolitalnych, które cechuje zarazem najwyższy poziom nowoczesności gospodarczych struktur.

Ryc. 20. Udział zatrudnienia CBD Tokio, Osaka, Nagoya i Kioto w ogólnomiejskim oraz metropolitalnym rynku pracy (2005)

Fig. 20. Share of the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto Central Business Districts employment in the city-wide and metropolitan labour market (2005)

Wieloletnie badania empiryczne, zawarte zasadniczo w przedziale czasowym lat 1955–2005, pozwolą na dokładne prześledzenie – poznanie procesu ewolucji struktur funkcjonalnych centrów. Obejmuje on okres powojennej odbudowy kraju (1955–1960) i niezwykle dynamicznego rozwoju gospodarczego lat 1960–1980 (tzw. „cudu gospodarczego”), poprzez czasy recesji *bubble economy* (1986–1991) oraz „straconej dekady” lat 1990–2000. Postępowanie badawcze autora zamykają lata 2000–2005 wyznaczające początkowy etap ożywienia japońskiej gospodarki. Proces ewolucji

struktur funkcjonalnych centrów badanych miast oraz ich pozycji w ogólnomiejskim systemie gospodarczym dokumentują szczegółowe dane statystyczne, które stanowią poza tym cenne źródło danych empirycznych, pozwalających między innymi na podejmowanie ogólnych studiów porównawczych centrów wielkich miast świata.

Charakterystycznym, a przy tym uniwersalnym kierunkiem przemian funkcjonalnych nowoczesnych gospodarek jest systematyczny wzrost znaczenia sektora III, któremu towarzyszy spadek udziału zatrudnienia w sektorze II. W kategoriach poszczególnych działów gospodarki, znamienny jest z kolei trwały proces osłabienia pozycji roli przemysłu przy jednoczesnym bardzo silnym wzroście znaczenia usług. Powyższe trendy rozwojowe przemian struktur ekonomicznych szczególnie silnie rozwijane są w gospodarce wielkomiejskich centrów.

Prezentując główne cechy przedmiotowych przemian, należy zwrócić uwagę, że dokonują się one generalnie w warunkach wzrostu rynku pracy centrów (CBD), które w procesie ogólnomiejskiego wzrostu zatrudnienia stanowią bardzo silne bieguny ekonomicznej aktywności.

W przypadku CBD Tokio, rosnącemu rynkowi pracy (w okresie 1955–2005 o 117,8%) towarzyszy zjawisko względnej stagnacji jego udziału w rynku pracy całego miasta na poziomie 30%. Szczegółowe dane statystyczne dowodzą, że lata *bubble economy* oraz „straconej dekady” przyniosły realny spadek liczby miejsc pracy w tym CBD (o 4,8% w okresie 1995–2005), co w warunkach ogólnomiejskiego kryzysu na rynku pracy przyniosło jednak wzrost udziału centrum w globalnym zatrudnieniu miasta, z 30,8% do 31,6%. Świadczy to zatem o ogromnej wrażliwości rynku pracy CBD bądź to na recesyjne lub też rozwojowe procesy gospodarki państwa. Charakterystycznej dla CBD Tokio trwającej do końca lat 80. XX wieku tendencji wzrostowej zatrudnienia w sektorze II, towarzyszył trwały trend spadkowy jego udziału w strukturze gospodarczej centrum. Uległ on wyraźnemu przyspieszeniu w ostatniej dekadzie XX oraz na początku XXI w., co wyraża się zarówno bardzo silnym spadkiem liczby zatrudnionych (o 37,5% w okresie 1985–2005), jak i zdecydowanym osłabieniem pozycji tego sektora w strukturze funkcjonalnej CBD z 28,9% w 1955 do 15,4% w 2005 roku. Powyższy charakter i skala zmian udziału sektora II w gospodarce CBD związane są z silnym osłabieniem pozycji przemysłu, którego udział w ogólnym zatrudnieniu centrum spadł z 22,6% w 1955 do zaledwie 10,9% w 2005 roku (tab. 21). Największa skala zmniejszenia liczby pracowników przemysłu odnotowana została w latach 1985–2005, notując wartość 42,6%. Znamienny w tym zakresie był jednocześnie fakt bardzo silnego wzrostu znaczenia CBD w ogólnomiejskim rynku zatrudnienia w przemyśle, z 20,4% w 1955 do 29,4% w 2005 roku. Wynika to z generalnego trendu spadkowego tej sfery działalności gospodarczej w ekonomicznym obrazie całego miasta jako rezultatu deglomeracji przemysłu oraz tercjalizacji struktur ekonomicznych. Towarzystwo mu utrwalanie (a nawet rozwój) tego działu gospodarki CBD Tokio za sprawą lokalizacji bardzo licznych firm reprezentują-

Rozdział 4

cych szeroko rozumiany przemysł poligraficzny (w 2005 roku na obszarze CBD funkcjonowało ponad tysiąc różnej wielkości zakładów poligraficznych – (*Tokyo Statistical Yearbook 2005, Section 5, Manufacturing Industry*), z silną obecnością drobnego przemysłu spożywczego.

Tabela 21. CBD Tokio. Zmiany liczby ludności czynnej zawodowo według miejsca pracy (w tys. – A), struktury zatrudnienia (w odsetkach – B), udziału CBD w ogólnomiejskim rynku pracy (C) z uwzględnieniem sektorów i działów gospodarki, w latach 1955–2005
Table 21. Tokyo CBD. Changing employed persons number (A), employment structure (B) and share of the CBD in the city-wide labour market by sectors and branches of economy (C) over the 1955–2005 period

Lata	Cechy	Zatrudnieni według sektorów i działów gospodarki					
		Sektor II	Sektor III	Przemysł	Handel	Usługi	w tym FIRE
1955	A 972,0	280,9	691,1	219,7	272,9	418,2	88,7
	B 100,0	28,9	71,1	22,6	28,1	43,0	9,1
	C 29,8	21,8	35,7	20,4	34,1	36,8	65,3
1965	A 1554,8	469,2	1085,6	354,7	479,0	606,6	150,7
	B 100,0	30,2	69,8	22,8	30,8	39,0	9,7
	C 28,1	20,4	33,8	19,3	33,3	34,3	50,7
1975	A 1 902,7	523,5	1 379,2	402,0	563,3	815,9	189,7
	B 100,0	27,5	72,5	21,1	29,6	42,9	10,0
	C 31,1	25,2	34,1	25,6	33,1	34,9	46,1
1985	A 2035,1	523,0	1512,1	400,9	602,4	909,7	205,5
	B 100,0	25,7	74,3	19,7	29,6	44,7	10,1
	C 31,2	25,7	34,0	26,7	32,8	34,9	45,7
1995	A 2224,0	494,7	1729,3	366,4	580,3	1149,0	277,2
	B 100,0	22,2	77,8	16,5	26,1	51,7	12,5
	C 30,8	27,1	32,4	29,8	30,9	33,3	46,4
2005	A 2117,2	326,9	1790,3	230,3	486,5	1303,8	240,6
	B 100,0	15,4	84,6	10,9	23,0	61,6	11,4
	C 31,6	26,9	32,7	29,4	30,4	33,7	45,8
zmiany A w % 1955– –2005	+ 117,8	+ 16,4	+ 159,1	+ 4,8	+ 78,3	+ 211,8	+ 171,3

Uwagi: A – ludność czynna zawodowo według miejsca zatrudnienia oraz sektorów i gałęzi gospodarki (w tys.); B – struktura zatrudnienia czynnych zawodowo (%); C – udział CBD w ogólnomiejskim rynku pracy – zatrudnienia w ramach sektorów oraz wybranych gałęzi gospodarki (%).

Źródło: opracowanie własne.

Fot. 18. CBD Tokio–Chiyoda. Skwer w otoczeniu biurowej zabudowy Marunouchi. Ta niewielka oaza zieleni urządzona w miejscu gdzie notowane są najwyższe ceny gruntów na świecie, gromadzi w porze lunchu rzesze *white collar workers* – pracowników pobliskich biurowców. Obecne w przestrzeni centrów japońskich miast otwarte tereny zielone są przede wszystkim jednym z najważniejszych ogniw w systemie bezpieczeństwa ogromnej rzeszy pracowników i użytkowników CBD. W warunkach zagrożenia pożarowego czy trzęsieniem ziemi są one głównym miejscem ewakuacji pracujących w ich sąsiedztwie osób.

Photo 18. CBD Tokyo–Chiyoda. Group of a white collar workers at the Marunouchi, during lunch time.

Fot. 19. CBD Tokio–Chiyoda. Skromna świątynia szintoistyczna z charakterystyczną bramą tori w otoczeniu drapaczy chmur Marunouchi. Odwiedzana licznie w porze lunchu przez osoby szukające wsparcia bogini Amaterasu lub zmarłych przodków w ważnych sprawach zawodowych oraz rodzinnych.

Photo 19. CBD Tokyo–Chiyoda. Homely shinto shrine surrounded by skyscrapers of the Marunouchi.

Podkreślany w niniejszej pracy wielokrotnie trwały proces wzrostu rynku pracy CBD związany był praktycznie ze wzrostem liczby pracowników zatrudnionych w sektorze III (przyrost o 159,1% w okresie 1955–2005), których udział w strukturze zatrudnienia CBD zwiększył się odpowiednio z 71,1% (1955) do 84,6% (2005). Źródłem tych przemian był przede wszystkim bardzo silny rozwój aktywności w usługach. Tylko ten dział gospodarki CBD notował stały wzrost zatrudnienia, który w okresie badawczym 1955–2005 osiągnął wartość 211,8%. Zaowocowało to utrwaleniem i wzrostem dominacji tego działu gospodarki w strukturze ekonomicznej CBD, z 43% w 1955 do 61,6% w 2005 roku. Dokoňuje się ona zasadniczo za sprawą bardzo silnego wzrostu zatrudnienia pracowników sfer FIRE oraz IC, reprezentujących łącznie 25,7% ogółu czynnej zawodowo ludności CBD oraz aż 41,7% zatrudnionych w usługach (2005). W powyższych dwu sferach działalności ekonomicznej CBD Tokio legitymuje się bardzo wysoką pozycją w ogólnomiejskim układzie zatrudnienia. I tak w przypadku sfery FIRE zatrudnione na terenie CBD osoby stanowią 45,8%, natomiast w sferze IC 46,7% ogółu powyższych grup pracowników całego Tokio. Charakterystyczna dla Tokio deglomercja części funkcji centralnych tzw. wyższego rzędu, przejawiająca się głównie w formowaniu i rozwoju ultranowoczesnych subcentrów (m.in. Shinjuku, Shibuya, Ikebukuro) sprawia, iż pomimo stałego wzrostu zatrudnienia w sferach FIRE i IC na terenie CBD, centrum to w ogólnomiejskim układzie tego segmentu rynku pracy ma wyraźnie słabszą pozycję. Za pozytywną uznać należy okoliczność względnej stabilizacji w latach 1970–2005 udziału CBD w ogólnomiejskim układzie zatrudnienia w sferze FIRE na poziomie rzędu 45%, czemu towarzyszył wzrost koncentracji działalności w placówkach reprezentujących centralne siedziby (headquarters) rodzimych i międzynarodowych instytucji – korporacji finansowych, ubezpieczeniowych itp., jak też instytucji rządowych.

CBD jest także bardzo ważnym obszarem działalności handlowej, rozwijanej w znacznym stopniu w ramach placówek reprezentujących najwyższy standard świadczonych usług oraz oferujących szeroką gamę produktów najwyższej jakości, w tym luksusowych. Działalność handlowa jak żadna inna wykazuje skrajnie silny związek z cyklami ekonomicznego wzrostu lub gospodarczej recesji. W przypadku CBD Tokio lata powojennej odbudowy oraz okresu „cudu gospodarczego” przyniosły bardzo silny rozwój rynku pracy w handlu, który utrzymywał się do połowy lat 80. XX wieku. Zatrudnienie w tym dziale gospodarki oscylowało na poziomie 29–30% ogółu czynnych zawodowo CBD, przy strukturalnym udziale w systemie, który jak pamiętamy znaczony był w przypadku Japonii bardzo niskim poziomem wzrostu gospodarczego, przyniósł silny spadek zatrudnienia w handlu, sięgający w okresie 1955–2005 wartość – 16,2% (miejsca pracy utraciło aż 93,8 tys. osób). Pomimo to handel pozostaje w CBD jednym z głównych działów ekonomicznej aktywności, koncentrując średnio 32% ogółu zatrudnionych w handlu na obszarze całego Tokio.

Fot. 20. CBD Tokio–Chuo. Fragment zabudowy biurowo-handlowej w zespole Yaesu, sąsiadującym od wschodu z centralnym dworcem kolejowym miasta Tokio. Zwieńczająca jeden z budynków elektroniczna mapa pogody Japonii zastąpiona została aktualnie teledyskiem prezentującym notowania giełdowe oraz kursy walut.

Photo 20. CBD Tokyo–Chuo. Example of office-commercial buildings in the Yaesu area, located next to the Tokyo Station.

Fot. 21. CBD Tokio–Chuo. Nocny obraz centralnej części Ginzy – najbardziej ekskluzywnej i najdroższej dzielnicy handlowo-rozrywkowej Tokio. Na pierwszym planie jedna z ikon Ginzy – budynek San-ai. Przeszkłony obiekt w kształcie walca powstały w 1962 roku mieści luksusowe butikie oraz kawiarnie. Tę część Ginzy charakteryzuje obecność tradycyjnych, ekskluzywnych restauracji zwanych „ryotei”, będących miejscem spotkań biznesowych oraz towarzyskich znanych polityków i zamożnych przedsiębiorców.

Photo 21. CBD Tokyo–Chuo. Central part of the Ginza by night, with characteristic San-ai building.

Miasto Osaka wyróżnia się na tle badanych miast największym terytorialnie CBD, zajmującym aż 11% ogólnego obszaru miasta. Dynamicznemu rozwojowi ekonomicznemu miasta i regionu towarzyszył od zakończenia drugiej wojny światowej silny wzrost rynku pracy CBD, osiągający w okresie 1955–2005 wartość 110,5%. Przedmiotowy wskaźnik jest nieznacznie niższy od notowanego w CBD Tokio (117,8%), jednak za sprawą względnie dużego zasięgu terytorialnego oraz braku konkurencji subcentrów, CBD Osaka charakteryzuje się stałym wzrostem udziału w ogólnomiejskim rynku pracy (z 35,7% w 1955 do 48,1% ogółu zatrudnionych na obszarze miasta w 2005 roku). Powyższą sytuację należy uznać za wyjątkową w kategorii wielkich miast. Stan ten determinowany jest w zasadniczej mierze brakiem w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej miasta Osaka subcentrów (tak charakterystycznych dla Tokio), które byłyby ośrodkami ograniczonej koncentracji funkcji centralnych, w tym także na zasadach częściowej ich deglomracji z CBD.

W kategoriach sektorów gospodarki charakterystyczny jest dla CBD Osaka spadek zatrudnienia w sektorze II (z 26,3% w 1955 do 12,1% w 2005 roku), przy jednoczesnym wzroście jego pozycji w ogólnomiejskim rynku pracy (z 21,9% w 1955 do 31,2% w 2005 roku). W przekroju badawczym lat 1955–2005 notowany jest trwały proces spadku strukturalnego udziału pracowników przemysłu w rynku pracy CBD (z 21,2% do zaledwie 6,7%), przy umacnianiu ich roli w strukturze zatrudnienia całego miasta (z 21,2% do 25,1%).

Dla ewolucji struktury zatrudnienia CBD Osaka znamienny jest także trwały proces umacniania pozycji pracowników sektora III, którzy odnotowali szczególnie silny wzrost udziału w gospodarce CBD w dekadzie 1995–2005 (z 79,8% w 1955 do 87,9% w 2005 roku). Do połowy lat 80. XX wieku rozwój tego sektora gospodarki opierał się zasadniczo na wysokiej koncentracji pracowników handlu, którzy pod względem liczby i strukturalnego udziału, nieznacznie przewyższali zbiorowość pracowników usług. Od tego okresu rynek pracy usług wszedł w fazę dynamicznego wzrostu i rozwoju (przyrost miejsc pracy w okresie 1985–2005 aż o 53,4%), przy równoczesym zmniejszeniu zatrudnienia w handlu (spadek o 1,4%). W powyższych okolicznościach CBD Osaka wyraźnie umocniło pozycję największego i najważniejszego rynku pracy w handlu i usługach w skali miasta. Fakt ten potwierdzają dane empiryczne z których wynika, że pracownicy CBD zatrudnieni w handlu oraz usługach stanowili w 2005 roku odpowiednio 50,3% oraz 53,2% ogółu zatrudnionych w tych działach gospodarki miasta Osaka. Kolejnym przykładem utrzymującej się bezwzględnej dominacji CBD Osaka w ogólnomiejskim rynku pracy jest koncentracja na jego terytorium aż 65,2% miejsc pracy w sferze FIRE oraz 76,2% w sferze IC. Przytoczone informacje potwierdzają proces nie tylko utrzymywania, lecz też umacniania w latach 1955–2005 wyjątkowo wysokiej pozycji CBD Osaka w ogólnomiejskim systemie gospodarki – rynku pracy z 35,7% do 48,1% ogółu zatrudnionych (tab. 22).

Tabela 22. CBD Osaka. Zmiany liczby ludności czynnej zawodowo według miejsca pracy (w tys. – A), struktury zatrudnienia (w odsetkach – B), oraz udziału CBD w ogólnomiejskim rynku pracy z uwzględnieniem sektorów i działów gospodarki (C), w latach 1955–2005

Table 22. Osaka CBD. Changing employed persons number (A), employment structure (B) and share of the CBD in the city-wide labour market by sectors and branches of economy over the 1955–2005 period

Lata	Cechy	Zatrudnieni według sektorów i działów gospodarki					
		Sektor II	Sektor III	Przemysł	Handel	Usługi	w tym FIRE
1955	A 496,0	130,4	365,6	105,3	176,5	189,1	40,5
	B 100,0	26,3	73,7	21,2	35,6	38,1	8,2
	C 35,7	21,9	46,5	20,3	47,3	45,7	71,7
1965	A 801,1	213,9	587,2	160,1	321,1	266,1	74,9
	B 100,0	26,7	73,3	20,0	40,1	33,2	9,3
	C 35,0	21,5	44,8	19,6	49,1	40,5	65,0
1975	A 909,9	232,3	677,6	168,0	352,2	325,4	92,0
	B 100,0	25,5	74,5	18,4	38,7	35,8	10,1
	C 39,2	27,0	48,4	25,1	48,8	44,0	64,6
1985	A 943,6	212,3	731,3	151,9	372,7	358,6	96,2
	B 100,0	22,5	77,5	16,1	39,5	38,0	10,2
	C 42,3	26,2	30,5	24,6	46,2	44,3	63,3
1995	A 1 099,7	222,6	877,1	148,2	366,9	510,2	112,4
	B 100,0	20,2	79,8	13,5	33,4	46,4	10,2
	C 44,5	31,7	49,5	30,5	50,3	48,7	65,6
2005	A 1 044,3	126,5	917,8	70,0	367,6	550,2	95,2
	B 100,0	12,1	87,9	6,7	35,2	52,7	9,2
	C 48,1	31,2	52,0	25,1	50,3	53,2	65,2
zmiany A w % 1955–2005	+110,5	-3,0	+151,0	-33,5	+108,3	+191,0	+135,1

Uwaga: objaśnienie oznaczeń literowych: A, B, C jak w tab. 21.

Źródło: opracowanie własne.

Prymat ten opiera się w zasadniczej mierze na dojazdach do pracy osób o najwyższych kwalifikacjach zawodowych zamieszkałych w pobliskich wielkich ośrodkach miejskich, a mianowicie w Kobe oraz Kioto. Integralnym elementem tego pocesu jest (podobnie jak w przypadku CBD Tokio) szeroka działalność inwestycyjna, wyrażająca się w modernizacji istniejących oraz realizacji nowych, ultranowoczesnych budowli komercyjnych, dzięki czemu rozwija się tu proces gentryfikacji CBD w sferze funkcjonalnej (unowocześnienie struktury zatrudnie-

nia z rosnącym udziałem osób zatrudnionych w sferze FIRE oraz IC), oraz infrastrukturalnej (rosnący udział nowoczesnej, w tym „inteligentnej” zabudowy).

W grupie badanych centrów japońskich miast będących ośrodkami węzłowymi największych regionów gospodarczych tego kraju, CBD Nagoja odznacza się najmniejszą powierzchnią. Cechuje się ono jednocześnie kilkakrotnie mniejszym rynkiem pracy, który z punktu widzenia obrazu funkcjonalnego znamionuje wysokie podobieństwo procesu ewolucji struktury funkcjonalnej do CBD Tokio i Osaka. Jak przystało na centrum ważnego ośrodka regionalnego, CBD Nagoja zwiększyło w okresie 1955–2005 rynek pracy o 105,8%. Na wzór CBD Tokio i Osaka przełom XX/XXI wieku przyniósł jego okresowe zmniejszenie (o 7,8% w latach 1995–2005), co w warunkach ogólnokrajowej, a co za tym idzie ogólnomiejskiej recesji i stagnacji rozwoju gospodarczego, zaowocowało utrzymaniem pozycji CBD w rynku pracy całego miasta na poziomie 20%. Powyższy odsetek udziału CBD w ogólnym zatrudnieniu miasta utrzymywał się przez cały okres 1955–2005, co uznać należy za charakterystyczną cechę rozwoju rynku pracy centrum tego miasta. Przebiegał on w warunkach wzrostu gospodarczego całego miasta, ze szczególną koncentracją funkcji centralnych w otoczeniu głównego dworca kolei, położonego w przyległej dzielnicy Nakamura. Do charakterystycznych cech CBD Nagoja zaliczyć należy względnie niski udział sektora II w jego strukturze ekonomicznej, w tym przemysłu. W okresie 1955–2005 zanotowano spadek zatrudnienia w przemyśle o 40,2%, czemu towarzyszyło obniżenie udziału tego działu gospodarki w strukturze funkcjonalnej CBD z 18,1% w 1955 do zaledwie 5,3% w 2005 roku. Wręcz symboliczną pozostawała też pozycja CBD w ogólnomiejskim rynku zatrudnienia w przemyśle, z przeciętnym udziałem na poziomie 9%. Rosnąca marginalizacja działalności przemysłowej w strukturze funkcjonalnej centrum Nagoja (według danych za 2006 rok, zatrudnieni w przemyśle reprezentowali zaledwie 2,8% ogółu czynnych zawodowo) jest pochodną bardziej dynamicznego rozwoju sektora III, ze szczególnym uwzględnieniem usług. W badanych kategoriach zatrudnienia właśnie pracownicy usług jako jedyni notowali w całym okresie badawczym trwały trend wzrostu, który za okres 1955–2005 odnotował wartość 206,8%. Przyniosło to zasadniczy wzrost udziału usług w strukturze zatrudnienia CBD z 38% (1955) do 56,7% (2005). Przełomowymi pod tym względem były lata 1975/1985, kiedy CBD doświadczało bardzo silnego rozwoju rynku pracy w usługach, dystansując systematycznie rynek pracy w handlu (tab. 23).

Tabela 23. CBD Nagoja. Zmiany liczby ludności czynnej zawodowo według miejsca pracy (w tys. – A), struktury zatrudnienia (w odsetkach – B), oraz udziału CBD w ogólnomiejskim rynku pracy z uwzględnieniem sektorów i działów gospodarki (C), w latach 1955–2005

Table 23. Nagoya CBD. Changing employed persons number by place of work (A), employment structure (B) and share of the CBD in the city-wide labour market by sectors and branches of economy (C) over the 1955–2005 period

Lata	Cechy	Zatrudnieni według sektorów i działów gospodarki					
		Sektor II	Sektor III	Przemysł	Handel	Usługi	w tym FIRE
1955	A 138,5	33,5	105,0	25,1	52,3	52,7	11,5
	B 100,0	24,2	75,8	18,1	37,8	38,0	8,3
	C 20,5	12,0	29,5	10,1	32,8	26,8	58,6
1965	A 224,7	50,9	173,8	34,0	95,1	78,7	22,5
	B 100,0	22,6	77,4	15,1	42,3	35,1	10,0
	C 19,8	13,1	27,3	8,7	31,3	23,7	50,9
1975	A 249,4	49,0	200,4	32,1	102,3	98,1	27,5
	B 100,0	19,7	80,3	12,9	41,0	39,3	11,0
	C 19,9	16,1	25,1	9,6	25,1	23,3	45,6
1985	A 273,4	42,4	231,0	24,3	108,5	122,5	30,9
	B 100,0	15,5	84,5	8,9	39,7	44,8	11,3
	C 20,1	15,3	24,5	9,3	25,7	23,6	43,7
1995	A 309,1	43,1	266,0	23,4	115,6	150,4	34,8
	B 100,0	13,9	86,1	7,6	37,4	48,7	11,3
	C 21,0	10,9	25,0	9,0	25,4	24,6	44,8
2005	A 285,0	31,6	253,4	15,0	91,7	161,7	31,6
	B 100,0	11,1	88,9	5,3	32,2	56,7	10,2
	C 20,9	10,4	24,1	8,0	23,4	24,4	45,0
zmiany A w % 1955–2005	+105,8	-5,7	+141,3	-40,2	+75,3	+206,8	+174,8

Uwaga: objaśnienie oznaczeń literowych A, B, C, jak w tab. 21.

Źródło: opracowanie własne.

W końcowej fazie okresu badawczego zbiorowość pracowników usług była liczniejsza aż o 76,3% w stosunku do zatrudnionych w handlu (2005). Istotnym w tym względzie jest fakt, że w skali ogólnomiejskiej gospodarki pracownicy CBD tych działów zachowują relatywną równowagę udziałów. Stanowią oni odpowiednio 23,4% oraz 24,4% wszystkich pracowników handlu i usług zatrudnionych na obszarze miasta Nagoja. Wzorem innych badanych centrów,

CBD miasta Nagoja jest głównym obszarem koncentracji miejsc pracy w sferach FIRE oraz IC. I tak zatrudnieni na obszarze CBD w sferze FIRE stanowili 45% ogólnomiejskiego rynku pracy, natomiast pracownicy sfery IC 49,4%. Biorąc pod uwagę jedynie szeroko rozumianą działalność finansowo-bankową, stwierdzono, że zatrudnieni w zlokalizowanych na terenie CBD tego rodzaju instytucjach reprezentują aż 55,5% ogółu tej kategorii pracowników całego miasta. Przytoczone dane dowodzą jednoznacznie siły i nowoczesności struktury ekonomicznej CBD tego miasta oraz jego wysokiej pozycji w ogólnomiejskim układzie zatrudnienia i ekonomicznym obrazie.

Fot. 22. CBD Nagoja–Naka. Dom towarowy firmy Mitsukoshi, jednego z najstarszych i najważniejszych założycieli oraz właścicieli sieci domów towarowych w Japonii. Założona w 1869 roku firma ma główną siedzibę w CBD Nagoja.

Photo 22. CBD Nagoya–Naka. Central part of Naka district with characteristic building of the Mitsukoshi Department Store.

W CBD historycznego Kioto, które charakteryzuje się najwyższym stopniem dziedzictwa przestrzennego układu oraz urbanistycznej tkanki, notuje się najwyższy wśród centrów badanych miast poziom strukturalnego udziału pracowników sektora II oraz przemysłu. Związane jest to w zasadniczym stopniu z nienotowaną w skali innych miast kraju powszechnością w Kioto tradycyjnych zakładów – warsztatów rzemieślniczych. W większości reprezentują one klasyczne gałęzie rzemiosła użytkowego i artystycznego, gdzie z wykorzystaniem tradycyjnych technik i technologii, wytwarza się (z reguły ręcznie), niesłychanie szeroką gamę tradycyjnych wyrobów (m.in. kimona, pasy obi, drewniane sandały geta, tradycyjne wachlarze i papierowe parasole, ozdobne pałeczki hashi, najwyższej wartości artystycznej lalki ningyo, tradycyjne słodczyce wagashi czy najwyższej klasy ceramikę i wyroby z laki).

Ta kategoria często unikatowych wyrobów rzemieślniczych, reprezentujących powszechnie najwyższe walory artystyczne, jest zarazem przedmiotem oferty handlowej w ramach niezliczonych placówek zlokalizowanych na terenie CBD. Popyt na te wyroby nabywane przez rzesze klientów, w większości krajowych i zagranicznych turystów (47,3 mln osób w 2005 roku), wyjaśnia dominację pracowników handlu w strukturze zatrudnienia CBD aż do połowy lat 80. XX wieku. Dopiero dekada lat 1985–1995 przyniosła utratę przez handel czołowej pozycji w obrazie funkcjonalnym centrum Kioto na rzecz pracowników usług. Ci ostatni stanowią obecnie 46,8% ogółu zatrudnionych osób, podczas gdy pracownicy handlu reprezentują 40,4% ogółu czynnych zawodowo w CBD (2005). Podkreślić należy jednocześnie utrzymywanie przez CBD względnie wysokiej pozycji w ogólnomiejskim rynku pracy w handlu i usługach. Ma to miejsce w warunkach silnego trendu spadkowego ich udziału w okresie 1955–2005 (z 52,7% do 34,3% w handlu oraz z 40% do 29,9% w grupie pracowników usług), związanego przede wszystkim z ograniczonymi możliwościami rozwoju rynku pracy w pozostającej pod ścisłą ochroną konserwatorską zabudową CBD i jednoczesnym silnym wzrostem tego typu aktywności w pozostałych dzielnicach miasta Kioto (tab. 24).

Spadkowi udziału zatrudnienia w przemyśle z 29,5% w 1955 do 9,9% w 2005 roku towarzyszy najwyższy wskaźnik ubytku miejsc pracy, który osiągnął w powyższym okresie wartość – 61,6%. Za pozytywny trend ilościowych i strukturalnych przemian obrazu funkcjonalnego CBD Kioto uznać natomiast należy najwyższy wskaźnik wzrostu zatrudnienia w usługach (przyrost o 52,6% w latach 1955–2005), a w ich ramach zwłaszcza pracowników sfery FIRE (wzrost o 92,7%). Ci ostatni na wzór CBD Tokio oraz CBD Nagoja stanowią aż 46,5% ogółu czynnych zawodowo sfery FIRE całego miasta.

Zgromadzone i opracowane przez autora materiały statystyczne (tab. 21–24) pozwalają na sformułowanie kilku dodatkowych, cennych syntez. Najistotniejszy w tym zakresie jest zapewne fakt, iż dla przemian struktur funkcjonalnych badanych centrów wielkich miast Japonii znamieny jest *trwały proces ich gentryfikacji funkcjonalnej*. Polega on na rozwoju rynku pracy oraz wzroście udziału w obrazie funkcjonalnym wszystkich centrów badanych miast sektora III, a w jego ramach najwyższego wskaźnika wzrostu zatrudnienia w usługach. W przypadku centrów Tokio, Osaka oraz Nagoja, różnice te sięgały na korzyść zatrudnionych w usługach, od kilku do kilkunastu punktów procentowych w początkowej fazie okresu badawczego (lata 50. XX wieku), a w końcowym okresie badań (2005) różnice te zdecydowanie wzrosły, osiągając w przypadku CBD Tokio wartość niemal 40 punktów procentowych (zatrudnieni w handlu 23% natomiast w usługach 61,6% ogółu pracowników CBD). Integralnym elementem powyższego procesu jest skrajnie wysoki udział CBD w ogólnomiejskim rynku pracy w sferach FIRE (od 45% do 65,2%) oraz IC (od 46,7% do 76,2%).

Rozdział 4

Tabela 24. CBD Kioto. Zmiany liczby ludności czynnej zawodowo według miejsca pracy (w tys. – A), struktury zatrudnienia (w odsetkach – B), oraz udziału CBD w ogólnomiejskim rynku pracy z uwzględnieniem sektorów i działów gospodarki (C), w latach 1955–2005

Table 24. Kyoto CBD. Changing employed persons number by place of work (A), employment structure (B) and share of the CBD in the city-wide labour market by sectors and branches of economy (C) over the 1955–2005 period

Lata	Cechy	Zatrudnieni według sektorów i działów gospodarki					
		Sektor II	Sektor III	Przemysł	Handel	Usługi	w tym FIRE
1955	A 189,5	62,4	127,1	56,0	60,7	66,4	8,2
	B 100,0	33,0	67,0	29,5	32,0	35,0	4,3
	C 40,1	39,1	45,8	35,7	52,7	40,9	59,3
1965	A 242,1	79,5	162,6	68,1	88,6	74,0	12,8
	B 100,0	32,9	67,1	28,1	36,6	30,5	5,3
	C 37,5	29,3	45,3	29,7	51,6	39,6	58,1
1975	A 230,2	63,9	166,3	57,1	87,4	78,9	13,6
	B 100,0	27,8	72,2	24,8	38,0	34,2	5,9
	C 30,7	23,8	35,5	25,3	46,7	35,4	54,9
1985	A 221,5	48,7	172,8	47,6	89,5	83,3	15,9
	B 100,0	22,0	78,0	21,4	40,4	37,6	7,8
	C 29,0	21,5	32,7	22,1	38,9	27,6	48,7
1995	A 224,5	44,3	180,2	35,5	84,3	95,9	18,9
	B 100,0	19,7	80,3	15,8	37,6	42,7	8,4
	C 27,3	19,8	30,4	21,5	36,2	26,7	46,7
2005	A 216,7	27,9	188,8	21,5	87,5	101,3	15,8
	B 100,0	12,8	87,2	9,9	40,4	46,8	7,3
	C 29,5	20,0	31,7	19,9	34,3	29,9	46,5
zmiany A w % 1955–2005	+14,4	-55,3	+48,5	-61,6	+44,2	+52,6	+92,7

Uwaga: objaśnienie oznaczeń literowych A, B, C jak w tab. 21.

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystycznemu dla badanych centrów systematycznemu wzrostowi rynku pracy towarzyszy *proces gentryfikacji CBD w sferze infrastrukturalnej*. Wyraża się on w podkreślanej wielokrotnie działalności inwestycyjnej, polegającej na modernizacji, przebudowie oraz rozwoju (intensyfikacji) tkanki urbanistycznej, głównie za sprawą realizacji ultranowoczesnych budowli przeznaczonych na lokalizację komercyjnych funkcji. Te zespoły nowoczesnej, wysokościowej zabudowy często o wyrafinowanych rozwiązaniach architektonicznych z systematycznie

rosnącym udziałem „inteligentnych” budynków, są swoistą wizytówką – znakiem rozpoznawczym CBD i całego miasta oraz świadectwem jego siły ekonomicznej. W konsekwencji CBD formuje w powyższych okolicznościach specyficzny układ, zarówno w strukturze przestrzennej, jak i w krajobrazie całego miasta. W coraz szerszym zakresie proces gentryfikacji CBD w sferze infrastrukturalnej związany jest też z realizacją nowoczesnej zabudowy mieszkaniowej, reprezentowanej przez nowoczesne apartamentowce, które wysokością oraz rozwiązaniami architektonicznymi dorównują zabudowie komercyjnej.

Fot. 23. CBD Kioto–Nakagyo. Przykład zabudowy biurowej z lat 90. XX wieku przy ulicy Karasuma-dori. O wysokiej atrakcyjności lokalizacyjnej tej ulicy decyduje przebiegająca tędy główna linia metra, łącząca poprzez główny dworzec kolejowy północne i południowe rejony Kioto.

Photo 23. CBD Kyoto–Nakagyo. Example of office buildings located along the Karasuma-dori, realized at the end of the XX c.

Fot. 24. CBD Kioto–Nakagyo. Wschodnią część dzielnicy Nakagyo znamionuje szczególnie wysoki poziom koncentracji tradycyjnych form działalności handlowo-usługowej. Odwiedzana jest przez tłumy mieszkańców miasta oraz turystów, a większość jej ulic i uliczek wyłączona jest w ciągu dnia z ruchu kołowego. Wśród przemierzających tę część CBD osób charakterystyczna jest powszechna obecność „demaie”, czyli poruszających się na rowerach dostawców ciepłych posiłków, zamawianych przez pracowników biur, sklepików itp.

Photo 24. CBD Kyoto–Nakagyo. Part of district with concentration of traditional trade and service activities. In the centre „demaie” – deliverer of hot meals.

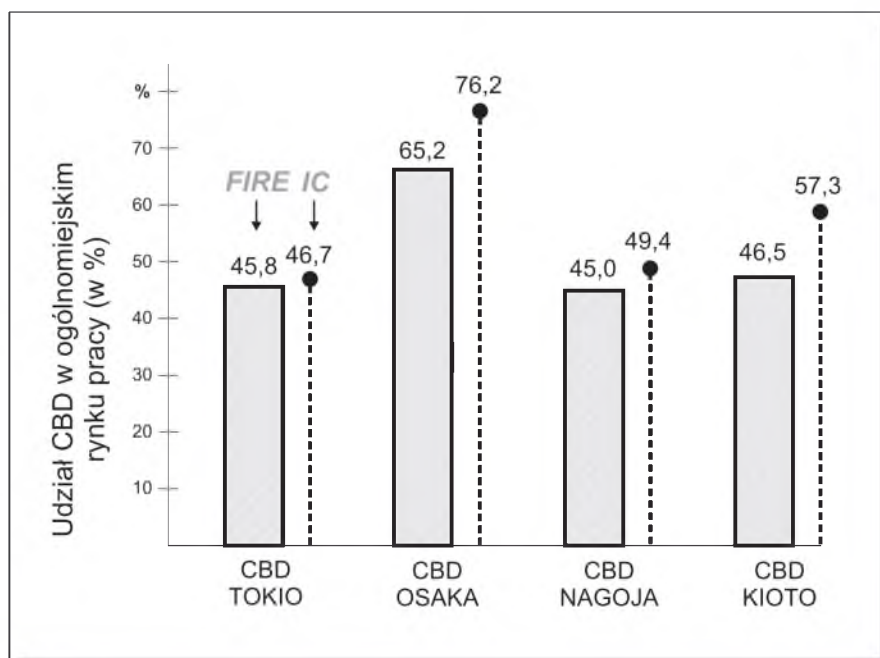
Fot. 25. CBD Kioto–Nakagyo. Jedna z niezliczonych uliczek handlowych wschodniego Nakagyo. Znamionuje je obecność niewielkich, najczęściej rodzinnych sklepików oferujących niezwykle szeroką gamę towarów. Placówki tego rodzaju są miejscem pracy większości zatrudnionych w handlu osób na obszarze CBD. Widoczna na fotografii kolejka oczekuje cierpliwie na możliwość zakupu batatów, pieczonych na otwartym ogniu.

Photo 25. CBD Kyoto–Nakagyo. Street line of customers waiting for hot batatas.

Fot. 26. CBD Kioto–Nakagyo. Klasyczna staromiejska zabudowa CBD w handlowej części dzielnicy Nakagyo. Partery dwukondygnacyjnych, drewnianych budynków zajmują tradycyjne restauracje i herbaciarnie, wypełniające się gośćmi w porze lunchu oraz w godzinach wieczornych. Mieszkalne piętra zajmowane są przeważnie przez właścicieli lokali położonych na parterze.

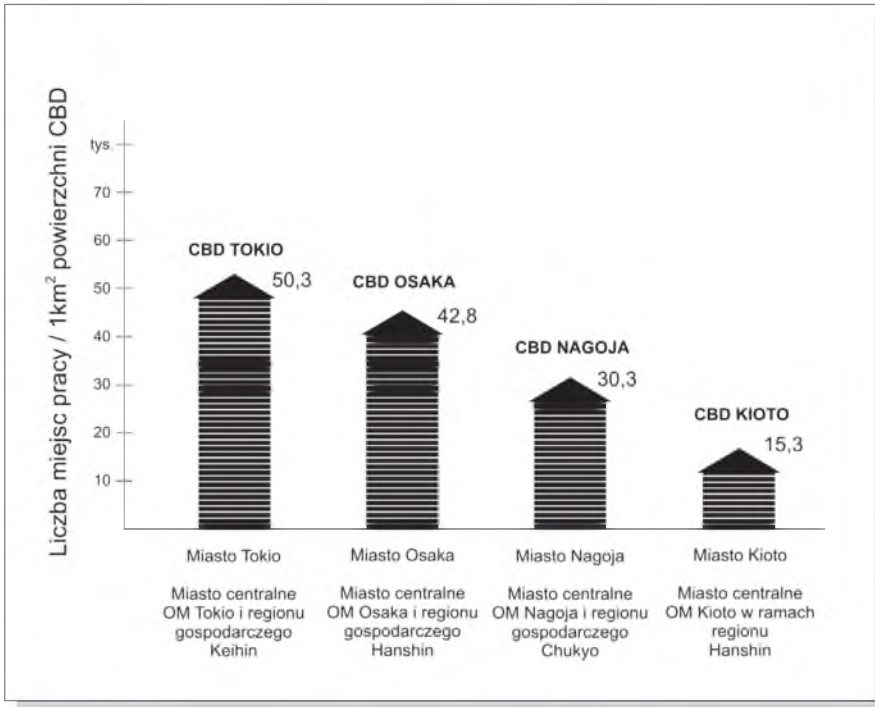
Photo 26. CBD Kyoto–Nakagyo. Classic, old-town buildings in commercial part of the district. Ground floor these buildings is occupied mainly by traditional restaurants and tea-houses, full of guests late evening and in the night.

Ryc. 21. Udział CBD Tokio, Osaka, Nagoja i Kioto w ogólnomiejskim rynku pracy w sferze FIRE oraz IC (2005)

Fig. 21. Share of the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto Central Business Districts in the city-wide labour market persons employed in FIRE and IC (2005)

Przeprowadzone przez autora badania wielkości rynku pracy CBD, określanej liczbą czynnej zawodowo ludności w kategoriach dziennego zaludnienia, dowodzą silnego zróżnicowania stopnia koncentracji tam ekonomicznej aktywności, w zależności od pozycji – rangi miasta centralnego w systemie gospodarczym regionu i państwa. Stopień tej koncentracji mierzony liczbą miejsc pracy – liczbą pracowników przypadających na 1 km² powierzchni CBD dowodzi, że najwyższy notowany jest w CBD miasta Tokio. Notuje on wielkość 50 290 pracowników na 1 km², co wynika zapewne z faktu, iż jest to biegun ekonomicznej aktywności największego megamiasta świata – regiopolis świata, a jednocześnie ośrodek najważniejszego regionu gospodarczego Japonii, o nazwie Keihin. Miejsce drugie przypada w tym względzie CBD miasta Osaka, gdzie na 1 km² obszaru centrum przypada 42 799 pracowników. Przypomnieć należy, że to miasto stanowi najważniejszy ośrodek gospodarczy drugiego co do wielkości regionu gospodarczego kraju, zwanego Hanshin. Trzecie miejsce zajmuje CBD miasta Nagoja, z wartością wskaźnika 30 319 pracowników na 1 km² powierzchni centrum. Nagoja formuje biegun ekonomicznej aktywności w trzecim co do wielkości w Japonii regionie gospodarczym – Chukyo.

Ryc. 22. Zmienność stopnia koncentracji miejsc pracy na obszarze CBD w zależności od wielkości miasta centralnego, obszaru metropolitalnego oraz regionu gospodarczego (według gęstości zatrudnionych osób na 1 km² powierzchni CBD – 2005)

Fig. 22. Changing level concentration of employment in the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto Central Business Districts on dependence of central city, metropolitan area and economic region size (by densities of employed persons per square km of the CBD)

Ostatnie miejsce w grupie badanych centrów, ze wskaźnikiem zaledwie 15 261 pracowników na 1 km² przypada CBD Kioto. Tak relatywnie niski wskaźnik stopnia koncentracji miejsc pracy związany jest z ograniczeniami rozwoju rynku zatrudnienia, wynikającymi ze statusu tego miasta historycznego, objętego ścisłą ochroną konserwatorską. Staromiejska, o najwyższych wartościach kulturowych tkanka urbanistyczna CBD Kioto charakteryzuje się przy tym bardzo intensywną, lecz niewysoką zabudową, której bardzo ważnym składnikiem są kompleksy sakralne. W celu zachowania tego historycznego krajobrazu, do minimum ograniczona jest w CBD działalność inwestycyjna typowa dla innych centrów wielkich miast. W efekcie niemal 60% zabudowy CBD Kioto stanowią drewniane budynki, nieprzekraczające w większości dwóch kondygnacji. Pomimo powyższych ograniczeń CBD Kioto objęte jest podobnie jak pozostałe badane centra procesem gentryfikacji w sferze infrastrukturalnej. Znajduje ona przede wszystkim

kim wyraz w rewitalizacji oraz rewaloryzacji historycznej zabudowy. W bardzo ograniczonym zakresie ma tu miejsce natomiast działalność polegająca na przebudowie niewielkich obszarów CBD, którego najnowszym, a przy tym najbardziej spektakularnym przykładem, jest oddany do użytku w 1997 roku kompleks ultranowoczesnej zabudowy handlowo-usługowej na terenach centralnego dworca kolejowego.

Podsumowanie

Przedmiotowe centra (CBD) znajdują się w składzie miast centralnych reprezentujących ośrodki administracyjno-gospodarcze największych regionów ekonomicznych Japonii (poza Kioto). W przypadku Tokio oraz Osaki bardzo ważnym czynnikiem ich dynamicznych przemian demograficznych i funkcjonalnych pozostaje okoliczność funkcjonowania w ramach największych na świecie formacji osadniczych – megamiast. Natomiast w przypadku miasta Kioto przemiany obrazu demograficznego i funkcjonalnego CBD determinowane są silnym dziedzictwem tradycyjnych form aktywności ekonomicznej, rozwijanej w warunkach ścisłej ochrony tkanki urbanistycznej, reprezentującej najwyższe walory historyczno-kulturowe. Powyższe okoliczności czynią to miasto najważniejszym ośrodkiem krajowej i międzynarodowej turystyki w Japonii.

Pomimo silnego zróżnicowania potencjału demograficznego oraz ekonomicznego badanych miast: Tokio, Osaka, Nagoja i Kioto, ich funkcjonalne centra znamionuje szereg uniwersalnych procesów, choć o odmiennej skali i stopniu zaawansowania.

Do uniwersalnych zaliczyć należy przede wszystkim zapoczątkowany w 1960 roku proces wyludniania centrów tych miast, który z różnym natężeniem przebiegał przez 35 lat, aż do 1995 roku. Rok ten wyznacza początek fazy ponownego wzrostu liczby mieszkańców CBD (we wszystkich badanych miastach), którą znamionuje silne zróżnicowanie w poszczególnych centrach miast. W tym ostatnim przypadku charakterystyczna jest prawidłowość polegająca na zwiększaniu się wskaźnika wzrostu ludności CBD wraz z wielkością miasta. I tak w przypadku CBD Tokio w inicjalnej fazie wzrostu demograficznego przypadającej na lata 1995–2005, będącej świadectwem rozwijanego procesu gentryfikacji w sferze demograficznej, wskaźnik wzrostu ludności osiągnął wartość 33,8%, podczas gdy w CBD Osaka, Nagoja oraz Kioto wynosił on odpowiednio 21,7%, 13,3% oraz 7,7%. Szczególnie cennym z naukowo-poznawczego punktu widzenia okazało się ustalenie (na przykładzie CBD Tokio), że *proces gentryfikacji demograficznej* opiera się w głównej mierze na imigrantach pochodzących z terytorium obszaru metropolitalnego i dalszych regionów Japonii (średnio około 50% wzrostu demograficznego), przy względnie wysokim udziale osób imigrujących do CBD z innych

dzielnicy miasta (przeciętnie 30%). Pozostali uczestnicy demograficznego wzrostu CBD w fazie gentryfikacji, reprezentowani są przez imigrantów zagranicznych (średnio 15%) przy symbolicznym udziale przyrostu naturalnego (przeciętnie 5% ogólnego wzrostu ludności).

Uniwersalną cechą przemian obrazu gospodarczego centrów badanych miast jest także trwały trend wzrostowy zatrudnienia. W przypadku miast centralnych stanowiących ośrodki węzłowe wielkich regionów gospodarczych, rynek pracy ich CBD notuje zbliżoną dynamikę wzrostu. W okresie badawczym 1955–2005 wahał się on w przedziale się od 105,8% (CBD Nagoja), poprzez 110,5% (CBD Osaka), do 117,8% (CBD Tokio). W przypadku centrum historycznego miasta Kioto wzrost ten odnotował najniższą wartość w wysokości zaledwie 14,4%. Rynek pracy CBD cechuje jednocześnie bardzo silne zróżnicowanie w zakresie realnej liczby miejsc pracy, wykazując prosty związek z wielkością zaludnienia miasta centralnego. W grupie badanych centrów dominuje CBD Tokio, gdzie w 2005 roku znajdowało zatrudnienie 2117,2 tys. osób, które stanowiły 31,6% ogólnomiejskiego rynku pracy. Najmniejszym zatrudnieniem legitymowało się CBD Kioto (216,7 tys. osób), z jednak bardzo wysokim udziałem w rynku pracy całego miasta na poziomie 29,5%.

Swoistym wyrazem siły ekonomicznej CBD i jego roli w systemie gospodarczym miasta może być stopień koncentracji miejsc pracy w przeliczeniu na 1 km² centrum. Najwyższy poziom tej koncentracji notuje CBD Tokio, gdzie w 2005 roku na 1 km² jego powierzchni przypadało aż 50 290 pracowników. Najniższy wskaźnik gęstości zatrudnienia notowało CBD Kioto z wartością ponad trzykrotnie niższą, bo wynoszącą zaledwie 15 261 zatrudnionych na 1 km² powierzchni. Powyższe relacje pozostają także w bezpośrednim związku ze zróżnicowanymi cenami gruntów i wysokości renty gruntowej w poszczególnych centrach, jak też ograniczeniami natury administracyjno-prawnej, jak ma to miejsce w przypadku centrum Kioto, szczególnie chronionego ze względu na unikatowe walory historyczno-kulturowe jego zabudowy.

Znamienną i uniwersalną cechą rynku pracy badanych centrów pozostaje okoliczność, że ich funkcjonowanie oraz rozwój oparte są w fundamentalnym stopniu na aktywnej zawodowo ludności zamieszkałej poza CBD. Szczegółowe, reprezentacyjne studia dotyczące dobowego rytmu funkcjonowania CBD Tokio dowiodły, że aż 96,2% spośród 2117,2 tys. jego pracowników mieszka poza terytorium CBD. Osiągają oni zlokalizowane w CBD miejsca pracy w ramach codziennych dojazdów (migracji wahadłowych), gdzie 60,2% ogółu uczestników tego typu migracji to mieszkańcy przejściowej i zewnętrznej strefy obszaru metropolitalnego. Pozostałe 39,8% stanowią pracownicy pochodzący z innych dzielnic Tokio. Powyższe ustalenia dowodzą zatem ogromnej roli – pozycji CBD w ogólnomiejskim oraz metropolitalnym i regionalnym systemie gospodarczym. Specy-

Podsumowanie

fikę rynku pracy CBD oraz jego związku z miastem i obszarem metropolitalnym potwierdza także fakt, iż na jednego aktywnego zawodowo mieszkańca CBD zatrudnionego w centrum Tokio, przypada aż 25,3 tys. pracowników zamieszkałych poza CBD (2005).

Ten znamienity typ relacji pomiędzy CBD a pozostałymi dzielnicami miasta oraz regionem dokumentuje także stosunek dziennego (D) do nocnego (N) zaludnienia centrów (wskaźnik D/N). Waha się on w przedziale od 1,75 w przypadku CBD Kioto, poprzez 4,60 (CBD Nagoja) i 4,88 (CBD Osaka), do 7,39 w CBD Tokio. Znaczne różnice jego wartości świadczą także o ogromnej skali różnego typu wyzwań i problemów, z którymi należy się uporać, celem zapewnienia sprawnego oraz efektywnego funkcjonowania centrów tych wielkich miast. Jednym z nich jest potrzeba stałej modernizacji, przebudowy i rozwoju, zarówno komercyjnej, jak i mieszkaniowej zabudowy, z coraz liczniejszymi „inteligentnymi budowlami”. Jest ona bezpośrednim przejawem *gentryfikacji CBD w sferze infrastrukturalnej*. Stanowi ona integralny element procesu unowocześnienia struktury funkcjonalnej centrum, a co za tym idzie – *gentryfikacji CBD w sferze funkcjonalnej*. Za jej sprawą współczesne centra wielkich miast krajów o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-ekonomicznego stają się obszarami najwyższej koncentracji aktywności w sferach FIRE oraz IC, stanowiąc od 45% do 75% ogólnomiejskiego rynku pracy. W coraz większym zakresie aktywność gospodarcza CBD opiera się też na szerokim wykorzystywaniu najbardziej nowoczesnych, niezwykle szybkich oraz wydajnych systemów przekazu informacji (*telematics*), czyniąc z CBD centra globalnej informacji, komunikacji oraz zarządzania. Aby sprostać globalnym wyzwaniom oraz dążąc do osiągnięcia najwyższego poziomu innowacyjności i konkurencyjności, centra wielkich miast stają się obszarami informatycznej dyfuzji oraz formowania najwyższej jakości „przestrzeni elektronicznej”. W tym kontekście o perspektywicznej roli oraz pozycji CBD w systemie gospodarczym miasta, obszaru metropolitalnego i regionu ekonomicznego (a w szerszym zakresie – w systemie globalnej gospodarki) decydować będzie nie wielkość, lecz jakość rynku pracy, oraz jego poziom innowacyjności i konkurencyjności.

Literatura

- Beaujeu-Garnier J., Chabot G., 1971, *Zarys geografii miast*, PWE, Warszawa.
- Benvolo L., 1980, *The history of the city*, Scolar Press, London.
- Carter H., 1975, *The Study of Urban Geography*, London.
- City of London. Sizing Up the City – London's Ranking as a Financial Centre*, 2003, Centre for The Study of Financial Innovation, London.
- Dickinson R.E., 1964, *City and Region. A Geographical Interpretation*, Routledge & Kegan Paul Ltd, London.
- Friedman J., Wulff R., 1976, *The urban transition. Comparative studies of newly industrializing societies*, „Progres in Geography”, No 8, s. 1–94.
- Fu-chen Lo., Yue-man Yenng (red.), 1998, *Globalization and the world of large cities*, United Nations University Press, Tokyo–New York–Paris.
- Fujita N., Matsubara H., 1988, *Concentration of Corporate Head-quarters and Restructure of CBD of Tokyo*, Papers and Proceedings of the First Japan–Poland Geography Seminar 1987, Tokyo.
- Górka Z., 1977, *Funkcje produkcyjne I dzielnicy katastralnej miasta Krakowa – Śródmieście*, „Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne”, nr 38, s. 55–70.
- Górka Z., 1994, *Recent Functional Changes in Cracow City-Centre* [w:] *Beiträge zur Regionalen Geographie von Polen und Österreich*, Salzburger Geographische Arbeiten 26, Salzburg, s. 19–32.
- Górka Z., 2004, *Krakowska dzielnica staromiejska w dobie społeczno-ekonomicznych przemian Polski na przełomie XX i XXI wieku*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Greenwood M.J., 1980, *Metropolitan Growth and the Intrametropolitan Location of Employment. Housing and Labour Force*, „Review of Economics and Statistics”, No 42, s. 491–501.
- Hall P., 1997, *Cities in Civilization*, Harper Collins, London.
- Hamnet C., Williams P., 1980, *Social Changes in London. A Study of Gentrification*, „Urban Affairs Quarterly”, No 15, s. 469–487.
- Hartman G.W., 1950, *The Central Business District. A Study in Geography*, „Economic Geography”, Vol. 26, No 4, Clark University, s. 237–244.
- Hartshorn T.A., 1991, *Interpreting the city*, Arnold, London.

- Herbert D.T., Smith D.M., (red.) 1989, *Social Problems and the City New Perspectives*, Oxford University Press, Oxford.
- Horwood E.M., Boyce R.R., 1959, *Studies of Central Business District and Urban Freeway Development*, University of Washington Press, Seattle.
- Innovation in London, GLA 2007*, Accounting Series International Service, London 2008.
- Ishimizu T., Ishihara H., 1980, *The Distribution and Movement of the Population in Japan's Major Metropolitan Areas*, Geography of Japan, Special Publication of the Association of Japanese Geographers, Tokyo, s. 347–378.
- Japan Statistical Yearbook*: roczniki 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, Statistic Bureau, Office of the Prime Minister and Management and Coordination Agency, Government of Japan, Tokyo.
- Karan P.P., Stapleton K., (red.) 1997, *The Japanese city*, The Univeristy Press of Kentucky, Kentucky.
- Kobayashi H., 1970, *The modernization of Kyoto, Japanese Cities: A Geographical Approach*, Special Publication No 2, The Association of Japanese Geographers, Tokyo, s. 23–29.
- Land of Tokyo 2005*, 2006, Tokyo Metropolitan Government, Tokyo.
- Law C.M., 1988, *The Uncertain Future of the Urban Core*, Routledge, London.
- Ley D., 1986, *Alternative explanations for inner city gentrification: a Canadian Assessment*, „Annals of the Association of American Geographers”, No 76, s. 521–535.
- London's Central Business District: Its Global Importance*, 2008, GLA Economics, Greater London Authority, London.
- Marcus P., van Kempen (red.), 2000, *Globalizing Cities: A New Urban Spatial Order?*, Blackwell, Oxford.
- Mayer H.M., Kohn C.F., 1959, *Readings in Urban Geography*, Chicago University Press.
- Murphy R.E., 1972, *The Central Business District*, Aldine-Atherton, Chicago and New York.
- Mydel R., 1987, *Rewaloryzacja i jej wpływ na przemiany struktury funkcjonalno-przestrzennej Zespołu Staromiejskiego Krakowa*, „Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne”, z. 92, s. 43–70.
- Mydel R., 1993, *Diurnal Transformations of Demographical and Social Space of Tokyo*, „Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne”, nr 93, Kraków.
- Mydel R., 1996, *Kryzys amerykańskiego miasta centralnego. Buffalo 1950–1990*, Instytut Geografii UJ, Kraków.
- Mydel R., 2006, *Od urbanizacji do reurbanizacji. Zmodyfikowany model falowego rozwoju obszarów metropolitalnych*, „Urbanizacja i Społeczeństwo”, Akademia Pedagogiczna w Krakowie, Kraków, s. 55–65.
- Mydel R., 2007, *Czasowo-przestrzenna zmienność dynamiki rozwoju demograficznego miasta Tokio po drugiej wojnie światowej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 2 (IV), Kraków, s. 153–166.
- Mydel R., Ishihara H., 2002, *Kioto. Japońskie miasto historyczne. Zróżnicowanie demograficznej, funkcjonalnej i społeczno-ekonomicznej przestrzeni*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

- Mydel R., Ishihara H., 2003, *Kyoto. Diurnal transformations of the functional and socio-economic structure of the Central Business District of Japanese historical city*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, „Prace Geograficzne”, z. 112, s. 129–136.
- Mydel R., Ishimizu T., 1985, *Ewolucja przestrzenno-funkcjonalnej struktury japońskich obszarów metropolitalnych*, „Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne”, z. 65, Kraków.
- Mydel R., Ishimizu T., 1988, *Evolution of socio-economic structure of Japan's metropolitan areas*, „Scientific Reports of the Jagiellonian University, Geographical Works”, No 79, Kraków.
- Mydel R., Ishimizu T., 1991, *Dobowe przemiany społeczno-ekonomicznej struktury centrum Tokio*, „Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne”, z. 87, Kraków.
- Newling B.E., 1969, *The spatial variation of urban population densities*, „Geographical Review”, Vol. 59, s. 242–252.
- New York Metropolitan Area Community and Employment: Suburbanization Associated with Shorter Commuters*, Analysis of 2006 American Community Survey Data.
- Population Census of Japan, vol. 1 Total Population*: roczniki 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, Bureau of Statistics, Office of the Prime Minister, Tokyo.
- Population Census of Japan 2005, Overview Series No 9, Population of Major Metropolitan Areas*, „Statistical Bureau, Ministry of Internal Affairs and Communication”, Tokyo.
- Population of Major Metropolitan Areas*: roczniki 1960, 1970, 1980, 1990, 2000, 2005, Statistics Bureau, Management and Coordination Agency oraz Statistics Bureau Ministry of Internal Affairs and Communications, Tokyo.
- Robinson J., 2005, *Urban Geography: world cities or world of cities*, Progress in Human Geography, No 29, s. 757–765.
- Sassen S., 1998, *The impact of the new technologies and globalization on cities*, [w:] *Globalization and the world of large cities*, United Nations University Press, Tokyo–New York–Paris, s. 391–409.
- Sassen S., 1991, *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press New York.
- Short J.R., 1984, *An introduction to Urban Geography*, Routledge & Kegan Paul, London.
- Smith N., Williams P., 1986, *Gentrification of the City*, Allen and Union, Routledge.
- Sorensen A., 2001, *Subcentres and Satellite Cities: Tokyo's 20th Century Experience of Planned Polucentrism*, „International Planning Studies”, Vol. 6, No 1, Routledge, London, s. 9–32.
- Taylor P., 2004, *World City Network: A Global Urban Analysis*, Routledge, London.
- Teikoku's Complete Atlas of Japan*, Tokyo 2008.
- The Competitive Position of London as a Global Financial Centre*, Corporation of London 2005.
- Tokyo Statistical Yearbook*: roczniki 2000, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, Tokyo Metropolitan Governemnt, Bureau of General Affairs, Tokyo.
- Understanding the Print and Publishing Sectors in the City of London 2004*, Corporation of London Research, Report, Sept. 2004, London.

Literatura

van Weesep J., Musterd S., (red.), 1991, *Urban housing for the better-off: Gentrification in Europe*, Stedelijke, Netwerken.

White P., 1984, *The West European City: A Social Geography*, Longman, London and New York.

Yamamoto T., 1980, *Urbanization and land price of Tokyo Metropolitan Area*, „Reports of Tokyo Metropolitan University”, No 14/15, Tokyo, s. 95–109.

Yeates M., Garner B., 1980, *The North American City*, Happer & Row, New York.

Summary

Central Business Districts of Japanese large cities in the process of transformations: 1955–2005

This work is devoted to a detailed analysis of changes of demographic and functional picture of the Central Business Districts of four large Japanese cities: Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto over the 1955–2005 period (Fig. 2). Simultaneously the place of the CBD's in demographic and economic system of the investigated cities was taken under consideration. Despite the strong diversity of demographic and economic potential of after mentioned cities, their centers are marked by the development of a number universal processes, although with a different scale and degree of advancement. One of the flagship would be started in 1960's a depopulation process, which lasted until 1955. The 1995 year marks also the beginning of a reverse move accompanied by an increase in the number of CBD residents, demonstrating the development of the gentrification in the area, due to the sharp white collar population growth (*demographic gentrification*). Detailed studies on the example of Tokyo CBD proved that the process of demographic gentrification is based primarily on immigrants from the metropolitan area and most distant regions of the country (an average of 50.0% population growth over the 1955–2005 period), with a relatively high proportion of immigrants coming from other administrative districts of Tokyo city (average 30.0% – Fig. 18). Sustainable growth trend of the labor market is a universal feature of the economic picture of surveyed centers. In the case of central cities, pivotal centers of large economic regions of the country (Tokyo, Osaka, Nagoya), the CBD labor market presents very similar growth rate. At the same time is characterized by a very strong variation in terms of real jobs numbers – employment, which remains in direct relation to the size of the central city.

Universal feature of the CBDs labor market is the fact that their functioning is based on the professionally active population from outside of the CBD. Detailed

Summary

studies of the diurnal activity rhythm of the Tokyo CBD showed that up to 96.2% employees (out of 2.1 million employees) are residing outside the CBD. Of this number, 60.2% were residents of transitional and outer zones of the metropolitan area, while the remaining 39.8% originated from the administrative districts of the Tokyo city (Fig. 9). The enormous scale of daily commuting to the CBD, reaching from 150 thousand (CBD Kyoto) to 2.1 million people (CBD Tokyo) creates environment in which between 20.0% (in the case of Nagoya CBD) and 50.0% (Osaka CBD) of the city-wide employment market is represented by the CBD's. CBD in relation to the FIRE and IC sphere activities – employment, represents extremely high rate of participation in city-wide labor market. In case of the FIRE activity above indicators oscillate in the range of 45.0% (Nagoya CBD and Tokyo CBD) to 65.0% (Osaka CBD). Within the IC share of employment in the Central Business Districts of surveyed cities in global system of employment was particularly high, fluctuating between 47.0% (Tokyo CBD) and 76.0% (Osaka CBD). Increasing amount of IC and FIRE employees within the employment structure of CBD is a proof of *gentrification in functional area*. This trend is accompanied by an increasing of *infrastructural gentrification*. It is expressed by construction of ultra-modern, intelligent buildings, serving predominantly commercial and business functions. Equally important in this regard are investments in the construction of modern apartment buildings within the CBD (very often multi stories complexes), inhabited by people with high socio-economic status. Increasingly, economic activity of CBD is based on extensive use of the most modern and most efficient systems of communication (*telematics*). This approach shapes CBDs of large cities into centers of global information, communication and management with the highest quality electronic space.

Spis tabel *List of Tables*

Tabela 1. Ceny gruntów mieszkaniowych w wybranych miejscach CBD Tokio oraz w prefekturze stołecznej Tokio w zależności od odległości od centrum miasta w 1990 i 2005 roku

Table 1. Residential land prices in selected places of the Tokyo CBD and Tokyo prefecture in 1990 and 2005 on dependence of the distance from the city centre 17

Tabela 2. CBD Tokio (2005). Powierzchnia, liczba mieszkańców, gęstość zaludnienia oraz ludność czynna zawodowo w kategoriach dziennego zaludnienia według indywidualnych dzielnic tworzących CBD

Table 2. Tokyo CBD (2005). Area, number of population, population density and economically active population (in the day time category) by administrative districts forming of the CBD 24

Tabela 3. CBD Tokio (2005). Terytorium oraz wybrane cechy demograficzne i gospodarcze z uwzględnieniem pozycji CBD w ogólnomiejskim systemie demograficzno-ekonomicznym

Table 3. Tokyo CBD (2005). Territory, selected demographic and economic indices and position of the CBD in the city-wide demographic-economic system 31

Tabela 4. CBD Osaka (2005). Powierzchnia, liczba mieszkańców, gęstość zaludnienia oraz ludność czynna zawodowo w kategoriach dziennego zaludnienia według indywidualnych dzielnic tworzących CBD

Table 4. Osaka CBD (2005). Area, number of population, population density and economically active population (in the day time category) by administrative districts forming of the CBD 34

Tabela 5. CBD Osaka (2005). Terytorium oraz wybrane cechy demograficzne i gospodarcze z uwzględnieniem pozycji CBD w ogólnomiejskim systemie demograficzno-ekonomicznym

Table 5. Osaka CBD (2005). Territory, selected demographic and economic indices and position of the CBD in the city-wide demographic-economic system 39

Tabela 6. CBD Nagoja (2005). Terytorium oraz wybrane cechy demograficzne i gospodarcze z uwzględnieniem pozycji CBD w ogólnomiejskim systemie demograficzno-ekonomicznym

Table 6. Nagoya CBD (2005). Territory, selected demographic and economic indices and position of the CBD in the city-wide demographic-economic system 46

Spis tabel

Tabela 7. CBD Kioto (2005). Powierzchnia, liczba mieszkańców, gęstość zaludnienia oraz ludność czynna zawodowo w kategoriach dziennego zaludnienia według indywidualnych dzielnic tworzących CBD	
Table 7. Kyoto CBD (2005). Area, number of population, population density and economically active population (in the day time category) by administrative districts forming of the CBD.....	47
Tabela 8. CBD Kioto (2005). Terytorium oraz wybrane cechy demograficzne i gospodarcze z uwzględnieniem pozycji CBD w ogólnomiejskim systemie demograficzno-ekonomicznym	
Table 8. Kyoto CBD (2005). Territory, selected demographic and economic indices and position of the CBD in the city-wide demographic-economic system.....	53
Tabela 9. Udział badanych centrów miast (CBD) w ogólnomiejskich strukturach demograficznych i gospodarczych (2005)	
Table 9. Share of the investigated Central Business Districts in the city-wide demographic and economic structures (2005)	57
Tabela 10. CBD Tokio (2005). Wielkość migracji wahańowych oraz przepływów wewnętrznych osób dojeżdżających do pracy oraz szkół	
Table 10. Tokyo CBD (2005). Pendular migrations and internal flows of the employed persons and persons attending school	62
Tabela 11. CBD Tokio (2005). Wielkość oraz kierunki dojazdów do pracy i szkół do CBD osób w wieku 15 i więcej lat	
Table 11. Tokyo CBD (2005). Dimension and directions of journeys to work and school to the CBD persons 15 years old and over.....	64
Tabela 12. CBD Tokio (2005). Zmiany wielkości i struktury zatrudnienia czynnej zawodowo ludności w kategoriach nocnego (N) i dziennego zaludnienia (D)	
Table 12. Tokyo CBD (2005). Number of employees and occupation structure of employed persons in category of the night time (N) and day time (D) population by sectors and branches of economy	66
Tabela 13. Japonia. Zmiany liczby ludności ogółem, ludności miejskiej oraz stopy urbanizacji w latach 1950–2005	
Table 13. Japan. Changes of total population number, urban population and urbanization index over the 1950–2005 period	70
Tabela 14. Zmiany liczby mieszkańców i miejsc pracy (wielkości zatrudnienia) w CBD Tokio oraz CBD Nagoja w latach 1955–2006	
Table 14. Changing population number and employment in the Tokyo and Nagoya Central Business Districts over the 1955–2006 period	72
Tabela 15. Zmiany liczby mieszkańców i miejsc pracy (wielkości zatrudnienia) CBD Osaka oraz CBD Kioto w latach 1955–2005	73

Spis tabel

Table 15. Changing of population number and employment in the Osaka and Kyoto Central Business Districts over the 1955–2005 oeriod.....	73
---	----

Tabela 16. Rozwój demograficzny miasta i CBD Tokio, z uwzględnieniem dynamiki przemian oraz miejsca CBD w ogólnomiejskim układzie dystrybucji ludności w latach 1950–2005	
---	--

Table 16. Demographic development of the Tokyo city and the Tokyo CBD and evolution of the CBD share in the city-wide population over the 1950–2005 period.....	77
---	----

Tabela 17. Rozwój demograficzny miasta i CBD Osaka z uwzględnieniem dynamiki przemian oraz miejsca CBD w ogólnomiejskim układzie dystrybucji ludności w latach 1950–2005	
--	--

Table 17. Demographic development of the Osaka city and the Osaka CBD and evolution of the CBD share in the city-wide population over the 1950–2005 period.....	79
---	----

Tabela 18. Rozwój demograficzny miasta i CBD Nagoja, z uwzględnieniem dynamiki przemian oraz miejsca CBD w ogólnomiejskim układzie dystrybucji ludności w latach 1950–2005	
--	--

Table 18. Demographic development of the Nagoya city and the Nagoya CBD and evolution of the CBD share in the city-wide population over the 1950–2005 period.....	82
---	----

Tabela 19. Rozwój demograficzny miasta i CBD Kioto z uwzględnieniem dynamiki przemian oraz miejsca CBD w ogólnomiejskim układzie dystrybucji ludności w latach 1950–2005	
--	--

Table 19. Demographic development of the Kyoto city and the Kyoto CBD and evolution of the CBD share in the city-wide population over the 1950–2005 period.....	83
---	----

Tabela 20. CBD Tokio, Osaka, Nagoja i Kioto. Zmiany udziału centrów w ogólnym zaludnieniu miast (A) oraz ogólnomiejskim rynku pracy (B) w latach 1955–2006	
--	--

Table 20. Changing share of the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto Central Business Districts in the city-wide population (A) and employment (B) over the 1955–2006 period	85
--	----

Tabela 21. CBD Tokio. Zmiany liczby ludności czynnej zawodowo według miejsca pracy (w tys. – A), struktury zatrudnienia (w odsetkach – B), udziału CBD w ogólnomiejskim rynku pracy (C) z uwzględnieniem sektorów i działów gospodarki, w latach 1955–2005	
--	--

Table 21. Tokyo CBD. Changing employed persons number (A), employment structure (B) and share of the CBD in the city-wide labour market by sectors and branches of economy (C) over the 1955–2005 period	92
--	----

Tabela 22. CBD Osaka. Zmiany liczby ludności czynnej zawodowo według miejsca pracy (w tys. – A), struktury zatrudnienia (w odsetkach – B), oraz udziału CBD w ogólnomiejskim rynku pracy z uwzględnieniem sektorów i działów gospodarki (C), w latach 1955–2005	
---	--

Table 22. Osaka CBD. Changing employed persons number (A), employment structure (B) and share of the CBD in the city-wide labour market by sectors and branches of economy over the 1955–2005 period.....	97
---	----

Spis tabel

Tabela 23. CBD Nagoya. Zmiany liczby ludności czynnej zawodowo według miejsca pracy (w tys. – A), struktury zatrudnienia (w odsetkach – B), oraz udziału CBD w ogólnomiejskim rynku pracy z uwzględnieniem sektorów i działów gospodarki (C), w latach 1955–2005

Table 23. Nagoya CBD. Changing employed persons number by place of work (A), employment structure (B) and share of the CBD in the city-wide labour market by sectors and branches of economy (C) over the 1955–2005 period 99

Tabela 24. CBD Kioto. Zmiany liczby ludności czynnej zawodowo według miejsca pracy (w tys. – A), struktury zatrudnienia (w odsetkach – B), oraz udziału CBD w ogólnomiejskim rynku pracy z uwzględnieniem sektorów i działów gospodarki (C), w latach 1955–2005

Table 24. Kyoto CBD. Changing employed persons number by place of work (A), employment structure (B) and share of the CBD in the city-wide labour market by sectors and branches of economy (C) over the 1955–2005 period..... 102

Spis rycin

List of Figures

Ryc. 1. Zmiany wskaźnika cen gruntów mieszkaniowych oraz komercyjnych w 6 głównych miastach Japonii w okresie 1965–2005 (rok 2000 = 100,0)	
Fig. 1. Residential and commercial land price index changes in the six major Japanese cities over the 1965–2005 period (2000 = 100,0).....	16
Ryc. 2. Położenie funkcjonalnych centrów (Central Business Districts – CBD) na tle pozostałych jednostek administracyjnych miasta Tokio, Osaka, Nagoja i Kioto (2005)	
Fig. 2. Location of the Central Business Districts on the background of the administrative districts of the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto city (2005)	20
Ryc. 3. Powierzchnia, liczba mieszkańców oraz wielkość rynku pracy (zatrudnienia) w CBD Tokio, Osaka, Nagoja i Kioto (2005)	
Fig. 3. Area, number of population and employees of the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto Central Business Districts (2005).....	21
Ryc. 4. Udział CBD Tokio w ogólnomiejskim układzie terytorialnym, demograficznym oraz rynku pracy (zatrudnienia), z uwzględnieniem wybranych działów i gałęzi gospodarki (2005)	
Fig. 4. Share of the Tokyo CBD in the city-wide territory, population and employment market in selected branches of economy (2005).....	33
Ryc. 5. Udział CBD Osaka w ogólnomiejskim układzie terytorialnym, demograficznym oraz rynku pracy (zatrudnienia), z uwzględnieniem wybranych działów i gałęzi gospodarki (2005)	
Fig. 5. Share of the Osaka CBD in the city-wide territory, population and employment market in selected branches of economy (2005).....	40
Ryc. 6. Udział CBD Nagoja w ogólnomiejskim układzie terytorialnym, demograficznym oraz rynku pracy (zatrudnienia), z uwzględnieniem wybranych działów i gałęzi gospodarki (2005)	
Fig. 6. Share of the Nagoya CBD in the city-wide territory, population and employment market in selected branches of economy (2005).....	43
Ryc. 7. Udział CBD Kioto w ogólnomiejskim układzie terytorialnym, demograficznym oraz rynku pracy (zatrudnienia) z uwzględnieniem wybranych działów i gałęzi gospodarki (2005)	
Fig. 7. Share of the Kyoto CBD in the city-wide territory, population and employment market in selected branches of economy (2005).....	54

Spis rycin

Ryc. 8. CBD Tokio. Model kierunków oraz wielkości dojazdów-wyjazdów i przepływów wewnętrznych do pracy i szkół	
Fig. 8. Tokyo CBD. The model of inflow-outflow directions and internal flows of the commuting employed persons and persons attending school.....	63
Ryc. 9. Model wielkości oraz kierunków dojazdów do pracy oraz szkół do CBD Tokio	
Fig. 9. The model of dimensions and inflow directions of the commuting population to work and school to the Tokyo CBD.....	65
Ryc. 10. Zmiany liczby mieszkańców oraz miejsc pracy – zatrudnionych (w tys.) w CBD Tokio w latach 1955–2006	
Fig. 10. Population and employed persons number changes in the Tokyo CBD over the 1955–2006 period	72
Ryc. 11. Zmiany liczby mieszkańców oraz miejsc pracy – zatrudnionych (w tys.) w CBD Osaka w latach 1955–2005	
Fig. 11. Population and employed persons number changes in the Osaka CBD over the 1955–2005 period	73
Ryc. 12. Zmiany liczby mieszkańców oraz miejsc pracy – zatrudnionych (w tys.) w CBD Nagoja w latach 1955–2006	
Fig. 12. Population and employed persons number changes in the Nagoya CBD over the 1955–2006 period	74
Ryc. 13. Zmiany liczby mieszkańców oraz miejsc pracy – zatrudnionych (w tys.) w CBD Kioto w latach 1955–2005	
Fig. 13. Population and employed persons number changes in the Kyoto CBD over the 1955–2005 period	74
Ryc. 14. CBD Tokio. Zmiany udziału CBD w ogólnym zaludnieniu oraz ogólnomiejskim rynku pracy Tokio w latach 1955–2005	
Fig. 14. Tokyo CBD. Evolution of the CBD share in the city-wide population and employment over the 1955–2005 period.....	78
Ryc. 15. CBD Osaka. Zmiany udziału CBD w ogólnym zaludnieniu oraz ogólnomiejskim rynku pracy Osaka w latach 1955–2005	
Fig. 15. Osaka CBD. Evolution of the CBD share in the city-wide population and employment over the 1955–2005 period.....	78
Ryc. 16. CBD Nagoja. Zmiany udziału CBD w ogólnym zaludnieniu oraz ogólnomiejskim rynku pracy Nagoja w latach 1955–2005	
Fig. 16. Nagoya CBD. Evolution of the CBD share in the city-wide population and employment over the 1955–2005 period.....	81

Spis rycin

Ryc. 17. CBD Kioto. Zmiany udziału CBD w ogólnym zaludnieniu oraz ogólnomiejskim rynku pracy Kioto w latach 1955–2005	
Fig. 17. CBD Kyoto. Evolution of the CBD share in the city-wide population and employment over the 1955–2005 period	81
Ryc. 18. Czynniki wzrostu demograficznego CBD miasta Tokio w fazie gentryfikacji	
Fig. 18. Factors of the Tokyo CBD population growth in the gentrification phase	86
Ryc. 19. Struktura społeczno-ekonomiczna mieszkańców CBD Tokio w fazie gentryfikacji (w kategoriach warstw społeczno-ekonomicznych aktywnej zawodowo ludności zamieszkalej na obszarze CBD – 2005)	
Fig. 19. Socio-economic structure of the Tokyo CBD population in the gentrification phase (by socio-economic strata of the economically active permanent residence population). 87	
Ryc. 20. Udział zatrudnienia CBD Tokio, Osaka, Nagoja i Kioto w ogólnomiejskim oraz metropolitalnym rynku pracy (2005)	
Fig. 20. Share of the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto Central Business Districts employment in the city-wide and metropolitan labour market (2005).....	90
Ryc. 21. Udział CBD Tokio, Osaka, Nagoja i Kioto w ogólnomiejskim rynku pracy w sferze FIRE oraz IC (2005)	
Fig. 21. Share of the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto Central Business Districts in the city-wide labour market persons employed in FIRE and IC (2005).....	105
Ryc. 22. Zmienność stopnia koncentracji miejsc pracy na obszarze CBD w zależności od wielkości miasta centralnego, obszaru metropolitalnego oraz regionu gospodarczego (według gęstości zatrudnionych osób na 1 km ² powierzchni CBD – 2005)	
Fig. 22. Changing level concentration of employment in the Tokyo, Osaka, Nagoya and Kyoto Central Business Districts on dependence of central city, metropolitan area and economic region size (by densities of employed persons per square km of the CBD)	106

Spis fotografii *List of Photographs*

Fot. 1. CBD Tokio–Chiyoda. Widok na Pałac Cesarski (Kokyo) wchodzący w skład rozległego, liczącego 341 ha powierzchni, kompleksu pałacowo-ogrodowego położonego w centralnej części dzielnicy Chiyoda. Od strony wschodniej przylega doń zespół zabudowy Marunouchi, Otemachi i Yurakucho, reprezentujących najważniejsze centrum finansowo-administracyjne Tokio – Japonii. Od południa i południowego zachodu rozciąga się dzielnica rządowa mieszcząca m.in. siedzibę Parlamentu, Premiera, Sądu Najwyższego oraz gmachy licznych ministerstw.

Photo 1. CBD Tokyo–Chiyoda. The Imperial Palace, located at the heart of the Tokyo CBD.....25

Fot. 2. CBD Tokio–Chiyoda. Fragment zabudowy komercyjnej Marunouchi widziany od strony Pałacu Cesarskiego, tworzącej jedno z globalnych centrów finansowych świata.

Photo 2. CBD Tokyo–Chiyoda. Part of the Marunouchi: financial-office district, from the side of the Imperial Palace..... 25

Fot. 3. CBD Tokio–Chiyoda. Widok na gmach Parlamentu, położonego w dzielnicy rządowej Nagata-cho, na południowy zachód od Pałacu Cesarskiego.

Photo 3. CBD Tokyo–Chiyoda. The National Diet Building in a government district of the Nagata-cho 26

Fot. 4. CBD Tokio–Chuo. Centralna część Ginzy – najbardziej luksusowej dzielnicy handlowej i rozrywkowej Tokio. W głębi po lewej gmach domu handlowego (z wieżą zegarową) znanej japońskiej firmy Wako, oferującego m.in. luksusową biżuterię, galanterię skórzaną, zegarki oraz wyroby ceramiczne.

Photo 4. CBD Tokyo–Chuo. Central part of Ginza – the most luxurious of commercial and entertainment district of Tokyo 27

Fot. 5. CBD Tokio–Chuo. Typowa zabudowa handlowo-usługowa w sąsiedztwie centralnej części Ginzy.

Photo 5. CBD Tokyo–Chuo. Typical commercial-service buildings in the neighbourhood of the central part of the Ginza 29

Fot. 6. CBD Osaka–Chuo. Widok na zespół drapaczy chmur Osaka Business Park (OBP) z platformy widokowej Zamku Osaka. Realizowany na powierzchni 26 ha kompleks (od 1986 roku) formuje w ramach ultranowoczesnej zabudowy swoistą dzielnicę biznesową. Istotnym elementem obrazu funkcjonalnego są tu liczne placówki handlowe (w tym International Market Place), rozrywkowe, teatr oraz hotel. W panoramie OBP od strony lewej na prawo widoczne są kolejne

Spis fotografii

następujące budynki: Crystal Tower, Twin 21 MID Towers (bliźniacze drapacze chmur), Matsushita IMP Building, Castle Tower Building, Hotel New Otani.

Photo 6. CBD Osaka–Chuo. Complex of modern skyscrapers of the Osaka Business Park, from the side of the Osaka Castle..... 35

Fot. 7. CBD Osaka–Kita. Fragment starszej zabudowy biurowo-hotelowej w rejonie Umeda, od strony południowego wejścia centralnego dworca kolejowego. W głębi po lewej widoczna górna część owalnej bryły hotelu Dai-ichi, ważnego punktu orientacyjnego w tej części CBD.

Photo 7. CBD Osaka–Kita. Example of an older office buildings in the Umeda area..... 37

Fot. 8. CBD Nagoya–Naka. Fragment zabudowy CBD w sąsiedztwie pasma zieleni parkowej Hisaya Odori Park. W głębi wieża telewizyjna (Nagoya TV Tower) o wysokości 180 m z dwoma platformami widokowymi. Pod powierzchnią tej części parku znajduje się podziemny zespół handlowy o nazwie Central Park Shopping Mall, oddany do użytku w 1978 roku.

Photo 8. CBD Nagoya–Naka. Typical buildings surrounding green belt of the Hisaya Odori Park. In the distance of the Nagoya TV Tower..... 42

Fot. 9. CBD Nagoya–Naka. Fragment Parku Hisaya Odori powstałego w latach 50. XX wieku w ramach odbudowy centralnej części miasta po zniszczeniach drugiej wojny światowej. Ten urządzone, liczący około 2 km długości pas zieleni przecina funkcjonalne CBD, formując w tkance intensywnej zabudowy otwartą, rekreacyjno-wypoczynkową przestrzeń publiczną.

Photo 9. CBD Nagoya–Naka. Part of about 2 km-long belt of the Hisaya Odori Park, the most important recreational public space within the CBD 45

Fot. 10. CBD Kioto–Shimogyo. Zespół ultranowoczesnej zabudowy handlowo-usługowej na terenie głównego dworca kolejowego Kioto. Oddany do użytku w 1997 roku kompleks (o wysokości 70 m i szerokości 470 m) stanowi istotne ogniwo w systemie funkcjonalnym CBD, mieszcząc między innymi wielki dom towarowy Isetan, hotel Granvia, kino-teatr, muzeum sztuki, liczne sklepy oraz restauracje. W podziemiach funkcjonuje rozległy kompleks handlowy o nazwie Porta. W oszklonej ścianie budowli widoczne odbicie charakterystycznej dla miasta wieży hotelu Kyoto Tower.

Photo 10. CBD Kyoto–Shimogyo. Ultramodern complex of the Kyoto Station. It contains numerous shops and restaurants, theatre, museum of art, hotel and department store..... 48

Fot. 11. CBD Kioto–Shimogyo. Widok na CBD z platformy obserwacyjnej nowoczesnego kompleksu centralnego dworca kolejowego. Na pierwszym planie fragment zabudowy biurowej i hotelowej przy placu dworcowym z charakterystyczną wieżą hotelu Kyoto Tower. W środkowej części fotografii widoczny zachodni fragment liczącego około 10 ha powierzchni zespołu świątynno-buddyjskiej sekty Jodo-shin (Nishi Honganji Temple).

Photo 11. CBD Kyoto–Shimogyo. Part of the CBD adjoining to the Kyoto Station, predominated by the office and hotel buildings (with characteristic Kyoto Tower)..... 48

Fot. 12. CBD Kioto–Shimogyo. Fragment staromiejskiej tkanki urbanistycznej dzielnicy Shimogyo od strony rzeki Kamo. Na pierwszym planie tradycyjna, drewniana zabudowa mieszkaniowo-usługowa, objęta ścisłą ochroną konserwatorską. Parterową część dwukondygnacyjnej zabudowy

Spis fotografii

zajmują głównie tradycyjne restauracyjki, herbaciarnie itp., natomiast piętro pełni wyłącznie funkcje mieszkalne.

Photo 12. CBD Kyoto–Shimogyo. Part of the old city with traditional lattice work buildings 50

Fot. 13. CBD Kioto–Shimogyo. Wschodnie rejony staromiejskiej części CBD zachowały powszechnie zarówno tradycyjną, drewnianą zabudowę, bardzo wąskie – dostępne wyłącznie w ruchu pieszym (lub rowerowym) uliczki wybrukowane kamieniem, jak też tradycyjną atmosferę. Na pozór wymarłe w ciągu dnia, wieczorem i w godzinach nocnych wypełnione są rzeszą gości odwiedzających herbaciarnie i restauracyjki, a których obecność zdradzają w porze dnia skromne reklamy oraz kotary „noren”.

Photo 13. CBD Kyoto–Shimogyo. Old-city buildings with traditional tea-houses and restaurants 51

Fot. 14. CBD Kioto–Nakagyo. Biurowiec mieszczący siedzibę oddziału znanej firmy Mitsui w Kioto (Mitsui Fudosan z 1984 roku), zlokalizowany w narożniku dwóch najważniejszych ulic w staromiejskiej części Kioto: Karasuma-dori oraz Shijo-dori.

Photo 14. CBD Kyoto–Nakagyo. Office building of the Mitsui Corporation (Mitsui Budosan) at the corner of the Karasuma-dori and Shijo-dori 55

Fot. 15. CBD Tokio–Chuo. Widok na zespół nowoczesnych apartamentowców River City 21 (Okawabata River City 21) zrealizowany w latach 1988–2000 na dawnych terenach przemysłowych towarzystwa Ishikawajima Harima Heavy Industries. Zrewitalizowany teren stanowi północną część sztucznej wyspy położonej na wodach Zatoki Tokijskiej u ujścia rzeki Sumida.

Photo 15. CBD Tokyo–Chuo. Modern apartment buildings „River City 21”, realized on post industrial terrains in 1988–2000 years..... 76

Fot. 16. CBD Tokio–Chuo. Widok na zespół ultranowoczesnej zabudowy mieszkaniowej o nazwie Tokyo Towers, zrealizowany w latach 2005–2008 na terenie sztucznej wyspy u ujścia rzeki Sumida do Zatoki Tokijskiej. Przeznaczony jest dla około 8000 mieszkańców reprezentujących wysoki status społeczno-ekonomiczny za sprawą cen mieszkań, które w zależności od zajmowanej powierzchni oraz wysokości kondygnacji wahają się od 450 tys. do 2,5 mln dolarów. Kompleks Tokyo Towers reprezentuje klasyczny przykład determinanty leżącej u podstaw rozwijanego w CBD procesu gentryfikacji w sferze demograficznej oraz infrastrukturalnej.

Photo 16. CBD Tokyo–Chuo. Ultra-modern residential skyscrapers „Tokyo Towers”, realized on reclaimed land of the Tokyo Bay, in 2005–2008 years..... 76

Fot. 17. CBD Osaka–Kita. Drapacz chmur Laurel Tower Sanctus Umeda jest typowym przykładem realizowanych współcześnie apartamentowców na obszarze CBD Osaka. Zbudowany w latach 2004–2007 w rejonie Oyoda-Minami liczy 144 m wysokości. Najwyższym aktualnie apartamentowcem na terenie CBD Osaka jest Kitakama, liczący 209 m wysokości. Oddany do użytku w 2009 roku zlokalizowany jest w dzielnicy Chuo.

Photo 17. CBD Osaka–Kita. Residential skyscraper „Land Tower Sanctus Umeda”, realized in 2007..... 79

Fot. 18. CBD Tokio–Chiyoda. Skwer w otoczeniu biurowej zabudowy Marunouchi. Ta niewielka oaza zieleni urządzona w miejscu gdzie notowane są najwyższe ceny gruntów na świecie, gro-

Spis fotografii

madzi w porze lunchu rzesze *white collar workers* – pracowników pobliskich biurowców. Obecne w przestrzeni centrów japońskich miast otwarte tereny zielone są przede wszystkim jednym z najważniejszych ogniw w systemie bezpieczeństwa ogromnej rzeszy pracowników i użytkowników CBD. W warunkach zagrożenia pożarowego czy trzęsieniem ziemi są one głównym miejscem ewakuacji pracujących w ich sąsiedztwie osób.

Photo 18. CBD Tokyo–Chiyoda. Group af a white collar workers
at the Marunouchi, during lunch time 93

Fot. 19. CBD Tokio–Chiyoda. Skromna świątynia szintoistyczna z charakterystyczną bramą tori w otoczeniu drapaczy chmur Marunouchi. Odwiedzana licznie w porze lunchu przez osoby szukające wsparcia bogini Amaterasu lub zmarłych przodków w ważnych sprawach zawodowych oraz rodzinnych.

Photo 19. CBD Tokyo–Chiyoda. Homely shinto shrine surrounded
by skyscrapers of the Marunouchi 93

Fot. 20. CBD Tokio–Chuo. Fragment zabudowy biurowo-handlowej w zespole Yaesu, sąsiadującym od wschodu z centralnym dworcem kolejowym miasta Tokio. Zwieńczająca jeden z budynków elektroniczna mapa pogody Japonii zastąpiona została aktualnie telebimem prezentującym notowania giełdowe oraz kursy walut.

Photo 20. CBD Tokyo–Chuo. Example of office-commercial buildings
in the Yaesu area, located next to the Tokyo Station 95

Fot. 21. CBD Tokio–Chuo. Nocny obraz centralnej części Ginzy – najbardziej ekskluzywnej i najdroższej dzielnicy handlowo-rozrywkowej Tokio. Na pierwszym planie jedna z ikon Ginzy – budynek San-ai. Przeszklony obiekt w kształcie walca powstały w 1962 roku mieści luksusowe butik i kawiarnię. Tę część Ginzy charakteryzuje obecność tradycyjnych, ekskluzywnych restauracji zwanych „ryotei”, będących miejscem spotkań biznesowych oraz towarzyskich znanych polityków i zamożnych przedsiębiorców.

Photo 21. CBD Tokyo–Chuo. Central part of the Ginza by night, with characteristic
San-ai building 95

Fot. 22. CBD Nagoja–Naka. Dom towarowy firmy Mitsukoshi, jednego z najstarszych i najważniejszych założycieli oraz właścicieli sieci domów towarowych w Japonii. Założona w 1869 roku firma ma swą główną siedzibę w CBD Nagoja.

Photo 22. CBD Nagoya–Naka. Central part of Naka district
with characteristic building of the Mitsukoshi Department Store 100

Fot. 23. CBD Kioto–Nakagyo. Przykład zabudowy biurowej z lat 90. XX wieku przy ulicy Karasuma-dori. O wysokiej atrakcyjności lokalizacyjnej tej ulicy decyduje fakt przebiegu w jej ciągu, głównej trasy linii metra, łączącej poprzez główny dworzec kolejowy północne i południowe rejony Kioto.

Photo 23. CBD Kyoto–Nakagyo. Example of office buildings located
along the Karasuma-dori, realized at the end of the XX c 103

Fot. 24. CBD Kioto–Nakagyo. Wschodnią część dzielnicy Nakagyo znamionuje szczególnie wysoki poziom koncentracji tradycyjnych form działalności handlowo-usługowej. Odwiedzana jest przez tłumy mieszkańców miasta oraz turystów, a większość jej ulic i uliczek wyłączona jest w cią-

Spis fotografii

gu dnia z ruchu kołowego. W potokach przemierzających tą część CBD osób charakterystyczna jest powszechna obecność „dema”, czyli poruszających się na rowerach dostawców ciepłych posiłków, zamawianych przez pracowników biur, sklepików itp.

Photo 24. CBD Kyoto–Nakagyo. Part of district with concentration of traditional trade and service activities. In the centre „dema” – deliverer of hot meals 103

Fot. 25. CBD Kioto–Nakagyo. Jedna z niezliczonych uliczek handlowych wschodniego Nakagyo. Znamionuje je obecność niewielkich, najczęściej rodzinnych sklepików oferujących niezwykle szeroką gamę towarów. Placówki tego rodzaju są miejscem pracy większości zatrudnionych w handlu osób na obszarze CBD. Widoczna na fotografii kolejka oczekuje cierpliwie na możliwość zakupu batatów, pieczonych na otwartym ogniu.

Photo 25. CBD Kyoto–Nakagyo. Street line of customers waiting for hot batatas 104

Fot. 26. CBD Kioto–Nakagyo. Klasyczna staromiejska zabudowa CBD w handlowej części dzielnicy Nakagyo. Partery dwukondygnacyjnych, drewnianych budynków zajmują tradycyjne restauracje i herbaciarnie, wypełniające się gośćmi w porze lunchu oraz w godzinach wieczornych. Mieszkalne piętra zajmowane są przeważnie przez właścicieli lokali położonych na parterze.

Photo 26. CBD Kyoto–Nakagyo. Classic, old-town buildings in commercial part of the district. Ground floor these buildings is occupied mainly by traditional restaurants and tea-houses, full of guests late evening and in the night..... 104

